

Politika upravljanja poljoprivrednim zemljištem i razvoj krških područja u RH

Oniško, Dario

Professional thesis / Završni specijalistički

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:126722>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-28**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET POLITIČKIH ZNANOSTI**

**POS LIJEDIPLOMSKI SPECIJALISTIČKI STUDIJ:
PRILAGODBA EUROPSKOJ UNIJI: UPRAVLJANJE
PROJEKTIMA I KORIŠTENJE FONDOVA I PROGRAMA EU**

DARIO ONIŠKO

**POLITIKA UPRAVLJANJA POLJOPRIVREDNIM
ZEMLJIŠTEM I RAZVOJ KRŠKIH PODRUČJA U RH**

ZAGREB, 2023.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET POLITIČKIH ZNANOSTI**

**POS LIJEDIPLOMSKI SPECIJALISTIČKI STUDIJ:
PRILAGODBA EUROPSKOJ UNIJI: UPRAVLJANJE
PROJEKTIMA I KORIŠTENJE FONDOVA I PROGRAMA EU**

DARIO ONIŠKO

**Politika upravljanja poljoprivrednim zemljištem i
razvoj krških područja u RH**
[Agricultural land management policy and development
of karst areas in the Republic of Croatia]

Student: DARIO ONIŠKO

Mentor: ZDRAVKO PETAK

ZAGREB, lipanj 2023.

SAŽETAK

Ovaj rad istražuje politiku upravljanja poljoprivrednim zemljištem i razvoj krških područja u Hrvatskoj, predstavljajući složene i međusobno povezane teme od iznimne važnosti za očuvanje biološke raznolikosti, održivu poljoprivrednu proizvodnju i poboljšanje životnih uvjeta lokalnog stanovništva. Pregledava dinamiku ruralnog razvoja u EU, s naglaskom na politike koje utječu na poljoprivredu, koheziju, te integraciju urbanog i ruralnog prostora, te posebno naglašava značaj EU Agende 2000, nove financijske arhitekture Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) i utjecaj Strategije Europa 2020 na ruralna područja. U radu se posebno analizira upravljanje poljoprivrednim zemljištem u Hrvatskoj, s fokusom na zemljište u državnom vlasništvu. Razmatra se i ruralna konkurentnost Hrvatske nakon pristupanja EU.

Analizirani su aspekti upravljanja krškim područjima, uključujući trenutne nedostatke i potencijal za poboljšanje. Pritom se oslanja na integrirani pristup koji uključuje zaštitu okoliša, očuvanje kulturne baštine, promicanje održivih poljoprivrednih praksi, te podršku lokalnim zajednicama.

Rad obuhvaća komparativnu studiju politika upravljanja zemljištem (LRM) u odabranim zemljama, uključujući Latviju, Litvu, Estoniju, Austriju i Švedsku. Pritom se razmatra kako te politike mogu utjecati na obrasce korištenja zemljišta u Hrvatskoj.

Za bolje razumijevanje stavova i praksi vezanih za upravljanje poljoprivrednim zemljištem i razvoj krških područja u Hrvatskoj, provedeno je empirijsko istraživanje kroz fokus grupu. Na temelju ove opsežne analize, rad donosi zaključke i preporuke za buduće akcije i istraživanja, s naglaskom na integrirani pristup uključujući lokalno stanovništvo, poljoprivrednike, stručnjake, te lokalne i nacionalne vlasti u zajedničkim naporima za održivim razvojem krških područja.

Ključne riječi: *Poljoprivredno zemljište, Krška područja, Upravljanje zemljištem, Održivi razvoj, Republika Hrvatska, Agrarna politika, Ruralni razvoj, Zaštita okoliša, Zemljišna politika, Očuvanje biološke raznolikosti, Poticaji u poljoprivredi, Obnova degradiranih područja*

SUMMARY

This paper investigates the policy of agricultural land management and the development of karst areas in Croatia, presenting complex and interconnected topics of utmost importance for the preservation of biological diversity, sustainable agricultural production and improvement of the living conditions of the local population. It reviews the dynamics of rural development in the EU, with an emphasis on policies affecting agriculture, cohesion, and the integration of urban and rural space, and especially emphasizes the importance of the EU Agenda 2000, the new financial architecture of the European Agricultural Fund for Rural Development (EPFRR) and the impact of the Europe 2020 Strategy to rural areas. The paper specifically analyzes the management of agricultural land in Croatia, with a focus on state-owned land. The rural competitiveness of Croatia after EU accession is also considered.

Aspects of karst area management are analyzed, including current shortcomings and potential for improvement. In doing so, it relies on an integrated approach that includes environmental protection, preservation of cultural heritage, promotion of sustainable agricultural practices, and support to local communities.

The paper comprises a comparative study of land management (LRM) policies in selected countries, including Latvia, Lithuania, Estonia, Austria and Sweden. It considers how these policies can affect land use patterns in Croatia.

For a better understanding of attitudes and practices related to the management of agricultural land and the development of karst areas in Croatia, empirical research was conducted through a focus group. Based on this comprehensive analysis, the paper draws conclusions and recommendations for future actions and research, with an emphasis on an integrated approach involving local residents, farmers, experts, and local and national authorities in joint efforts for the sustainable development of karst areas.

Keywords: *Agricultural land, Karst areas, Land management, Sustainable development, Republic of Croatia, Agrarian policy, Rural development, Environmental protection, Land policy, Preservation of biological diversity, Incentives in agriculture, Restoration of degraded areas*

SAŽETAK.....	
SUMMARY.....	
1. UVOD.....	1
1.1. Metodologija rada	2
1.2. Predmet i cilj rada	2
1.3. Struktura rada po poglavljima	3
2. DINAMIKA RURALNOG RAZVOJA EU U VREMENSKOJ PERSPEKTIVI.....	5
2.1. Ruralni razvoj i Europska unija.....	7
2.2. Ruralna politika i Europska unija.....	10
2.3. Ruralni razvoj i zajednička poljoprivredna politika.....	14
2.4. Ruralni razvoj i kohezijska politika	21
2.5. Značaj integracije urbanog i ruralnog na razini EU	27
2.6. Regionalni utjecaji programa ruralnog razvoja EU-a.....	31
2.7. Metodološki izazovi za određivanje učinaka programa ruralnog razvoja.....	32
3. STRATEGIJE I POLITIKE RURALNOG RAZVOJA	34
3.1. Značaj Agende 2000.....	34
3.2. Nova europska financijska arhitektura u kontekstu Poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR).....	36
3.3. Razlozi zajedničke politike ruralnog razvoja nakon 2013. godine	39
3.4. Utjecaj Strategije Europa 2020. kao referentnog okvira za ruralno područje danas	41
4. TIJEK I PERSPEKTIVA RAZVOJA UPRAVLJANJA POLJOPRIVREDNIM ZEMLJIŠTEM U RH	50
4.1. Pitanje promjene upravljanja poljoprivrednim zemljištem u državnom vlasništvu	50
4.2. Model domene zemljišne administracije (LADM)	52
4.3. Profil Hrvatske LADM za prijedlog upravljanja poljoprivrednim zemljištem u vlasništvu države	53
4.4. Analiza poljoprivrednog potencijala krških područja	56
4.5. Učinkovitost sustava ARKOD u identifikaciji potencijala poljoprivrednog zemljišta	57
4.6. Analiza strateškog fokusa na upravljanje poljoprivrednim zemljištem u okviru politika Republike Hrvatske	59
4.7. Rasprava i buduća poboljšanja.....	61

5. PRISTUPANJE EU I RURALNA KONKURENTNOST HRVATSKE	63
5.1. Iskustva novih država članica u ruralnoj konkurentnosti	63
5.2. Ruralna konkurentnost u Hrvatskoj	65
5.3. Pitanje unaprjeđivanja poljoprivredne proizvodnje u Hrvatskoj	70
6. ASPEKTI UPRAVLJANJA KRŠKIM PODRUČJIMA I POTENCIJAL POBOLJŠANJA	74
6.1. Multidimenzionalna priroda krških područja u RH	74
6.2. Deficiti u upravljanju krškim područjima u RH	80
6.3. Potencijali poboljšanja upravljanja krškim područjima u RH	83
7. KOMPARATIVNA STUDIJA LRM-A U ODABRANIM ZEMLJAMA	86
7.1. Analiza odabranih zemalja	86
7.1.1. <i>Latvija i Litva</i>	87
7.1.2. <i>Estonija</i>	88
7.1.3. <i>Austrija</i>	88
7.1.4. <i>Švedska</i>	88
7.2. Utjecaj LRM politike na obrasce korištenja zemljišta	89
7.2.1. <i>Latvija i Litva</i>	91
7.2.2. <i>Estonija</i>	92
7.2.3. <i>Austrija</i>	92
7.2.4. <i>Švedska</i>	93
7.3. Osvrt na analizu	94
7.4. Značenje <i>Teritorijalne agende</i> za 2020. i 2030. godinu za Hrvatsku	95
7.5. Možebitni utjecaj LRM politike na obrasce korištenja zemljišta u Hrvatskoj	96
8. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE STAVOVA I PRAKSI UPRAVLJANJA POLJOPRIVREDNIM ZEMLJIŠTEM I RAZVOJA KRŠKIH PODRUČJA U RH KROZ FOKUS GRUPU	97
8.1. Metodologija fokus grupe	98
8.2. Analiza rezultata	99
8.3. Analiza rezultata provedene fokus grupe	124
9. ZAKLJUČAK	125

1. UVOD

Poljoprivredno zemljište u Republici Hrvatskoj, iznimno važno prirodno dobro, ključna je komponenta u održavanju gospodarske, ekološke i socijalne stabilnosti zemlje. Svojom aktivacijom i obradom, poljoprivredno zemljište postaje izvor hrane, čime stječe značajan strateški položaj unutar poljoprivredne politike zemlje. Upravo iz tog razloga, integracija poljoprivrednog zemljišta mora postati jasan strateški cilj.

Danas, s razvijenim nacionalnim sustavom identifikacije zemljišnih parcela - ARKOD sustavom, i evidentiranjem uporabe poljoprivrednog zemljišta kroz ARKOD preglednik, moguće je dobiti konkretnije podatke o ukupnim potencijalima poljoprivrednog zemljišta. No, i dalje ostaje otvoreno pitanje ukupne površine obradivog poljoprivrednog zemljišta u Hrvatskoj.

Ova nejasnoća površine obradivog zemljišta postala je očita tijekom pristupnih pregovora za ulazak Republike Hrvatske u Europsku uniju, kada su se koristili neslužbeni podaci, da bi se na kraju prihvatila znatno manja površina od prvotno pretpostavljene. U trenutnoj situaciji, dostupni podaci pokazuju da površina poljoprivrednog zemljišta u vlasništvu Republike Hrvatske iznosi 874.230,33 hektara.

Gospodarenje poljoprivrednim zemljištem uvijek je u fokusu poljoprivredne politike Republike Hrvatske, kako u prethodnom planu za razdoblje od 2014. do 2020/2023. godine, tako i u budućem planu za provedbu zajedničke poljoprivredne politike za razdoblje od 2023. do 2027. godine.

Međutim, iako se Hrvatska suočava s brojnim izazovima u upravljanju poljoprivrednim zemljištem, dosadašnja politika nije iskoristila potencijal poljoprivrednog zemljišta u potpunosti, pogotovo na krškim područjima. Ovaj rad bavit će se analizom ovih problema, s posebnim fokusom na poteškoće s kojima se Hrvatska suočava u kontekstu gospodarenja poljoprivrednim zemljištem. Analizirat će se manjkavosti trenutnog sustava, s ciljem da se daju preporuke za poboljšanje, koje bi omogućile učinkovitije korištenje raspoloživog poljoprivrednog zemljišta, bolje upravljanje ovim dragocjenim resursom i povećale mogućnost povlačenja sredstava iz fondova Europske unije za ruralni razvoj.

Primarni fokus analize bit će na potencijalu poljoprivrednog zemljišta na krškim područjima, gdje su zabilježene najveće prosječne površine katastarskih čestica po hektaru (5,92 ha), a dosadašnja politika nije bila dovoljno aktivna. Proučavanje ovih područja može pružiti vrijedne uvide u moguće strategije za optimizaciju korištenja poljoprivrednog zemljišta, s posebnim naglaskom na pravedne i održive prakse.

Daljnje istraživanje u ovom smjeru pružit će temelje za razvoj sveobuhvatne strategije koja bi mogla bolje integrirati poljoprivredno zemljište u poljoprivrednu politiku Hrvatske. Cilj je maksimizirati produktivnost ovog resursa, uz istovremeno očuvanje njegove ekološke i socijalne vrijednosti.

U tom smislu, ovaj rad služi kao apel na strateško preispitivanje pristupa poljoprivrednom zemljištu u Hrvatskoj, kako bi se postigao bolji ishod za sve dionike - od poljoprivrednika i ruralnih zajednica, do ekosustava i šire društvene dobrobiti.

1.1. Metodologija rada

Ovaj rad koristi se različitim znanstvenim metodama kako bi se analizirala tema upravljanja poljoprivrednim zemljištem i razvoja krških područja u Hrvatskoj. To uključuje kvalitativnu i kvantitativnu analizu, pregled literature, komparativnu analizu, te empirijsko istraživanje kroz fokus grupu.

Izvori podataka uključuju službene dokumente Europske unije i Republike Hrvatske, znanstvenu i stručnu literaturu, statističke podatke, kao i primarne podatke prikupljene kroz fokus grupu. Posebno su vrijedan izvor podataka iskustva i stavovi sudionika fokus grupe, koji pružaju neposredan uvid u prakse upravljanja poljoprivrednim zemljištem i izazove razvoja krških područja u Hrvatskoj.

1.2. Predmet i cilj rada

Suvremena politika upravljanja poljoprivrednim zemljištem i razvoj krških područja u Republici Hrvatskoj suočavaju se s nizom izazova, ali istovremeno pružaju značajan broj prilika za održiv i inkluzivan razvoj. U kontekstu pristupanja Europskoj uniji, Hrvatska je

uvela niz promjena u svoju politiku upravljanja poljoprivrednim zemljištem i ruralnim razvojem, s ciljem harmonizacije s europskim standardima i ostvarivanja potencijala ruralnih područja, uključujući krška područja.

Predmet ovog rada je politika upravljanja poljoprivrednim zemljištem u Hrvatskoj, s posebnim fokusom na razvoj krških područja. Cilj rada je analizirati i procijeniti trenutačno stanje politike upravljanja poljoprivrednim zemljištem, identificirati ključne izazove i prilike, te predložiti smjernice za daljnji razvoj.

Svrha rada je pružiti znanstveno utemeljen uvid u ovo kompleksno i multifaktorsko područje, u kontekstu europskih integracija, promjenjivih ekonomskih i ekoloških uvjeta, te socijalnih i demografskih trendova u ruralnim područjima Hrvatske.

Razmatranje problemskih ishodišta pokazuje da se Hrvatska, kao i druge nove članice EU, susreće s brojnim izazovima u upravljanju poljoprivrednim zemljištem i ruralnim razvojem. Izazovi uključuju, ali nisu ograničeni na, pitanja pristupa i pravedne distribucije zemljišnih resursa, održivosti poljoprivredne proizvodnje i zaštite okoliša, te ekonomskog i socijalnog razvoja ruralnih zajednica. Istovremeno, Hrvatska ima brojne potencijale za iskoristiti, posebno u pogledu razvoja krških područja, koja pružaju posebne prilike za održivu poljoprivredu, ruralni turizam, te očuvanje kulturnog i prirodnog nasljeđa.

Kroz detaljnu analizu i raspravu, ovaj rad nastoji doprinijeti razumijevanju ovih složenih pitanja, te pridonijeti formuliranju održivih i pravednih politika i strategija za upravljanje poljoprivrednim zemljištem i razvoj krških područja u Hrvatskoj

1.3.Struktura rada po poglavljima

Svako poglavlje ovog rada je konstruirano tako da pruži detaljnu analizu svake teme, s ciljem pružanja sveobuhvatne slike ruralnog razvoja i upravljanja poljoprivrednim zemljištem, posebno u krškim područjima Hrvatske. Ovi elementi su povezani, ali su istraženi iz različitih perspektiva kako bi se postiglo dublje i holističko razumijevanje teme.

U poglavljima od dva do četiri, rad se usredotočuje na pregled i analizu politika i strategija ruralnog razvoja na razini EU te njihovog utjecaja na upravljanje poljoprivrednim zemljištem u Hrvatskoj.

Peto i šesto poglavlje sužavaju analizu na Hrvatsku, s posebnim fokusom na utjecaj pristupanja EU na ruralnu konkurentnost zemlje i upravljanje krškim područjima.

Sedmo poglavlje proširuje perspektivu, nudeći komparativnu analizu upravljanja zemljištem u odabranim zemljama EU. Na taj način se otvara nova perspektiva na politike i prakse koje bi se mogle primijeniti u Hrvatskoj.

Osmo i posljednje poglavlje donosi empirijsko istraživanje koje pruža uvid u stvarne stavove i prakse vezane za upravljanje poljoprivrednim zemljištem i razvoj krških područja u Hrvatskoj. Tako se zatvara ciklus od teorijskog pregleda do praktičnih perspektiva.

U svakom poglavlju, rad nastoji pružiti jasnu, informiranu i temeljitu analizu, kako bi čitatelji mogli steći cjelovito razumijevanje izazova i mogućnosti povezanih s ruralnim razvojem i upravljanjem poljoprivrednim zemljištem u Hrvatskoj.

2. DINAMIKA RURALNOG RAZVOJA EU U VREMENSKOJ PERSPEKTIVI

Ruralni razvoj predstavlja ključan aspekt održivog razvoja Europske unije. Ruralna područja mijenjaju se tijekom vremena, kao rezultat pristupanja novih članica te čine više od 80% do 90% europskog teritorija i važna su za gospodarski i društveni razvoj. Dinamika ruralnog razvoja EU u vremenskoj perspektivi je značajna tema koja se bavi analizom razvoja ruralnih područja EU tijekom proteklih desetljeća i proučavanjem trendova i izazova s kojima se susreću. Ruralni razvoj u EU u prošlosti je bio uglavnom usmjeren na modernizaciju poljoprivrede. Nakon Drugog svjetskog rata, Europska unija uspostavila je politiku zajedničke poljoprivrede koja je omogućila modernizaciju europske poljoprivrede. To je potaknulo razvoj agroindustrijskih kompleksa, a ruralna područja su postala izvor hrane i sirovina za industriju. Međutim, s vremenom se ruralni razvoj u EU počeo razvijati u širem smislu, a ne samo u okviru poljoprivrede. Razvoj ruralnih područja postao je sveobuhvatan i uključuje različite aspekte, poput turizma, očuvanja prirode i okoliša, kulturne baštine, ruralne ekonomije i društvenog razvoja (Lasanta et al., 2017).

Danas, ruralni razvoj u EU usmjeren je na održivi razvoj ruralnih područja, uključujući sve aspekte života u ruralnim područjima. To uključuje stvaranje radnih mjesta u sektorima koji nisu povezani s poljoprivredom, promicanje inovacija i poduzetništva, zaštitu okoliša i kulturne baštine, osiguravanje pristupa uslugama i infrastrukturi te razvoj društvenih aktivnosti. U proteklih nekoliko desetljeća, ruralna područja EU su se suočavala s različitim izazovima. Neki od najvećih izazova uključuju depopulaciju i starenje stanovništva, gubitak radnih mjesta, ograničeni pristup uslugama i infrastrukturi te niska produktivnost. Stoga su politike i programi ruralnog razvoja u EU tijekom proteklih desetljeća bili usmjereni na rješavanje ovih izazova. To uključuje financiranje ruralnog razvoja putem različitih fondova EU, kao što je Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj, kao i kroz nacionalne programe ruralnog razvoja (Neumeier, 2017).

Ruralna područja EU suočavaju se s golemim nizom izazova u smislu gospodarskog, društvenog i ekološkog razvoja, ali unatoč tome također imaju velike mogućnosti za rast. Ruralni razvoj je očito bio navođen kao prioritetna politika za EU, a posebni programi za ruralni razvoj su pokrenuti kako bi ciljali na određene postavljene ciljeve, što je zauzvrat stvorilo ruralni razvoj program. EU ima postavljenu strukturu za ovaj program koji se zatim

provodi na nacionalnoj razini, tako da svaka država članica EU-a ima vlastiti program unutar ruralnog područja razvoja, usmjeren na ciljeve EU-a i ciljeve za određenu naciju. Tijekom Ruralnog razvojnog programa za razdoblje od 2014. do 2020., Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj odobren je proračun od 200 milijuna eura koji će se podijeliti između različitih projekata i ciljeva unutar programa. Osim toga, sufinanciraju se i brojni projekti prema zemlji u kojoj žive, što se dodaje konačnom ukupnom proračunu (Europska komisija, 2022).

Priroda ruralnog razvoja ipak se može opisati kao prilično višestрана jer se odvija u velikoj raznolikosti različitih, ali i međusobno povezanih principa. Ruralni razvoj danas nije samo monopol poljoprivrednika, već je pod utjecajem više različitih aktera i razina društva. Proces je moderniziran i svojevrsno uočava se promjena paradigme u načinu na koji se provodi ruralni razvoj. Općenito govoreći, Europa je bila uključena u proces modernizacije društva u cjelini, i to nova promjena paradigme može se promatrati kao odgovor na ono što je nedostajalo prethodnoj paradigmi. Proces modernizacije općenito se usmjerio na modernizaciju pojedinih urbanih područja, a ova nova paradigma ruralnog razvoja usmjerena je na međusobno povezivanje i stvaranje veze između različitih područja što je također međusobno povezano s restrukturiranjem ruralnog gospodarskog sustava. Povezivanjem različitih područja, ruralna područja više nisu monopol poljoprivrednih radnika ili poljoprivrednika, već kao ravnopravni dio društva (Scott et al., 2019).

Čak i ako ruralna gospodarstva dviju različitih europskih zemalja više ili manje ovise o poljoprivredi, uočeno je da, u svjetlu procesa modernizacije koji je za neke bio aktivan, značaj poljoprivrednih aktera u ruralnom gospodarstvu opada. Unutar EU-a, ruralni razvoj je dio tzv. zajedničke poljoprivredne politike¹. Zajednička poljoprivredna politika EU podupire ekonomsku održivost i kontinuiranu živost ruralnih područja u EU-u i radi na ruralnom razvoju kroz akcije omogućavanja i distribucije financijske pomoći. Jedan od doprinosa zajedničke poljoprivredne politike, kako ga predstavlja Europska komisija, je da rade s tri trajna cilja: „Poticanje konkurentnosti poljoprivrede i šumarstva; Osiguravanje održivog gospodarenja prirodnim resursima i klimatske akcije; Ostvarivanje ravnomjernog teritorijalnog razvoja ruralnih gospodarstava i zajednice uključujući stvaranje i održavanje radnih mjesta“ (Mantino, 2010).

¹ CAP

Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj² doprinosi naporima zajedničke poljoprivredne politike. Dodatnih 8,1 milijardi eura dodano je na već značajnih 95,5 milijardi EURO 2021-2027 proračuna Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj³, s dodatnim dodatkom koji dolazi od instrumenta sljedeće generacije EU-a za pomoć s izazovima povezanim s globalnom pandemijom COVID-19. Svaka država EU-a implementirala je financiranje iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj u vlastite nacionalne programe ruralnog razvoja. Ovi programi se ne financiraju samo iz proračuna Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj, već se sufinanciraju iz proračuna na nacionalnoj razini i mogu se pokrenuti na nacionalnoj ili lokalnoj razini, ovisno o situaciji pojedinačne države (Europska komisija, 2022).

2.1. Ruralni razvoj i Europska unija

Ruralno područje se može opisati na nekoliko načina, ovisno o definiciji koja se koristi u svijetu i kontekstu lokacije. Općenito govoreći, izraz ruralno ili ruralnost opisuje lokaciju gdje je gustoća stanovništva ispod određenog praga, a pristupačnost i udaljenost do drugog urbano središta uzima se u obzir (Kitchen i Marsden, 2009).

U literaturi se isto tako također koristi izraz nemetropolitansko područje. Obično se ruralno stavlja u suprotnost s pojmom urbano. Često se u jednadžbu onoga što čini ruralno područje dodaju i dodatni kriteriji, kao što su socioekonomske perspektive. Koncept ruralno skovan je u znanosti sociologije tijekom 1920-ih i stvarno se počeo dalje razvijati nakon urbane aglomeracije koja se dogodila globalno tijekom 1950-ih. Metropolitanska područja od tada samo nastavljaju svoj rast, pripisujući većinu svog rasta i promjena u demografiji kontinuiranom kretanju pojedinaca iz ruralnog u urbano (Anderson, 2003).

Ovo je poznato kao proces urbanizacije. Sve do 1970-ih i 1980-ih, ruralna područja su teško pogođena beskonačnim, gotovo jednostranim tokom ekonomskih resursa koji su se prebacivali u rastuća gradska područja. To osiromašenje ruralnih područja također je uzrokovalo značajan negativan utjecaj na ruralna naselja. Međutim, općenito se može reći da su područja oko velikih gradova, povijesno gledano, smanjivala populaciju i izgubila svaki povezani ekonomski, društveni i kulturni kontekst, poput spužve koja upija vodu i ostavlja

² EAFRD

³ EPFRR

okolinu suhom. Štoviše, važno je imati na umu da se ruralni razvoj ne smije brkati s regionalnim razvojem ili razvojem poljoprivrede. Razvoj poljoprivrede usmjeren je na povećanje određene poljoprivredne robe, kao što su stoka, usjevi, itd., i odnosi se na zemljišne površine i ljudske individue kao sredstva i dobra proizvodnje. Ruralni razvoj se, umjesto toga, fokusira na pojedince i institucije, ali ipak može uključiti neke poljoprivredne aktivnosti unutar ekonomskog konteksta ruralnog razvoja. Regionalni razvoj, s druge strane, ima širi i sveobuhvatniji opis od ruralnog razvoja, jer regionalni razvoj opisuje određeno područje ili regiju, ovisno o lokalnoj situaciji (Batkovski et al, 2015).

Kao takav, neki smatraju da regionalni razvoj uključuje ruralni razvoj unutar svog regionalnog plana. Ipak, još uvijek nije formulirana jasna i sveobuhvatna definicija ruralnog razvoja, što je činjenica koju treba priznati. Ipak, treba ga prepoznati kao proces koji je često ukorijenjen u nacionalnim povijesnim tradicijama na više društvenih razina. Ruralno je prilično općenit izraz za opisivanje onoga što nije urbano središte, a definicija onoga što čini ruralno područje ruralnim razlikuje se među nacijama, kao što je prethodno spomenuto (Bornhofen et al., 2019).

Evolucija politika ruralnog razvoja EU-a dovela je do dodjele ruralnim područjima u Europi i njihovim stanovnicima specifičnih uloga koje se odnose na lokalnu odgovornost i identitet u postizanju pozitivnog teritorijalnog razvoja. Uvidom u literaturu moguće je utvrditi kako uspjeh ruralnog razvoja nije samo konstituiranje pitanja i teme u određenom obliku, već i da se lokalno ruralno planiranje sve više razvija u mješovitim endogenim i egzogenim dinamikama. Unutar ovih promjenjivih racionalnosti planiranja koje se bave podrškom ruralnim regijama, uloga stanovnika i zajednica mijenja se u skladu s tim od pozicioniranja oslanjanja na djelovanje države u prvom modelu, tada glavne odgovorne za uspjeh, da bi se u posljednjem pojavio kao samo još jedan akter u mrežama koje se sastoje od drugih skupina, poput konzultanata, poduzeća ili javnih institucija (Neumeier, 2017).

Ovi razvoji mogu se postaviti unutar šire rasprave u studijama planiranja kako bi se identificirala odgovarajuća ljestvica za političko djelovanje i rješavanje društveno-prostornih pitanja kroz rekonfiguraciju aranžmana donošenja odluka. Primjeri ovih rasprava su izgled lokalne razine kao nove ljestvice provedbe državne politike ili ponovno skaliranje države. Ovi novi razvoji su ambematizirani konstelacijama novih aktera, javno-privatnim partnerstvima i promicanjem aktivne građanske politike i racionalnosti s ciljem prijenosa odgovornosti s javnog sektora na pojedince i zajednice (Bryden, 2019).

Primjer za to simbolizira EU-ov program LEADER, koji naglašava razvoj odozdo prema gore kroz osnaživanje zajednice u lokalnim akcijskim grupama. Politički diskurs koji propagira ovaj razvojni pristup sve se više promiče od 1990-ih, s endogenim, teritorijalnim i integriranim lokalnim pristupima institucionaliziranim u politici ruralnog razvoja EU. Sudjelovanje aktera na lokalnoj razini namijenjeno je poticanju strategija temeljenih na zajednici i odluka koje donose akteri upoznati s lokalnim potrebama. Iako ove ideje imaju prednosti, posebno kada je riječ o propagiranju lokalnog sudjelovanja, standardizacija politika i programa također je pridonijela imaginaciji europskog sela kao specifičnog diskurzivnog prostora koji obuhvaća određene posebne načine pristupa ruralnom razvoju (Dax i O'Connor, 2003).

U literaturi se nadalje naglašava važnost ove vrste društvenih reprezentacija u definiranju ruralnih područja, tj. teoretiziranje ruralnog prostora kao opipljivog i nematerijalnog prostora. To je posebno vidljivo u procesu kreiranja ruralne politike na razini EU razvoja budući da je podrazumijevao ponovno pronalaženje ruralnih područja od nejasnog, nacionalno specifičnog pojma do formaliziranog predstavljanja. Društvene reprezentacije poput ovih funkcioniraju kao prostorne imaginarije, tj. u pitanju su zajednička razumijevanja koja omogućuju zajedničke prakse koje obuhvaćaju široko podijeljeni osjećaj legitimnosti. Nadalje, sadrže kulturne i ideološke modele, određujući kako stvari idu, kako bi trebale ići i zagovaraju kako bi budućnost mogla izgledati ili što bi ljudi trebali učiniti da je oblikuju (OECD, 2013).

Primjer ovoga je kako je ranije ruralno društvo postojalo unutar prostora poljoprivrede, ali s promjenom političkih imaginarija, poljoprivreda je sada smještena unutar ruralnog prostora i društvu. U literaturi se nadalje ističe kako politiku, odnosno razvoje ne treba shvatiti kao tekstove koji putuju od onih na vlasti prema lokalnoj razini, već kao složen proces u kojem su vrijednosti, racionalnosti i ideje konstruirane kao zdrav razum, a koji zatim dobivaju poseban lokalni odgovor (Bachtler, 2014).

Kao što ovi novi imaginariji predstavljaju europska ruralna područja i njihov budući razvoj u novom svjetlu, tako i aktivnosti koje su implicirane treba uzeti lokalno. Usidrenje ovih diskursa lokalno je ključno za uspjeh politike, te se postavlja pitanje o tome kako ili da li politički diskursi povezuju prostorne planske imaginarije i lokalne prostore. Ova usredotočenost na diskurse i društvenu reprezentaciju opisana je kao kulturni obrat u ruralnoj sociologiji. To je potaknulo mnoge značajne studije koje povezuju ruralno planiranje sa specifičnim idejama o što je ruralno, na primjer analizom nacionalnih rasprava o ruralnim

politikama, kako javni mediji prikazuju ruralno kao izumiruće ili kako su ruralna područja marginalizirana i kako se njihovi stanovnici krive za nedostatak akcije (Dargan i Shucksmith, 2008).

U literaturi se isto tako ističe kako bi službene razvojne strategije mogle previđati lokalne identitete, uzrokujući tako sukobe između lokalnih iskustava i vanjskih percepcija mjesta ili regije. Proučavajući isprepletenost politike i lokalnih diskursa, vidljivo je da su politički i lokalni razvojni diskursi povezani. Kako je politika ruralnog razvoja postala pitanje poticanja lokalnih pokreta samopomoći, tj. mijenjanja stvari npr. propadanja sela mijenjanjem ljudi, na razini EU-a i nacionalnoj razini pokrenuti su programi ruralnog razvoja kako bi se pojedinci i zajednice educirali o poduzetničkim kvalitetama i duhu neophodnim za poticanje aktivnosti samopomoći. Jedan alat za postizanje toga je poticanje lokalnih seoskih udruga koje preoblikuju lokalne stanovnike kao članove aktivnih zajednica i kao odgovorne za vlastitu dobrobit. Sukladno navedenom, proizlazi da se ruralni razvoj EU uglavnom temeljio na lokalnom djelovanju zajednice (Asheim ET AL., 2011).

2.2. Ruralna politika i Europska unija

Ruralna politika unutar EU ima dugu povijest, koja seže sve do osnivanja Europske zajednice za ugljen i čelik⁴ 1951. godine. Ruralna politika i Europska unija igraju ključnu ulogu u oblikovanju života milijuna ljudi koji žive u ruralnim područjima širom Europe. S obzirom na veliki broj izazova s kojima se suočavaju ruralne zajednice, uključujući demografske promjene, ekonomske pritiske i klimatske promjene, važno je steći uvid u pozitivne strane i perspektive razvoja ruralne politike u kontekstu Europske unije (MANTINO, 2010).

Ponovno kodiranje ruralnog razvoja na lokalnoj razini postaje kriterij uspješne politike. U literaturi se tako mogu naći prijedlozi koji potenciraju Foucaultov koncept vladinosti za pristup vezi između racionalnosti politike i procesa na lokalnoj razini, u kojima lokalni stanovnici postaju akteri u ruralnom razvoju (Burchell et al. 1991).

U ovim praksama vladanja, diskursi koordiniraju društveno ponašanje kroz pružanje specifičnih pozicija subjekta i sustava zajedničkih značenja, koji zajedno donose društvene prakse. Istraživanje razvoja novih uspješnih procesa ruralnog razvoja također povezuje

⁴ EZUČ

identifikaciju potrebe za promjenom ponašanja, percepcija ili stavova među lokalnim akterima i lokalno prihvaćanje novih lokalnih diskursa. Pojam vladinosti ističe cilj politike ruralnog razvoja kao eksplicitno potreban razvoj novog mentaliteta ili lokalnog diskursa u kojem nove ideje i pozitivni pogledi mogu dobiti snagu i potaknuti lokalno stanovništvo na poduzimanje novih akcija. Kao što se navodi, lokalni razvoj predvođen zajednicom stoga nije samo lokalni projekt od strane zajednice, već proces koji povezuje političku agendu, aktere (javne institucije, lokalne zajednice, poduzeća itd.) i teritorije zajedno u jednu razvojnu viziju koja specificira koje su radnje potrebne (Burchell et al. 1991).

Perspektiva upravljanja podrazumijeva ponovni fokus na utjecaje praksi upravljanja na svjetovnoj, lokalnoj razini svakodnevnog života, pri čemu se specifične tehnologije upravljanja, npr. programi ruralnog razvoja, povezuju s mikro i lokalnim društvenim praksama u ruralnim područjima te organizacijom državne vlasti. Ukratko, perspektiva upravljanja stavlja naglasak na vezu između državne racionalnosti, tj. temeljnih ideja koje određuju kako treba upravljati stanovništvom i koju ulogu i odgovornost stanovništvo treba preuzeti. Ova perspektiva nije ograničena na analizu aktivnosti, već se umjesto toga fokusira na to kako nedržavni akteri postaju uključeni u moderne oblike vladavine. Naglasak na akterima civilnog društva u ruralnom razvoju predstavlja novu racionalnost aktivne građanske politike, s ciljem učiniti pojedince građanima odgovornijima za vlastitu dobrobit, rekonstruirajući ih kao članove aktivne zajednice, koji prihvaćaju ispravnu vrstu ponašanja ili stava, npr. aktivan, odgovoran, poduzetan i slično (Bell et al., 2010).

U ruralnom razvoju to znači da se ciljevi politike postižu uvjerenjem ruralnih ljudi da su vrijedni vladine politike, što ih navodi da prihvate političke ciljeve kasnog kapitalizma društva kao svoja vlastita. Stoga je ključni kriterij uspjeha da se stanovnici ruralnih područja transformiraju od isključivo pasivnih građana koji plaćaju porez do aktivnih poduzetničkih aktera koji preuzimaju odgovornost za lokalno područje i njegov razvoj, primjerice pokretanjem lokalne inicijative. Pri navedenom, racionalnost znači način razmišljanja koji definira norme i ciljeve za razvoj ruralne zajednice, drugim riječima, kakvo je dobro selo je i kako se zajednice trebaju razvijati. S promicanjem zajedničkog europskog pristupa ruralnom razvoju kao prioritetnog aspekta EU, jedan od načina implementacije LEADER-a i drugih programa je način na koji europske norme doprinose restrukturiranju načina na koji se javno političko djelovanje odvija u državama članicama (Dargan i Shucksmith, 2008).

Ovaj proces usklađivanja politike nazvan je europeizacijom, što se odnosi na preorijentaciju ili preoblikovanje nacionalne politike i upravljanja kako bi se uskladila s političkim diskursima EU. U ovakvom uređenju na više razina i više aktera, učinkovitost i uspješnost prostornog planiranja i politika postaju ovisni o konsenzusu o ciljevima i načelima, kao i kompatibilnosti strateških izbora i konkretnog prostornog konteksta o kojem je riječ. Unutar postojećih shema ruralnog razvoja, poticaj je dan aktivnom uključivanju lokalnih zajednica kako bi se omogućilo financiranje projekata. Budući da većina financiranja projekata lokalnog razvoja sela dolazi iz programa LEADER Europske unije, to znači da projekti moraju biti u skladu s ciljevima ruralne politike. Razvojni rad u ruralnim zajednicama dakle nikada nije čisto samomotiviran ili proizlazi samo iz lokalnih potreba, već je kontroliran prevladavajućom racionalnosti, normama i ciljevima ruralne politike (Dax i O'Connor, 2003).

Zamjetna je uloga europeizacije u smislu načina na koji je ruralni razvoj uokviren lokalno, što ukazuje na racionalnost blisku načelima europske politike. Na primjer, lokalne zajednice su umjesto silosnog razmišljanja, tj. samo odvojenog razmišljanja unutar određenih sektora sve više sklone nastaviti s novim putem regionalne suradnje i holističkog, umreženog i održivog regionalnog razvoja. Ponovno kodiranje ruralnog razvoja unutar europske politike zamjetno je u pogledu promjene u racionalnosti ruralne politike EU. Posebno su zamjetni promjenjivi imaginariji ili reprezentacije ruralnih područja, zajedno sa novom ulogom ruralnog stanovništva i zajednica u postizanju ciljeva politike. Kroz ove razvoje politike, ruralni razvoj se razvio u mješavinu neformalnog aktivizma i formaliziranih procesa lokalnog planiranja propagiranih kombinacijom EU i programa i projekata koje sponzorira država s aktivnim stanovnicima koji igraju sve veću ulogu u održavanju vitalnih usluga (Asheim et al., 2011).

Vodeći principi, kao što su institucionalizirani u LEADER-u, trebaju staviti naglasak na strategije temeljene na zajednici kroz sudjelovanje aktera na lokalnoj razini. Snaga ovog pristupa je u tome da odluke trebaju donositi akteri koji su upoznati s lokalnim potrebama. Politike stoga predstavljaju teritorijalni pristup kroz korištenje endogenih resursa, te su strukturirane oko pet čvorova u kojima je diskurzivna konstrukcija ruralnih područja bila glavna u promjenama u razvoju nove racionalnosti politike EU, a to su promjena od poljoprivrede prema heterogenosti i diversifikaciji aktivnosti, promicanje holističkog i održivog razvoja, lokalne zajednice kao odgovorne za ruralni razvoj, ruralna područja i njihov razvoj kao umreženi između različitih aktera, i na kraju međupovezanost urbanih i ruralnih područja (Dargan i Shucksmith, 2008).

Publikacija Europske komisije *Budućnost ruralnog društva* iz 1988. godine odnosi se na izvještaj koji se bavi perspektivama i izazovima ruralnih područja u Europi u tom razdoblju, te predstavlja ruralna područja koja uključuju heterogenost aktivnosti i prostora, poput malih industrija, aktivnosti u slobodno vrijeme i očuvanje okoliša. Ovi razvoji utemeljeni su na endogenom pristupu ruralnom razvoju koji kombinira financiranje EU s lokalnim resursima i lokalnim agentima. Time je uloga poljoprivrednog sektora kao amblematična za ruralna područja bila marginalizirana, a dosadašnja strategija poticanja ruralnog razvoja kroz potporu poljoprivredi zamijenjena je pristupom koji pruža financijsku pomoć također za infrastrukturni, obrazovni, društveni i ekonomski razvoj kako bi se stvorila heterogenost aktivnosti i prostora u ruralnim područjima (Shucksmith i Brown, 2016).

U to vrijeme, ruralna područja u Europi suočavala su se s brojnim izazovima, uključujući: (Anderson, 2003)

- Demografske promjene

Mladi su se često selili u urbanija područja u potrazi za obrazovanjem i poslovnim prilikama, ostavljajući starije stanovništvo na ruralnim područjima. To je dovelo do povećanja prosječne dobi stanovništva i smanjenja radne snage.

- Ekonomski razvoj

Proizvodnja hrane i poljoprivreda su tradicionalno bili glavni izvor prihoda na ruralnim područjima. Međutim, s razvojem tehnologije i globalizacijom, poljoprivreda je postala manje konkurentna u odnosu na ostale sektore.

- Infrastruktura i pristup uslugama

Nedostatak infrastrukture i pristupa osnovnim uslugama, kao što su zdravstvena zaštita, obrazovanje, trgovine i telekomunikacije, utjecali su na kvalitetu života stanovnika ruralnih područja.

- Očuvanje okoliša i kulturnog naslijeđa

Povećanje industrijske proizvodnje i intenziviranje poljoprivrede mogli su dovesti do uništavanja prirodnih resursa, gubitka biološke raznolikosti i erozije kulturnog naslijeđa.

S pomakom u političkom diskursu od ranijeg sektorskog okvira prema integraciji različitih sektorskih dimenzija, dogodio se usporedni pomak prema holističkom pristupu balansiranja

ekonomskih, društvenih i ekoloških pitanja. U literaturi se naglašava važnost teritorijalnog identiteta za lokalno stanovništvo u upravljanju i ruralne zajednice. Ovo proširenje politike ima za cilj istovremeno proširiti ciljeve politike, uključujući veći dio ruralnog stanovništva koje, iako povezano s poljoprivrednim sektorom, također živi u ruralnim područjima (Anderson, 2003)

Značajna stvar u publikaciji *Budućnost ruralnog društva* je naglasak na endogenom ruralnom razvoju i ruralnoj zajednici kao samoodrživoj. Prema literaturi, inicijativa LEADER temeljila se na slici ruralnosti predstavljenoj u *Budućnost ruralnog društva*, gdje svaki ruralni lokalitet ima posebne razvojne probleme specifične za svoje aktivnosti i dostupne endogene resurse i to kako prirodne, tako i kulturne. Načela LEADER-a naglašavaju pristup temeljen na području, tražeći najučinkovitije korištenje lokalnih resursa i imovine kako bi se unaprijedio regionalni identitet ruralnog stanovništva, te razvijali i koristili kapaciteti lokalnog stanovništva i grupa unutar svojih zajednica (Ray, 2000).

Novi politički diskurs naglašava ulogu partnerstva u ruralnom razvoju. Na Europskoj konferenciji o ruralnom razvoju, koja je održana u Corku 1996., to je bilo povezano s idealima sudjelovanja u zajednici i razvoja odozdo prema gore. Predstavljena je nova vizija ruralnog razvoja koja će se provesti kroz partnerstvo i suradnju između svih zainteresiranih razina (lokalne, regionalne, nacionalne i europske). To je ojačalo ulogu partnerstva i povezalo ga kao politički pristup ruralnom razvoju, koji je postao konstituiran kao dotična višerazinska i višeskalarna aktivnost s institucionalnom integracijom (Terluin et al., 2000).

2.3. Ruralni razvoj i zajednička poljoprivredna politika

Ruralni razvoj predstavlja ključni aspekt ekonomskog i društvenog napretka unutar EU. Kako bi se osigurao održiv rast i poboljšanje kvalitete života u ruralnim područjima, EU je uspostavila Zajedničku poljoprivrednu politiku⁵. Zajednička poljoprivredna politika je uspostavljena 1962. godine s ciljem da osigura stabilnost poljoprivrednih tržišta, poveća produktivnost, osigura adekvatnu opskrbu hranom i pruži podršku ruralnim zajednicama. Politika se sastoji od dva stupa, tj. direktne podrške poljoprivrednicima kroz subvencije i tržišne intervencije, te ruralnog razvoja. Ova politika ima za cilj pružiti potporu

⁵ ZPP

poljoprivrednicima, zaštititi okoliš, potaknuti ruralni razvoj te osigurati sigurnost hrane i očuvanje kulturnog krajolika. Iako je prvotni cilj Zajedničke poljoprivredne politike bio osigurati stabilnost tržišta i samodostatnost u poljoprivredi, u literaturi se isto tako ističe kako je Zajednička poljoprivredna politika poticala prekomjernu proizvodnju i neravnotežu razvoja (Bachtler, 2014).

Razmatrajući važnost ruralnog razvoja u kontekstu Zajedničke poljoprivredne politike, tad treba imati u vidu da ruralni razvoj igra ključnu ulogu u europskom društvu i ekonomiji. Prema podacima Eurostata, ruralna područja čine oko 80% do 90% teritorija EU i dom su za oko 27% stanovništva. Ova područja pružaju osnovu za poljoprivrednu proizvodnju, očuvanje prirodnih resursa, održavanje bioraznolikosti i pružajući razne povezane ekološke sustave. Također, ruralni razvoj doprinosi socijalnoj koheziji, smanjenju siromaštva i promoviranju inkluzivnog rasta (Grivins, 2012).

S vremenom se ruralna politika mijenjala i prilagođavala kako bi odgovorila na različite izazove i potrebe ruralnih područja. Zajednička poljoprivredna politika je najstariji i jedan od najvažnijih segmenata ruralne politike EU. Iako je Zajednička poljoprivredna politika pružila stabilnost i potporu poljoprivrednicima, te osigurala opskrbu hranom, često se kritizira zbog svoje prekomjerne birokratizacije, neefikasnosti raspodjele sredstava i potencijalnog negativnog utjecaja na okoliš (Erasmus Fields Project, 2019.).

Zajednička poljoprivredna politika koristi razne instrumente kako bi podržala ruralni razvoj, uključujući izravna plaćanja, programe ruralnog razvoja, te horizontalne mjere. EU pruža izravnu financijsku podršku poljoprivrednicima kako bi se stabilizirala poljoprivredna tržišta i jamčili prihodi. EU financira projekte koji doprinose unaprjeđenju kvalitete života i gospodarskog rasta u ruralnim područjima. EU promovira održive poljoprivredne prakse kroz svoje horizontalne mjere, poput zahtjeva za zelenim izravnim plaćanjima i mjerama za upravljanje rizikom (Pe'er i Lakner, 2020).

Zajednička poljoprivredna politika EU suočava se s brojnim izazovima, uključujući klimatske promjene, demografske promjene i globalnu konkurenciju. Kako bi se suočila s ovim izazovima, EU mora nastaviti prilagođavati svoje politike i strategije, promičući inovacije. Ruralni razvoj i zajednička poljoprivredna politika Europske unije predstavljaju ključne teme koje se tiču održivosti, ekonomije i društvenog napretka unutar EU. Zajednička poljoprivredna politika je jedan od najvažnijih elemenata politike EU, s ciljem da se osigura

stabilnost, konkurentnost i održivost poljoprivrednog sektora, kao i da se podrži ruralni razvoj (Bojnec i Fertő, 2022).

EU igra važnu ulogu u oblikovanju ruralne politike svojih članica, a njen utjecaj na ruralni razvoj i poljoprivredne politike može se sagledati kroz Zajedničku poljoprivrednu politiku, koja je jedan od temeljnih elemenata europske integracije i ima za cilj osigurati stabilnost tržišta, pravedne uvjete za poljoprivrednike te osigurati dostupnost i sigurnost hrane. Međutim, Zajednička poljoprivredna politika često je kritizirana zbog svoje složenosti, birokracije i teškoće u prilagodbi promjenama u poljoprivrednom sektoru, iako je Zajednička poljoprivredna politika pružila stabilnost i potporu poljoprivrednicima te osigurala opskrbu hranom. Povijest ruralne politike u EU pokazuje kako je politički i ekonomski kontekst utjecao na promjene u pristupu upravljanja ruralnim područjima. Ključni trenuci u razvoju ruralne politike EU bili su reforme Zajedničke poljoprivredne politike, pri čemu je zamjetno kako su te promjene utjecale na ruralni razvoj, održivost i društveno-ekonomsku koheziju (Gohin Zheng, 2020).

Zajednička poljoprivredna politika je najstariji i jedan od najvažnijih segmenata ruralne politike EU. Zajednička poljoprivredna politika uspostavljena je 1962. godine s ciljem stabilizacije tržišta, osiguranja sigurnosti hrane i zaštite prihoda poljoprivrednika. Tijekom godina, Zajednička poljoprivredna politika se razvijala kako bi se prilagodila novim izazovima i potrebama, uključujući zaštitu okoliša, ruralni razvoj i održivost poljoprivrede. Reforme uvedene u 1990-ima i 2000-ima rezultirale su promjenama u načinu dodjele potpora poljoprivrednicima, fokusirajući se više na ruralni razvoj, ekološke mjere i poticanje konkurentnosti (Balezentis et al., 2020).

Jedan od ključnih elemenata Zajedničke poljoprivredne politike je financiranje ruralnog razvoja kroz Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj⁶. Ovaj fond pruža financijsku potporu za projekte koji doprinose ekonomskom, socijalnom i ekološkom razvoju ruralnih područja. Potpore se dodjeljuju kroz različite mjere, uključujući investicije u poljoprivredne gospodarstva, agro-okolišne i klimatske mjere, te poticanje lokalnih partnerstava i inovacija (Scown et al., 2020).

Zajednička poljoprivredna politika prepoznaje važnost očuvanja prirodnih resursa i zaštite okoliša. Kroz zeleno plaćanje poljoprivrednici su poticani da primjenjuju održive metode

⁶ EPFRR = EAFRD

proizvodnje i upravljanja resursima. Osim toga, agro-okolišne i klimatske mjere potiču očuvanje bioraznolikosti, smanjenje emisija stakleničkih plinova i prilagodbu ruralnog razvoja i Zajednička poljoprivredne politike EU, koji igraju ključnu ulogu u održavanju europskog seoskog prostora i njegovog doprinosa ekonomiji, socijalnoj koheziji i zaštiti okoliša (

Zajednička poljoprivredna politika EU u vrijeme kada je nastala imala je sljedeće ciljeve:

- Povećanje poljoprivredne produktivnosti

Zajednička poljoprivredna politika nastoji poboljšati učinkovitost poljoprivredne proizvodnje kako bi se osigurala konkurentnost poljoprivrede u EU i stabilnost tržišta.

- Pravednost za poljoprivrednike

Zajednička poljoprivredna politika teži osiguravanju pravedne raspodjele sredstava među poljoprivrednicima, s posebnim naglaskom na podršci malim i srednjim poljoprivrednim gospodarstvima.

- Zaštita okoliša i očuvanje ruralnih područja

Zajednička poljoprivredna politika ima za cilj promoviranje održivog ruralnog razvoja kroz zaštitu bioraznolikosti, očuvanje kulturnog krajolika i smanjenje emisije stakleničkih plinova. Ovaj cilj se odnosi na zaštitu okoliša, očuvanje prirodnih resursa i promoviranje održive poljoprivredne proizvodnje. Instrumenti koji podržavaju ovaj cilj uključuju agro-ekološke prakse, uvjete za zelene potpore i ekološke inicijative.

- Tržišna stabilnost i konkurentnost

Zajednička poljoprivredna politika nastoji osigurati stabilnost poljoprivrednih tržišta i jamčiti konkurentnost europskih poljoprivrednika u globalnom kontekstu. To se postiže kroz zajedničku organizaciju tržišta⁷, koja uključuje izravna plaćanja, mehanizme za regulaciju tržišta i trgovinske politike (Bojnec i Fertó, 2022).

U posljednjim desetljećima, Zajednička poljoprivredna politika je prošla kroz nekoliko reformi kako bi se bolje prilagodila suvremenim potrebama i izazovima, uključujući zaštitu okoliša, klimatske promjene i očuvanje biodiverziteta. Zajednička poljoprivredna politika igra ključnu ulogu u unaprjeđenju ruralnog razvoja kroz različite instrumente, kao što su

⁷ ZOT

financijska podrška, promocija održive poljoprivrede, kao i podrška mladim poljoprivrednicima. EU pruža financijsku podršku ruralnim područjima kroz Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj, koji financira projekte koji doprinose ekonomskom rastu, stvaranju radnih mjesta, diverzifikaciji ruralne ekonomije i poboljšanju kvalitete života u ruralnim zajednicama (Camaioni et al., 2013).

Zajednička poljoprivredna politika se fokusira na promicanje održive poljoprivrede kroz agroekološke prakse, kao što su rotacija usjeva, očuvanje tla, upravljanje vodnim resursima i zaštita biodiverziteta. Ove mjere pomažu u smanjenju negativnih utjecaja poljoprivrede na okoliš, čime se doprinosi očuvanju prirodnih resursa za buduće generacije. Zajednička poljoprivredna politika potiče ulaganje u mlade poljoprivrednike, kako bi se osigurala obnova generacija u ruralnim područjima i očuvala njihova vitalnost. Mjere podrške uključuju pristup financiranju, obrazovanju i mentorstvu. Ruralni razvoj predstavlja ključni aspekt održivog ekonomskog i socijalnog napretka u Europi. Zajednička poljoprivredna politika Europske unije ima za cilj unapređenje ruralnog razvoja, kroz podršku poljoprivrednicima, zaštitu okoliša i jačanje ruralnih zajednica (Grodzicki i Jankiewicz, 2022).

Tijekom vremena, Zajednička poljoprivredna politika je prošla kroz niz reformi kako bi se prilagodila promjenama u poljoprivrednom sektoru i društvenim potrebama. Danas, Zajednička poljoprivredna politika za ključne ciljeve ima: (Pe'er i Lakner, 2020)

- Održiva proizvodnja hrane

Podrška poljoprivrednicima u proizvodnji sigurne, zdrave i visokokvalitetne hrane, uz očuvanje prirodnih resursa i smanjenje negativnog utjecaja na okoliš.

- Održivi ruralni razvoj

Poboljšanje kvalitete života u ruralnim područjima, podrška ruralnim poduzetnicima i unapređenje lokalne infrastrukture.

- Ravnomjerna teritorijalna raspodjela

Smanjenje ekonomskih i socijalnih razlika između različitih regija EU, kroz podršku slabije razvijenim ruralnim područjima.

- Podrška konkurentnosti poljoprivrede

Zajednička poljoprivredna politika nastoji osigurati stabilnost i predvidljivost prihoda poljoprivrednika, čime se poboljšava njihova konkurentnost na tržištu i osigurava sigurnost hrane za građane EU (Pe'er i Lakner, 2020)

- Održivo upravljanje prirodnim resursima

Zajednička poljoprivredna politika promiče očuvanje prirodnih resursa, zaštitu okoliša i borbu protiv klimatskih promjena kroz poticanje održivih poljoprivrednih praksi.

- Ravnomjerni razvoj ruralnih područja

Zajednička poljoprivredna politika podupire diverzifikaciju gospodarstava, stvaranje radnih mjesta i unapređenje kvalitete života u ruralnim zajednicama, kako bi se smanjila razlika između ruralnih i urbanih područja (Pe'er i Lakner, 2020)

Jedan od ključnih aspekata Zajedničke poljoprivredne politike, koji doprinosi ruralnom razvoju je njegova rastuća posvećenost zaštiti okoliša i očuvanju prirodnih resursa. Kroz instrumente kao što su ekološki usmjereni područja i agroekološke prakse, Zajednička poljoprivredna politika promiče održive poljoprivredne metode i potiče očuvanje bioraznolikosti. Poljoprivreda, šumarstvo i ruralna područja čine značajan dio europskog društva i ekonomije, doprinoseći očuvanju prirodnih resursa, održavanju biološke raznolikosti i pružanju značajnih socijalnih i ekonomskih funkcija. Zajednička poljoprivredna politika EU igra ključnu ulogu u promociji održivog ruralnog razvoja, pružajući strukturu za podršku poljoprivrednicima, zaštitu okoliša i poticanje socio-ekonomskog napretka u ruralnim zajednicama (Erasmus Fields Project., 2019).

Zajednička poljoprivredna politika koristi razne instrumente za postizanje svojih ciljeva. Dva najvažnija su izravna plaćanja i programi ruralnog razvoja⁸: (Gohin i Zheng, 2020)

- Izravna plaćanja

Ovi transferi osiguravaju stabilnost prihoda poljoprivrednicima, čime se poboljšava njihova konkurentnost na tržištu i osigurava sigurnost hrane za građane EU.

- Programi ruralnog razvoja

Ruralni razvoj, s druge strane, odnosi se na razvoj ruralnih područja kroz povećanje gospodarske aktivnosti i kvalitete života stanovnika tih područja. Ruralni razvoj i zajednička

⁸ PRR

poljoprivredna politika su povezani u smislu da ruralni razvoj uključuje i promovira održivu poljoprivredu i ruralni razvoj.

Ruralni razvoj i zajednička poljoprivredna politika su važni aspekti europskog poljoprivrednog sektora i ruralnih područja. Zajednička poljoprivredna politika je jedna od najstarijih i najznačajnijih politika EU, a ima za cilj osigurati održivost i konkurentnost poljoprivrede u Europi, te osigurati pravednu cijenu za potrošače (Court of Auditors, 2019).

U okviru zajedničke poljoprivredne politike EU pruža financijsku potporu poljoprivrednicima i ruralnim područjima kroz Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj, koji financira niz mjera koje se odnose na ruralni razvoj, uključujući razvoj ruralnog turizma, održivo korištenje prirodnih resursa, jačanje konkurentnosti poljoprivrednika, podršku malim i srednjim poduzećima u ruralnim područjima, itd. (European Commission, 2018).

Evidentno je Zajednička poljoprivredna politika imala značajan utjecaj na ruralni razvoj u EU, kroz različite financijske instrumente i programe, poput Europskog fonda za ruralni razvoj i Izravnih plaćanja. Ovi programi pružaju podršku poljoprivrednicima, ruralnim poduzetnicima i lokalnim zajednicama, doprinoseći ekonomskom razvoju i socijalnoj koheziji. Kroz direktna plaćanja i mjere tržišne podrške, Zajednička poljoprivredna politika pomaže poljoprivrednicima da održe stabilne prihode i ulažu u modernizaciju proizvodnje, što doprinosi konkurentnosti i održivosti poljoprivrednog sektora. Ruralni razvoj predstavlja ključni aspekt održivog ekonomskog i društvenog napretka u Europskoj uniji. Zajednička poljoprivredna politika EU igra središnju ulogu u ovom razvoju, nudeći podršku poljoprivrednicima, zaštitu okoliša i promicanje održivih ruralnih zajednica (Pe'er i Lakner, 2020).

Perspektiva ruralnog razvoja i Zajednička poljoprivredna politika unutar EU usmjereni su prema daljnjem jačanju održivosti i konkurentnosti europske poljoprivrede, kao i prema osiguravanju ravnomjernijeg regionalnog razvoja kroz razvoj ruralnih područja. Važno je napomenuti da je EU u skladu s ciljevima održivog razvoja UN-a, a to znači da je održivost u središtu svih aspekata ruralnog razvoja i Zajedničke poljoprivredne politike (Bojnec i Fertő, 2022).

2.4. Ruralni razvoj i kohezijska politika

Ruralni razvoj i kohezijska politika unutar Europske unije dva su ključna aspekta koji pridonose održivom gospodarskom rastu, socijalnoj koheziji i smanjenju regionalnih nejednakosti među državama članicama. Europska unija, kao politička i gospodarska zajednica, svojim politikama i programima promiče ravnomjerni razvoj ruralnih područja te jača ekonomsku i socijalnu koheziju među regijama. Ruralna područja čine značajan dio teritorija EU, a u njima živi oko 30% ukupnog stanovništva. Ova područja su ključna za očuvanje prirodnih resursa, kao što su voda, tlo i biološka raznolikost, te za održavanje kulturnog nasljeđa i tradicija. Ruralni razvoj doprinosi održivom gospodarskom rastu, smanjenju siromaštva i nezaposlenosti te poboljšanju životnog standarda stanovništva u ruralnim područjima (Pirvu et al., 2019).

Ruralni razvoj ima za cilj poboljšati kvalitetu života i ekonomsku učinkovitost ruralnih područja. Ova politika uključuje poticanje održive poljoprivrede, zaštite okoliša, razvoj turizma, poboljšanje infrastrukture, te poticanje poduzetništva i zapošljavanja. Ruralni razvoj je važan jer doprinosi smanjenju siromaštva, pruža mogućnosti za bolje obrazovanje i zdravstvenu zaštitu te potiče zaštitu prirodnih resursa i kulturne baštine. Ruralni razvoj odnosi se na proces unapređenja kvalitete života i gospodarske dobrobiti stanovništva u ruralnim područjima (Darvas et al., 2019). Ovaj razvoj suočava se s brojnim izazovima kao što su demografske promjene, nedostatak radnih mjesta i infrastrukture, te degradacija prirodnih resursa. Ovi izazovi često dovode do iseljavanja stanovništva iz ruralnih područja u potrazi za boljim mogućnostima i kvalitetom života. Ruralni razvoj odnosi se na napore koje se ulažu kako bi se poboljšala kvaliteta života i ekonomska dobrobit stanovništva u ruralnim područjima. Ovaj proces obuhvaća različite aspekte, uključujući gospodarski rast, poboljšanje infrastrukture, očuvanje prirodnih resursa i promicanje socijalne uključenosti. U kontekstu Europske unije, ruralni razvoj predstavlja ključnu komponentu zajedničke poljoprivredne politike (CAP), koja se bavi pitanjima vezanim uz poljoprivredu, ruralni razvoj i očuvanje okoliša. Kako bi se borila protiv ovih izazova, EU je razvila kohezijsku politiku koja ima za cilj smanjiti ekonomske i socijalne razlike među regijama i promovirati uravnoteženi razvoj (Mrak et al., 2015).

Ruralni razvoj predstavlja ključnu komponentu zajedničke poljoprivredne politike EU. Osnovni ciljevi ruralnog razvoja uključuju očuvanje i unaprjeđenje prirodnih resursa,

poboljšanje kvalitete života u ruralnim područjima te poticanje konkurentnosti poljoprivrede i šumarstva. Ruralni razvoj se financira kroz Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj (EPFRR), koji pruža potporu državama članicama u obliku sufinanciranja raznih programa i projekata. Sredstva iz EPFRR-a omogućuju ulaganje u infrastrukturu, obrazovanje, istraživanje, zaštitu okoliša, očuvanje kulturne baštine te poticanje socijalne inkluzije i stvaranje radnih mjesta (Apostolopoulos et al., 2020).

Kohezijska politika EU-a osmišljena je kako bi smanjila razlike u razvoju između regija, poticala održivi rast i poboljšala kvalitetu života. Kohezijska politika temelji se na načelu solidarnosti i zajedničkom ulaganju u infrastrukturu, obrazovanje, istraživanje, inovacije, okoliš i socijalnu uključenost. Kroz strukturalne fondove i Kohezijski fond, EU osigurava financijsku podršku državama članicama s ciljem jačanja konkurentnosti, zapošljavanja i socijalne kohezije. Kohezijska politika financira razne projekte usmjerene na poboljšanje infrastrukture, obrazovanja, zapošljavanja, istraživanja i inovacija, kao i očuvanje okoliša (Pellegrini et al., 2018).

Kohezijska politika igra ključnu ulogu u ruralnom razvoju, pružajući financijska sredstva i podršku za razvojne projekte koji se provode na lokalnoj i regionalnoj razini. Ruralni razvoj i kohezijska politika usko su povezani jer oba pristupa doprinose smanjenju regionalnih nejednakosti, poticanju održivog razvoja i stvaranju kvalitetnih radnih mjesta. Kohezijska politika pruža financijska sredstva za razvoj ruralnih područja kroz Europski poljoprivredni fond za ruralni, koji predstavlja zajednicu zemalja koje surađuju u različitim aspektima političkog, gospodarskog i društvenog života. Jedan od ključnih ciljeva EU je smanjenje razlika u razvoju i životnom standardu između različitih regija i država članica. U tom kontekstu, ruralni razvoj i kohezijska politika igraju značajnu ulogu u promicanju ravnomjernog razvoja i povećanja konkurentnosti ruralnih područja (Kah et al., 2020).

Kohezijska politika EU ima za cilj smanjiti razlike u razini razvoja između različitih europskih regija, te poticati gospodarski rast i socijalnu koheziju. To se postiže kroz pružanje financijske potpore iz strukturalnih i investicijskih fondova, kao što su Europski fond za regionalni razvoj (ERDF), te Kohezijski fond te Europski socijalni fond (ESF) (Pellegrin et al., 2020).

Ruralna područja čine oko 80% - 90% teritorija EU te su dom za gotovo polovicu njenog stanovništva. Unatoč tome, ruralna područja često zaostaju za urbanim sredinama u pogledu

gospodarskog razvoja, socijalne kohezije i pristupa javnim uslugama. Stoga je ruralni razvoj ključan za postizanje ujednačenog rasta i osiguravanje kvalitete života za sve građane EU. Kohezijska politika EU predstavlja skup mjera i programa kojima se nastoji smanjiti ekonomske i socijalne razlike između različitih regija i država članica (Mrak et al., 2015). Cilj je poticanje rasta i zapošljavanja, promicanje održivog razvoja i poboljšanje kvalitete života. Kohezijska politika financira se iz strukturnih i investicijskih fondova EU, kao što su Europski fond za regionalni razvoj (EFRR), Europski socijalni fond (ESF) i Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj (EPFRR). Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj (EPFRR) je jedan od glavnih instrumenata kojim se provodi ruralni razvoj. Kroz ovaj fond, EU pruža potporu za mjere kao što su modernizacija poljoprivrednih gospodarstava, diversifikacija gospodarskih aktivnosti, zaštita okoliša, te razvoj infrastrukture i usluga u ruralnim područjima (Pirvu et al., 2019).

Kohezijska politika EU igra ključnu ulogu u ruralnom razvoju kroz niz programa i inicijativa koje se usredotočuju na specifične potrebe ruralnih područja. Neki od ključnih elemenata kohezijske politike koji se odnose na ruralni razvoj uključuju potpore poljoprivredi i diversifikaciji ruralne ekonomije, te mnoge druge. Kohezijska politika podržava poljoprivrednike i ruralne poduzetnike kroz poticaje za modernizaciju poljoprivrede, diversifikaciju gospodarstva, te razvoj održivih i inovativnih poslova. Ruralni razvoj i kohezijska politika unutar Europske unije (EU) predstavljaju ključne elemente održivog razvoja i ekonomske stabilnosti na europskom kontinentu. S obzirom na to da se oko 50% stanovništva EU nalazi u ruralnim područjima, važnost ovih politika za promicanje kvalitete života i ekonomskog napretka ne može se zanemariti (European Court of Auditors, 2022).

Ruralni razvoj i kohezijska politika unutar Europske unije predstavljaju dva ključna aspekta koji doprinose uravnoteženom i održivom razvoju članica EU. Kohezijska politika EU igra ključnu ulogu u poticanju ruralnog razvoja, pružajući financijsku podršku i strateški okvir za provedbu razvojnih projekata u ruralnim područjima. U sklopu kohezijske politike, poseban naglasak stavlja se na Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj (EAFRD), koji pruža sredstva za projekte usmjerene na modernizaciju poljoprivrede, poboljšanje ruralne infrastrukture, zaštitu okoliša te poticanje socijalne uključenosti i kvalitete života u ruralnim područjima (Vironen et al., 2014).

Ruralni razvoj i kohezijska politika međusobno se nadopunjuju u ostvarenju ciljeva EU. Kroz kohezijsku politiku, Unija dodjeljuje sredstva za projekte koji poboljšavaju uvjete života u

ruralnim područjima, pružajući podršku poljoprivrednicima, lokalnim poduzetnicima i obiteljskim gospodarstvima (Copus et al., 2011). Također, kohezijska politika pruža financijsku potporu za projekte koji se bave obrazovanjem, zdravstvenom zaštitom, prometom. Ruralni razvoj i kohezijska politika Europske unije su ključni elementi u promicanju gospodarske, socijalne i teritorijalne kohezije među državama članicama. Kroz kohezijsku politiku, EU nastoji osigurati ravnomjeran razvoj svih regija, s posebnim naglaskom na one slabije razvijene, kao što su ruralna područja. Ovo se ostvaruje kroz financiranje projekata i programa koji doprinose poboljšanju infrastrukture, razvoju ljudskih potencijala, poticanju inovacija i konkurentnosti te zaštiti okoliša i očuvanju prirodnih resursa (Nazzaro i Marotta, 2016).

Ruralni razvoj i kohezijska politika igraju ključnu ulogu u smanjenju razlika između regija unutar Europske unije (EU) te poticanju gospodarskog rasta i socijalne kohezije. Unatoč brojnim postignućima, ovi sektori i dalje se suočavaju s izazovima koji utječu na njihovu učinkovitost i održivost. U ovom eseju istražiti ćemo glavne izazove i moguće perspektive za budućnost ruralnog razvoja i kohezijske politike u EU (Kiryluk-Dryjska et al., 2022).

Izazovi ruralnog razvoja i kohezijske politike su sljedeći:

- Demografske promjene i iseljavanje

Jedan od glavnih izazova s kojima se suočava ruralni razvoj u EU su demografske promjene. Smanjenje stanovništva u ruralnim područjima, starenje populacije te iseljavanje mladih i obrazovanih ljudi u potrazi za boljim mogućnostima zaposlenja i obrazovanja, ostavljaju ruralne zajednice s manje radne snage i potencijala za razvoj. Starenje stanovništva i migracija prema urbanim područjima predstavljaju veliki izazov za ruralna područja. Ovaj trend može dovesti do smanjenja radne snage, nedostatka kvalificiranih radnika i opadanja gospodarske aktivnosti u ruralnim sredinama. U tom kontekstu, EU mora uložiti više napora u poboljšanje uvjeta života i radnih mogućnosti u ruralnim područjima kako bi se zaustavio ovaj negativni trend. Jedan od glavnih izazova s kojima se ruralna područja suočavaju je smanjenje populacije uslijed iseljavanja mladih u potrazi za boljim obrazovnim i zaposleničkim mogućnostima u urbanim sredinama. Ovaj trend doprinosi starenju stanovništva u ruralnim područjima te smanjenju radne snage i gospodarske aktivnosti (European Court of Auditors, 2022).

- Nedostatak infrastrukture i osnovnih usluga

Ruralna područja često pate od nedostatka kvalitetne infrastrukture, uključujući cestovnu, željezničku i digitalnu povezanost. Također, slabija dostupnost osnovnih usluga kao što su zdravstvena zaštita, obrazovanje i socijalna skrb može otežati privlačenje novih stanovnika i ulaganja (Copus et al., 2011).

- Klimatske promjene i zaštita okoliša

Klimatske promjene, iscrpljivanje prirodnih resursa i gubitak biološke raznolikosti predstavljaju ozbiljne prijetnje ruralnim područjima. EU mora nastaviti ulagati u održive poljoprivredne prakse, zaštitu okoliša i očuvanje prirodnih resursa kako bi osigurala održivost ruralnih zajednica. Klimatske promjene predstavljaju izazov za ruralna područja, s obzirom na to da utječu na poljoprivrednu proizvodnju, šumarstvo i biodiverzitet. Također, potreba za očuvanjem prirodnih resursa i zaštitom okoliša stavlja dodatni pritisak na održivi razvoj ruralnih područja. Klimatske promjene predstavljaju globalni izazov s kojim se mora suočiti i ruralni razvoj. Suše, poplave, erozija tla i promjene u biljnim i životinjskim vrstama utječu na poljoprivredu, šumarstvo te na cjelokupni ekosustav. EU mora nastaviti ulagati u održive tehnologije i prakse, promicati obnovljive izvore energije te prilagoditi svoju politiku zaštite okoliša kako bi se suprotstavila ovim izazovima (Pirvu et al., 2019).

- Društveno-ekonomski izazovi

Ruralna područja često zaostaju za urbanim sredinama u pogledu ekonomskog razvoja, infrastrukture, zdravstvene zaštite i obrazovnih mogućnosti. EU mora osigurati da kohezijska politika adekvatno adresira te izazove te pruža podršku održivom razvoju ruralnih područja, s naglaskom na socijalnu inkluziju, razvoj ljudskih potencijala i ravnomjerne regionalne razvoje (Kah et al., 2020).

U svjetlu navedenih izazova, budućnost ruralnog razvoja i kohezijske politike EU mora se temeljiti na inovacijama, održivosti i fleksibilnosti. Buduće perspektive ruralnog razvoja i kohezijske politike sadržane su u sljedećim činionicima: (European Court of Auditors, 2022).

- Poticanje inovacija i digitalizacije

Unapređenje inovacija i digitalizacije u ruralnim područjima može pridonijeti poboljšanju konkurentnosti poljoprivrede, turizma i drugih sektora. To uključuje ulaganje u digitalnu infrastrukturu, poticanje korištenja modernih tehnologija te podršku istraživanju i razvoju. Digitalna tehnologija i inovacije mogu pružiti rješenja za neke od izazova s kojima se

suočavaju ruralna područja. Primjerice, širokopojasni internet i digitalne usluge mogu poboljšati pristup temeljnim uslugama, olakšati rad na U pogledu ruralnog razvoja, EU ima nekoliko programa i strategija za podršku ruralnim područjima. Jedan od glavnih programa je Europska poljoprivredna politika (CAP), koja pruža potporu poljoprivrednicima i ruralnim područjima kroz različite mjere, uključujući poticaje, ruralni razvoj i mjere zaštite okoliša (European Court of Auditors, 2022).

- Diversifikacija gospodarstva i stvaranje radnih mjesta

Ruralni razvoj i kohezijska politika Europske unije (EU) igraju ključnu ulogu u promicanju gospodarskog, socijalnog i teritorijalnog razvoja država članica. Poticanje diversifikacije ruralnog gospodarstva može biti moguće kroz razvoj nepoljoprivrednih sektora, poput turizma, pružanja usluga i proizvodnje, može pridonijeti održivosti ruralnih područja i stvoriti nove mogućnosti za lokalno stanovništvo.

Također, EU ima program Ruralnog razvoja, koji se fokusira na razvoj ruralnih područja u smislu održivog razvoja, diverzifikacije gospodarskih aktivnosti i poboljšanja kvalitete života u tim područjima. Program nudi financijsku podršku za projekte koji se bave ruralnim razvojem, kao što su razvoj malih i srednjih poduzeća, turizam, infrastruktura, obnova i razvoj poljoprivrednog sektora, očuvanje prirode i okoliša, te osiguravanje javnih usluga u ruralnim područjima (Li et al., 2019).

Kada je riječ o kohezijskoj politici, EU će u razdoblju 2021-2027. provesti novu politiku kohezije pod nazivom *Cohesion Policy for the period 2021-2027: An EU budget empowering and protecting citizens, regions and cities* koja ima za cilj osnažiti društvenu, ekonomsku i teritorijalnu koheziju u EU-u. Novi program kohezije fokusira se na smanjenje razlika između regija, poboljšanje kvalitete života, povećanje konkurentnosti i stvaranje radnih mjesta. Neki od ključnih ciljeva nove kohezijske politike su podrška održivom razvoju, digitalnoj transformaciji, istraživanju i inovacijama, borbi protiv klimatskih promjena, te borbi protiv socijalne i gospodarske nejednakosti (Krausova i Walsh, 2021).

Proizlazi kako su buduće perspektive ruralnog razvoja i kohezijske politike EU usredotočene su na osiguravanje održivog i uravnoteženog razvoja regija i područja diljem EU-a. Glavni ciljevi su poboljšanje kvalitete života stanovništva, povećanje konkurentnosti, smanjenje društvenih i gospodarskih nejednakosti, te potpora održivom razvoju i borbi protiv klimatskih promjena. EU kohezijska politika je politika EU koja ima za cilj smanjiti ekonomske razlike

između različitih regija i pomoći u osiguravanju ravnopravnosti pristupa svim europskim građanima dobrobitima koje pruža EU. Ruralni razvoj je jedan od prioriteta kohezijske politike EU, a njegova svrha je pomoći ruralnim područjima u postizanju ravnoteže između ekonomskog razvoja i očuvanja okoliša i društvene kohezije (Grodzicki i Jankiewicz, 2022).

U budućnosti, ruralni razvoj i kohezijska politika EU će se vjerojatno usredotočiti na poticanje inovacija, digitalizaciju, obnovljive izvore energije i klimatske promjene. Osim toga, cilj će biti i poboljšanje infrastrukture u ruralnim područjima, posebno u području povezivanja i transporta. Također, očekuje se da će se kohezijska politika EU usredotočiti na poticanje zapošljavanja i društvenog razvoja ruralnih područja, posebno kroz razvoj malih i srednjih poduzeća (Kah et al., 2020).

Sve u svemu, EU kohezijska politika i ruralni razvoj će i dalje biti prioriteta u budućnosti, s naglaskom na inovacije, digitalizaciju, obnovljive izvore energije, klimatske promjene, poboljšanje infrastrukture, poticanje zapošljavanja i društvenog razvoja ruralnih područja.

2.5. Značaj integracije urbanog i ruralnog na razini EU

Koncept partnerstva dodatno je proširen kroz razvoj novog odnosa između grada i sela. Pritom se navodi kako europska perspektiva prostornog razvoja odvaja ruralna područja i poljoprivredu. Umjesto održavanja dualizma između grada i sela, potiče se jačanje partnerstava i veza između urbanog i ruralnog, te integrirane pristupe regionalnim problemima. Ovdje se ruralni razvoj definira kao postojanje ruralnih područja unutar uravnoteženog policentričnog urbanog sistema Grad i selo, pri čemu se oni promatraju kao jedinstveni funkcionalni prostorni entitet određen međuovisnostima (Copus, 2015).

Lokalni diskursi o ruralnom razvoju sugeriraju da je važno kako smo postavili jedra, a ne kako vjetar puše. Na europskoj razini razvija se nov oblik ruralne imaginacije manje povezan s poljoprivredom i proizvodnjom, već više usmjeren na percipiranje ruralnih prostora kao raznovrsnog prostora, bilo ekonomski, geografski ili socijalno (Sciponi i Tintori, 2021).

Analiza lokalnog diskursa ukazuje na prevladavajuće pozitivne perspektive. Iako se izazovi poput iseljavanja i nedostatka ekonomske moći prepoznaju, diskurs je uglavnom definiran pozitivnim stavom, posebice kada je riječ o mogućnostima djelovanja lokalne zajednice.

Lokalna racionalnost ekonomskog razvoja usmjerena je prema diversifikaciji i mrežama, dodanoj vrijednosti i kvaliteti života. Poljoprivreda, posebno poljoprivrednici, igraju ključnu ulogu u lokalnom gospodarstvu, ali promicanje diversifikacije gospodarskih aktivnosti je stalna tema. Diversifikacija aktivnosti rezultat je i prepoznavanja općih promjena koje su poljoprivreda i sektor šumarstva doživjeli na prijelazu stoljeća (Motta i sur., 2021).

Kako poljoprivreda gubi svoj simbolički i ekonomski status, diverzifikacija aktivnosti odražava se u diversifikaciji područja djelovanja. Iz čisto ekonomskih ciljeva, ruralni razvoj sada uključuje okvire društvenog razvoja, fokusirajući se na mreže, društvene odnose, zajednicu i lokalno blagostanje. U lokalnom diskursu, turizam je prikazan kao aktivnost koja služi cijeloj regiji i doprinosi atmosferi i vrijednosti regije. Kako bi razvoj bio uspješan, potrebno je uključiti različite dionike - javne aktere, zajednicu, civilno društvo, poduzeća itd. Na primjer, uspjeh projekta jahanja na stazi se pripisuje odnosu u kojem su održiva partnerstva sa zajednicama, poljoprivrednicima, vlasnicima šuma, lovcima i svima uključenima ojačana (Kusio et al., 2022).

Lokalna konstrukcija teritorijalnog identiteta usredotočena je na priče o zajedništvu. Iako postoje određene osobine koje se pripisuju stanovnicima (npr. marljivost, vještina, inovativnost, prijateljski odnos) i području (npr. slikovita ljepota, posebna duša, ekonomski slabašno, periferno), lokalni identitet primarno je izgrađen oko ideje zajednice koja radi zajedno za bolju budućnost regije (Bengs i Zonneveld, 2002).

Pitanje ruralnog razvoja usmjereno na partnerstvo i umreženi ruralni razvoj na lokalnoj razini integrirano je u narativni okvir cjelovitog, održivog razvoja. Označena lokalno kao životna regija, ovaj pristup obuhvaća povezanost i interakciju turizma, trgovine, poljoprivrede, društvenih djelatnosti i osnovnih potreba za kvalitetom života, s ciljem jačanja društvenog tkiva, poljoprivrede, turizma, obrazovanja, kulture, opskrbe energijom i gospodarstva koje pruža lokalna radna mjesta. U tom kontekstu, diverzifikacija ekonomskog razvoja postaje dio diskursa cjelovitog razvoja (Wei et al., 2022).

Unutarnja partnerstva mogu biti lokalna u smislu bliske suradnje zajednica unutar udruge, lokalnih tvrtki i aktera civilnog društva. Drugi tip partnerstva je vanjska suradnja, koja je neophodna za razvoj lokalne zajednice.

U literaturi se upućuje na urbano-ruralnu integraciju, u smislu saveza države i grada. Potrebna je svijest o potrebitosti jedni drugima i bolje suradnje. Regionalna budućnost proizlazi iz zajedničkih napora svih članova lokalne zajednice. Taj princip je u srži pokreta za samoodgovornost. Razvoj lokalne zajednice često se temelji na principu samopomoći. Ovo je posebno istaknuto u ruralnim zajednicama, gdje se članovi okupljaju kako bi zajedno radili na poboljšanju svoje sredine. Biti dio ove promjene podrazumijeva aktivno sudjelovanje u stvaranju promjene - od pokretanja razvojnih projekata, do potrage za potporom regionalnih vlasti kad lokalne kapacitete nadmaši potreba (Wei et al., 2022).

Uz to, lokalne zajednice su sve više uključene u proces definiranja problema koje treba riješiti. Nekada je to bila odgovornost regionalnih vlasti, ali se s vremenom taj odnos promijenio. Postalo je jasno da su ljudi na terenu najbolje pozicionirani da prepoznaju što je potrebno u njihovim zajednicama, i zato imaju sve veću ulogu u oblikovanju političkog diskursa na lokalnoj razini. Također, u lokalnom razvoju postoji konstantna potreba za dodatnom financijskom podrškom, pogotovo za projekte kao što su potpora novoosnovanim poduzećima, razvojni procesi, gospodarski impulsi ili obrazovne sheme. Bez tih resursa, lokalna zajednica može se naći u poteškoćama u nastojanju da sama preuzme lokalni razvoj (Sciponi i Tintori, 2021).

Partnerstva igraju ključnu ulogu u razvoju lokalne zajednice. Bilo da se radi o unutarnjim partnerstvima između članova zajednice ili eksternim partnerstvima s regionalnim akterima, suradnja je ključna. Bez suradnje s drugima, lokalne zajednice često nemaju resurse da ostvare svoje ciljeve (Bengs i Zonneveld, 2002).

Urbano-ruralna integracija također je ključna u lokalnom razvoju. U idealnom slučaju, grad i selo trebali bi biti ujedinjeni u zajedničkom nastojanju da poboljšaju svoje okruženje. Međutim, ovakva integracija može donijeti i prijetnje, posebno u ruralnim područjima koja se mogu naći u nepovoljnom položaju. Na kraju, gledajući prema budućnosti, važno je zadržati u svijesti da je odgovornost lokalne zajednice ključan čimbenik u održivom i učinkovitom razvoju. Lokalne zajednice trebaju biti aktivni sudionici u kreiranju politika i strategija koje će oblikovati njihovu budućnost, a ne pasivni primatelji odluka donesenih na višim razinama. Snažan osjećaj samoodgovornosti i samopomoći, poticanje unutarnjih i vanjskih partnerstava, te promicanje urbane-ruralne integracije ključni su za postizanje ovog cilja. Također, moramo biti svjesni potencijalnih izazova i prepreka koje mogu usporiti napredak, uključujući ograničene lokalne kapacitete i potrebu za dodatnom financijskom potporom. Nedavna

istraživanja naglašavaju ključnu ulogu lokalnog stanovništva u postizanju uspješnog razvoja iznutra. Sudjelovanje lokalne zajednice i poštivanje vrijednosti koje izražava smatra se esencijalnim. To se odnosi na prepoznavanje vlastitih razvojnih ciljeva koji su usko povezani s načinom na koji zajednica doživljava svoj teritorij, a uključuje unutarnje i vanjske elemente prepoznate kao resurse i mogućnosti (Kusio et al., 2022).

Međutim, politika ruralnog razvoja, uključujući pristupe poput LEADER-a, suočava se s kritikama. Jedna od njih je primjedba da je ta promjena više stilske nego suštinske prirode. Također, ističe se da najutjecajniji lokalni dionici s visokim društvenim kapitalom najviše koriste od takvih pristupa, dok regije s manje takvog kapitala imaju poteškoće u prikupljanju sredstava (Motta i sur., 2021).

Pitanje lokalne odgovornosti može biti konstruirano kao moralna odgovornost, uokvirena unutar priča koje su izgradili utjecajni dionici, a koje su usko povezane s pripadnošću zajednici. Na primjer, volontiranje često predstavlja temelj za veliki dio lokalnog razvoja, ali se ne svodi samo na vrijeme provedeno u volontiranju. U nekim slučajevima uključuje i privatni prostor, kao što je pristup privatnom zemljištu za pješačke staze (Sciponi i Tintori, 2021).

Suvremeni sustavi upravljanja razvojem temelje se na lokalno osmišljenim strategijama koje moraju zadovoljiti različite europske i nacionalne kriterije. No, postavlja se pitanje jesu li takve strategije razvijene na lokalnoj razini ili su nametnute odozgo. U nekim slučajevima, dok se generiranje ideja može shvatiti kao odgovornost zajednice, financijski kapaciteti i podrška za provedbu takvih projekata često se vide kao nedostatak (Motta i sur., 2021).

Strategije lokalnog razvoja mogu postati sličnije popisima želja nego razvijenim vizijama za lokalni razvoj. Postoji potreba za razmatranjem implikacija političkih smjernica ruralnog razvoja. Treba uzeti u obzir da određene skupine ne postanu marginalizirane ili da snose neproporcionalni teret kroz implementaciju politika. Također, valja preispitati jesu li politike prenaplašene u poticanju određenih lokalnih razvojnih politika (Bengts i Zonneveld, 2002).

2.6. Regionalni utjecaji programa ruralnog razvoja EU-a

Program ruralnog razvoja EU-a jedan je od ključnih instrumenata podrške u okviru Zajedničke poljoprivredne politike (CAP) EU-a. Njegova je svrha promicanje razvoja ruralnih područja unutar EU-a u odgovoru na niz ekonomskih, ekoloških i društvenih izazova.

Jedan od centralnih problema vezanih za javnu potporu, uključujući i PRR, jest u kojoj mjeri ta potpora stvarno potiče postizanje ciljeva politike. Postoji rastući broj istraživanja koja se bave empirijskom procjenom učinaka PRR-a. Međutim, evaluacija PRR-a često je uvjetovana dostupnošću podataka, vrstom mjera PRR-a koje se analiziraju, geografskom pokrivenošću i ekonometrijskim pristupom (Grodzicki i Jankiewicz, 2022).

PRR obuhvaća širok spektar mjera koje dodatno kompliciraju empirijske analize jer svaka mjera može rezultirati različitim učincima. Kada se pogledaju specifične mjere PRR-a, najčešće se analizira podrška za ulaganja u poljoprivredna gospodarstva, dok su druge mjere ili rijetko analizirane ili još uvijek nisu istražene (Cañete et al, 2018).

Zemljopisna pokrivenost također igra važnu ulogu u procjeni učinaka PRR-a, jer se specifičnosti provedbe svake mjere iz PRR-a mogu razlikovati između članica. Zbog ovih varijacija, poželjniji bi pristup bio provesti procjenu za svaku regionalnu jedinicu zasebno.

S ekonometrijske strane, pristupi kvazi-eksperimentalne procjene dominiraju u literaturi o učincima PRR-a. Najčešće se koristi metoda podudaranja rezultata sklonosti. Ključni izazov za ove pristupe je konstrukcija odgovarajuće protučinjenične situacije (tj. situacije bez podrške PRR-a) kako bi poslužila kao točka usporedbe sa situacijom kada se primjenjuje PRR (Grodzicki i Jankiewicz, 2022).

Često se koristi mikropodaci za procjenu učinaka Programa ruralnog razvoja (PRR), ali regionalni pristup može biti poželjniji u situacijama kada je cilj procijeniti sveukupne regionalne učinke potpore iz PRR-a, u prisutnosti značajnih unutarregionalnih učinaka opće ravnoteže, u slučajevima kada je potpora usmjerena na sveobuhvatni razvoj ruralnih područja, ili kad mikropodaci nisu dostupni (Cañete et al, 2018).

U tom smislu, koristi se regionalni pristup, kombinirajući kvazi-eksperimentalni pristup s podacima NUTS-4, za rješavanje nedostataka koji su obično relevantni za analizu utjecaja regionalne politike na višoj razini, kao što je NUTS-2. Dodatno, kada se politička potpora

pruža svim regijama, ali s različitim stupnjem intenziteta, statistički je povoljno i metodološki poželjno razmotriti veći broj regija i analizirati učinke politike kroz metode koje uzimaju u obzir takvu specifičnost.

Opisana primjena na Program ruralnog razvoja, također je relevantna za evaluaciju drugih vrsta programa regionalnog razvoja općenito. Kvaziekperimentalni pristupi procjeni često se koriste u literaturi za procjenu utjecaja programa regionalnog razvoja na razna pitanja, poput rasta i zapošljavanja (Grodzicki i Jankiewicz, 2022).

2.7. Metodološki izazovi za određivanje učinaka programa ruralnog razvoja

Određivanje učinaka Programa ruralnog razvoja (PRR) predstavlja složen zadatak prožet brojnim metodološkim izazovima. Kada se bavimo analizom, važno je uzeti u obzir različite načine na koje PRR može utjecati na primjerice sektor prerade hrane. Utjecaj može biti izravan, kada su mjere ciljano usmjerene na taj sektor, ali može biti i posredan, kada mjere koje nisu direktno usmjerene na sektor prerade hrane, ali utječu na druge dionike, kao što su poljoprivredna gospodarstva, posljedično utječu i na sam sektor (Grodzicki i Jankiewicz, 2022).

Osim toga, trebamo uzeti u obzir i učinak mjera namijenjenih sveukupnom razvoju ruralnih područja, učinak opće ravnoteže i učinak interakcije između različitih mjera. Ova složenost rezultira nizom metodoloških izazova kada je u pitanju određivanje učinaka PRR-a. Na primjer, izravni učinak mjera usmjerenih na sektor prerade hrane može biti mjeren standardnim metodama, ali za utvrđivanje neizravnih učinaka možda će biti potrebno primijeniti sofisticiranije pristupe. Izazov leži i u prikupljanju relevantnih podataka na razini pojedinih tvrtki, a posebno je problematično kada su u pitanju nepodržane tvrtke (Cañete et al, 2018).

Dodatni problem predstavljaju mjere koje nisu direktno usmjerene na tvrtke za preradu hrane, ali mogu imati značajan utjecaj na njih. Ove mjere mogu se kontrolirati u metodologijama kvazi-eksperimentalne evaluacije, ali njihovi učinci mogu biti zbunjujući. Složenost ovih

pitanja ukazuje na to da određivanje učinaka PRR-a zahtijeva detaljan i sofisticiran pristup koji obuhvaća različite aspekte i uključuje različite metodologije (Shaw et al., 2020).

Dodatno, obradivo zemljište predstavlja temelj ruralnog razvoja, pružajući osnovne materijale za život. Ali, s brzom urbanizacijom i industrijalizacijom diljem svijeta, sve veći dio ruralnog poljoprivrednog zemljišta zauzima nepoljoprivredno zemljište, što dovodi do problema kao što su prehrambene krize i intenziviranje društvenih proturječja. Obradivo zemljište je zemljište koje se može koristiti za uzgoj usjeva i stoke, a koje je ključno za ruralni razvoj. Osim što pruža hranu i osnovne materijale potrebne za život, poljoprivreda također pruža zapošljavanje i gospodarski rast u ruralnim područjima. Međutim, s brzom urbanizacijom i industrijalizacijom, mnogo obradivog zemljišta se pretvara u građevinsko zemljište za izgradnju kuća, tvornica, cesta i drugih infrastrukturnih projekata. To znači da je sve manje zemljišta dostupno za poljoprivredu (Grodzicki i Jankiewicz, 2022).

Smanjenje obradivog zemljišta može dovesti do niza problema. Prvi je prehrambena kriza - s manje zemljišta dostupnog za uzgoj hrane, može doći do nestašice hrane. Drugi problem je intenziviranje društvenih proturječja, što može uključivati sukobe oko zemljišta, nejednakosti u distribuciji bogatstva i socijalnu nestabilnost (Cañete et al, 2018).

Neminovnost jest da brza urbanizacija i industrijalizacija mogu dovesti do gubitka obradivog zemljišta, što može izazvati niz društvenih i ekonomskih problema. Važno je međutim da se ti procesi upravljaju na održiv način kako bi se očuvala vitalnost ruralnih zajednica i osigurala opskrba hranom.

3. STRATEGIJE I POLITIKE RURALNOG RAZVOJA

Ovo poglavlje bavi se evolucijom, kontekstom i utjecajem strategija i politika koje oblikuju ruralne zajednice. Analizira se različite aspekte tih politika, njihove prednosti i nedostatke, kao i kako su se mijenjale tijekom vremena.

U fokusu poglavlja je pitanje kako se politika ruralnog razvoja promijenila nakon usvajanja Agende 2000, odnosno bavi li se politika ruralnog razvoja danas samo poljoprivredom, ili je njena vizija postala šira, obuhvaćajući socioekonomske i okolišne aspekte ruralnih zajednica.

Nadalje se razmatra kako su financijske strukture koje podržavaju ruralni razvoj evoluirale tijekom vremena, kako su se one mijenjale i što to znači za ruralne zajednice u Europi.

Ovo poglavlje pruža dubinski uvid u ključne strategije i politike koje oblikuju ruralne zajednice, s posebnim naglaskom na europski kontekst. Na taj će način omogućiti bolje razumijevanje izazova i mogućnosti s kojima se ruralne zajednice suočavaju.

3.1. Značaj Agende 2000

Agenda 2000 bila je osmišljena kao korak prema značajnim promjenama u pristupu ruralnom razvoju. Europska komisija je organizirala konferenciju o ruralnom razvoju u Corku u Irskoj, gdje je Deklaracija iz Corca identificirala ključne politike ruralnog razvoja za budućnost. Integrirani i teritorijalni pristup predloženi su kao vodeće načelo, a *Leader model*, temeljen na lokalnim akcijskim grupama, smatran je uspješnim modelom razvoja koji bi se mogao proširiti na sva ruralna područja (Júdez et al., 2001).

Nakon Agende 2000, primijenjeni su programi ruralnog razvoja na nacionalnoj i regionalnoj razini, proširujući opseg ruralnog razvoja sa specifičnih i ograničenih teritorija na sva ruralna područja. Agenda 2000 također je uvela pojednostavljenje alata za javne intervencije, jasniju raspodjelu odgovornosti između institucionalnih aktera uključenih u programe ruralnog razvoja, te veći naglasak na načelu supsidijarnosti, koje podrazumijeva jaču decentralizaciju u provedbi ruralnog razvoja, prema regijama i lokalnim zajednicama (Pacini et al., 2004).

Međutim, unatoč nastojanjima za decentralizacijom, još uvijek je postojala značajna razina centralizacije u programiranju i upravljanju intervencijama ruralnog razvoja na nacionalnoj razini. To se posebno odnosi na zemlje poput Austrije, Danske, Francuske, Irske, Luksemburga, Nizozemske i Švedske. Unutar ovih zemalja, centralne uprave vodile su i dizajnirale programe ruralnog razvoja financirane od strane EAGGF-Jamstvenog odjela.

S druge strane, decentralizirani model usvojen je u zemljama poput Njemačke i Italije. Ove zemlje pružile su primjere u kojima su regije bile prepoznate kao najprikladnija razina za implementaciju programa ruralnog razvoja. Agenda 2000 također je ojačala ulogu praćenja, evaluacije i financijske kontrole u programiranju. Unatoč ovom pojačanom fokusu, sustavi praćenja i evaluacije nisu funkcionirali tako dobro kao što su smjernice EU predviđale (Veysset et al., 2005).

Na kraju, s implementacijom Agende 2000, uspostavljena su dva različita sustava unutar ruralne politike EU-a: jedan podržan unutar politike regionalnog razvoja (ili kohezijske politike), a drugi podržan unutar Zajedničke poljoprivredne politike. Ta dva sustava su:

- Kohezijska politika (ili politika regionalnog razvoja)

Ova politika cilja smanjiti ekonomske i socijalne razlike među europskim regijama i promovirati održivi razvoj. Uključuje financiranje infrastrukture, ulaganja u istraživanje i razvoj, poboljšanje konkurentnosti poslovnog sektora, te razvoj obrazovnih i zdravstvenih sustava. Kohezijska politika posebno je usredotočena na potporu ruralnim područjima koja se suočavaju s izazovima poput depopulacije, starenja stanovništva i slabijeg ekonomskog rasta.

- Zajednička poljoprivredna politika (ZPP)

Ova politika usmjerena je na potporu poljoprivrednicima i ruralnim područjima unutar EU-a. Njena svrha je osigurati stabilnu opskrbu hrane po prihvatljivim cijenama za potrošače, dok istovremeno osigurava pristojan standard života za poljoprivrednike. ZPP potiče održivu poljoprivredu kroz niz subvencija i poticaja, uključujući direktne plaćanja poljoprivrednicima, potpore za ruralni razvoj i mjere za tržišnu stabilizaciju (Veysset et al., 2005).

Oba ova sustava rade zajedno kako bi osigurala održivi razvoj ruralnih područja EU-a, pružajući potrebne resurse i podršku poljoprivrednicima i ruralnim zajednicama. Iako postoje razlike u njihovom fokusu i pristupu, oba su temeljna za ostvarenje ciljeva EU-a u vezi s ruralnim razvojem i održivom poljoprivredom.

3.2. Nova europska financijska arhitektura u kontekstu Poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR)

Nova europska financijska arhitektura u vezi s Poljoprivrednim fondom za ruralni razvoj (EPFRR) u razdoblju 2007-2013 dovela je do promjena u dizajnu i provedbi ruralnog razvoja. Glavni prioritet reforme bio je pojednostavljenje mehanizama financiranja, planiranja i upravljanja. Novi sustav, nadahnut principom *jedan fond, jedan program*, omogućio je pojednostavljenje upravljanja različitim mjerama potpore EU-a (Marquardt, 2011).

Unutar ovog reformiranog pristupa, izbornički pristup je proširen i uključuje mjere usmjerene na kvalitetnu proizvodnju, očuvanje prirode prema Natura 2000 i Direktiva 2000/60/EC6, dobrobit životinja, edukaciju i informiranje gospodarskih subjekata, stjecanje vještina i poticanje lokalnih razvojnih projekata, kao i poljoprivredu za vlastite potrebe. Pored toga, nova reforma donijela je strateški pristup, uvodeći novi način postavljanja programa i uključivanja glavnih institucionalnih aktera. Ta promjena imala je značajan utjecaj na politiku ruralnog razvoja, koja je već doživjela reformu u skladu s Agendom 2000 (Fährmann i Grajewski, 2018).

Nova financijska arhitektura uključuje uvođenje zasebnih kanala financiranja programa, strateški pristup koji uključuje nove instrumente, poput Strateških smjernica zajednice (CSG) i Nacionalnog strateškog plana (NSP), i inovacije u upravljanju programima. Međutim, unatoč njegovim prednostima, ovaj pristup također stvara izazove, posebno u pogledu fleksibilnosti i koordinacije između različitih fondova (Samoggia et al., 2019).

Program ruralnog razvoja uključuje četiri osi, koje se odnose na poboljšanje konkurentnosti poljoprivrednog sektora i sektora šumarstva, unapređenje okoliša i krajolika, poboljšanje kvalitete života u ruralnim područjima i diverzifikaciju ruralnog gospodarstva, te Leader pristup. Unatoč tome, jedan od glavnih problema koji proizlaze iz ove strukture po osi jest njena krutost. Strateški prioriteti utvrđeni za svaku osovinu često se najbolje ostvaruju

kombinacijom mjera, izvučenih iz različitih osi. Ali to je često teško postići i zahtijeva složen proces unutar programa ruralnog razvoja. Nova financijska perspektiva u obliku Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) suočila se s izazovima tijekom svog trenutnog programskog razdoblja. Neizbježne promjene koje su se pojavile kao rezultat posljednje reforme, razotkrile su određene nedostatke u sustavu isporuke (Gurría Gascón i Nieto Masot, 2020).

Jedan od ključnih problema u novom financijskom razdoblju odnosi se na koordinaciju između ruralnog razvoja i drugih politika. Nakon uvođenja načela *jedan fond, jedan program*, problem koordinacije je postao sve očigledniji na svim razinama. Fondovi poput ERDF-a i ESF-a dizajnirani su i djeluju odvojeno od EAFRD-a, sa strategijama koje često nisu usklađene, što dovodi do poteškoća u fazi implementacije programa. Drugi izazov odnosi se na odnos između prvog i drugog stupa politike ruralnog razvoja. Nekoliko reformi namijenjenih poboljšanju tržišne prilagodljivosti za neke od glavnih zajedničkih tržišnih organizacija (CMO) uvelo je ili ojačalo mjere ruralnog razvoja unutar tih režima. Treći važan aspekt je integracija Leadera, modela ruralnog razvoja koji se temelji na lokalnom pristupu. Pristupi osmišljavanju i provedbi Leadera često su ograničavani pravilima koja su smanjila ulogu Lokalnih akcijskih grupa (LAG-ovi), što je dovelo do veće birokratizacije procesa (Anastasiou et al., 2021).

Unatoč ovim izazovima, ova implementacija Europske komisije imala je implikacije za prvi stup politike, što je rezultiralo povećanim stopama modulacije za ostatak programskog razdoblja. Dodatna sredstva namijenjena su jačanju politika ruralnog razvoja u područjima poput klimatskih promjena, obnovljivih izvora energije, upravljanja vodama, bioraznolikosti i inovacija. Unatoč ovim izazovima, važno je naglasiti da se novo financijsko razdoblje neprestano prilagođava kako bi se suočila s novim izazovima. Ova prilagodba osigurava da politika ruralnog razvoja ostane relevantna i učinkovita u novim scenarijima koji se pojavljuju u nadolazećim godinama. Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj (EPFRR) se tako našao u srcu nove financijske perspektive Europe, s reformom koja ima za cilj postići koherentnost između prvog i drugog stupa, što se smatralo neophodnosti za postizanje zajedničkih ciljeva konkurentnosti i kvalitete života. Ova reforma značila je da će svaka strategija ruralnog razvoja morati uzeti u obzir sveobuhvatne aspekte poljoprivrede i ruralnih područja Europe (Gurría Gascón i Nieto Masot, 2020).

Posljednjih godina predstavljeno je nekoliko prijedloga koji predlažu promjene u reformi izravnih plaćanja. Jedan od njih pruža konkretne prijedloge na temelju tri razine ugovornog plaćanja shema (CPS). Prva razina bi očuvala osnovno stočarsko plaćanje, druga razina bi osigurala kontinuitet poljoprivredne djelatnosti u područjima s prirodnim hendikepima, a treća razina bi očuvala i poboljšala prirodne resurse na određenim područjima s visokom prirodnom vrijednošću ili s ekološki osjetljivim atributima. Drugi prijedlog, predstavljen unutar Povjerenstva za Poljoprivredu i ruralni razvoj Europskog parlamenta sugerira sustav izravnih plaćanja koji uzima u obzir različite uvjete, uključujući prisutnost prirodnih nedostataka. Ove ideje i drugi slični prijedlozi podržavaju važnu reviziju prvog stupa izravnih plaćanja, uspostavljajući jaču vezu između izravnih plaćanja i pružanja ekoloških javnih dobara, te prijenos kompenzacijske potpore za područja s manje povoljnim uvjetima u izravan sustav plaćanja. Agroekološka plaćanja su također potvrđena ili ojačana da bi bila učinkovitija i usmjerena na određene teritorije (Mantino, 2020).

Strategija Europa 2020. predstavlja novi okvir za razvoj ruralnih politika. Ovaj okvir, koji je kritiziran zbog zanemarivanja uloge poljoprivredne i ruralne politike, pružio je široku i zajedničku viziju koja bi trebala podupirati sve politike EU, uključujući Zajedničku poljoprivrednu politiku (ZPP). Kako bi se postigla ova vizija, ukazalo se potrebnim kontinuirano usklađivati mjere i inicijative iz prvog i drugog cilja. To uključuje stvaranje okruženja koje potiče inovacije, učinkovitu distribuciju resursa i stvaranje uvjeta za stalno usvajanje novih tehnologija. Prvi korak u ostvarivanju ove vizije je razumjeti potrebe svake grupe unutar društva i osigurati da su strategije i mjere usklađene s tim potrebama. To znači komunicirati i surađivati s različitim dionicima kako bi se razumjele njihove specifične potrebe i izazovi (Mantino, 2020).

Jedan od ključnih aspekata ovog procesa je razumijevanje kako tehnologija može biti iskorištena za poboljšanje života ljudi. To može uključivati primjenu novih tehnologija kako bi se poboljšala pristupačnost i kvaliteta usluga, kao što su zdravstvena skrb, obrazovanje i socijalna skrb. Također može uključivati korištenje tehnologije za promicanje socijalne pravde i smanjenje nejednakosti. Drugi korak u ostvarivanju ove vizije je stvaranje uvjeta za kontinuiranu inovaciju. To znači poticanje suradnje između različitih sektora, uključujući javni, privatni i nevladini sektor. Također znači osigurati da postoje adekvatni resursi za istraživanje i razvoj novih tehnologija i rješenja. Treći korak je osigurati da su mjere i inicijative koje se provode u skladu s dugoročnim ciljevima. To znači provesti procjenu

utjecaja svake inicijative kako bi se osiguralo da ona donosi koristi za sve članove društva, a ne samo za određene grupe. Također znači osigurati da su mjere i inicijative održive i da se mogu prilagoditi kako bi odgovorile na promjene u društvu i tehnologiji (Anastasiou et al., 2021).

Na kraju, za ostvarenje ove vizije, potrebno je stalno praćenje i evaluacija mjera i inicijativa. To omogućuje prilagodbu strategija kako bi se osiguralo da se ispunjavaju ciljevi, a također omogućuje identifikaciju i rješavanje potencijalnih problema ili izazova koji se mogu pojaviti. To je proces koji zahtijeva stalnu predanost i kontinuirano poboljšanje.

3.3. Razlozi zajedničke politike ruralnog razvoja nakon 2013. godine

Razlozi za implementaciju zajedničke politike ruralnog razvoja nakon 2013. godine proizlaze iz više čimbenika. Politika ruralnog razvoja postala je složenija s vremenom, a to se dogodilo iz sljedećih razloga, prvo, povećale su se razlike između ruralnih i urbanih područja, a te razlike uglavnom nisu bile u korist ruralnih područja. Drugo, stalne strukturne promjene u poljoprivredi zahtijevale su učinkovitije političke instrumente od tradicionalnih, kao i usmjerenost na diverzifikaciju ruralnih gospodarstava, a ne samo na poljoprivredu. Treće, pokazalo se da ruralni razvoj zahtijeva politički pristup koji se temelji na inovacijama, sudjelovanju zajednice, suradnji, mrežama i upravljanju na više razina. To je bio veliki odmak od tradicionalnog pristupa strukturnoj politici koju su mnoge zemlje koristile. Četvrto, pojavili su se novi ekološki izazovi koji zahtijevaju prekogranična rješenja, političke instrumente i resurse koje pojedine države članice ne mogu najbolje postići samostalno (Mantino, 2020).

Ovi trendovi dali su nova obrazloženja za politiku ruralnog razvoja EU-a. Bez zajedničke politike, vjerojatno bi se proširio jaz u izvedbi između država članica i regija koje nisu u stanju uspostaviti svoju autonomnu politiku i onih koje su već osmislile i provodile odgovarajuće politike. Teoretski, pojedine države članice mogle bi odlučiti i provoditi potpuno neovisne politike ruralnog razvoja. Međutim, taj pristup bi u praksi vjerojatno bio neefikasan. Nisu sve zemlje u EU bile sposobne priuštiti politiku koja im je potrebna. Osim toga, mnoga pitanja koja se tiču ruralnog razvoja prelaze nacionalne ili regionalne granice i utječu na ljude izvan tih granica (Gurría Gascón i Nieto Masot, 2020).

Političke reforme su predložene kako bi se učinkovito odgovorilo na ove probleme. Tako se politika ruralnog razvoja povezala s nizom drugih politika na razini EU. EU ima zajedničku politiku ruralnog razvoja koja značajnu kontrolu stavlja u ruke pojedinačnih država članica i regija. Poseban fokus je stavljen na okoliš, s naglaskom na bioraznolikosti, klimatske promjene i vodni sustav kao prioriteta.

Rasprave o ulozi Zajedničke poljoprivredne politike (ZPP) naglasile su potencijalne ciljeve politike ruralnog razvoja. Sve je počelo s dokumentima koje su postavile Europske komisije i formalni te neformalni sastanci ministara poljoprivrede EU-a, što je pokrenulo raspravu o reformi ZPP-a na različitim razinama. U rujnu 2008. godine, države članice su razmijenile mišljenja o pripremi za budućnost ZPP-a, a kasnije je izrađen nacrt zaključaka o budućnosti ZPP-a nakon 2013. godine. Krajem 2009. godine, Europska komisija je objavila raspravni dokument koji je identificirao četiri glavna izazova: sigurnost hrane, upravljanje zemljištem, održivost ruralnih područja i konkurentnost na globalnom tržištu. Tri mjeseca kasnije, nove države članice su izdale *Deklaraciju o budućnosti zajedničke poljoprivredne politike nakon 2013. godine*, ističući potrebu za podrškom razvoju ruralnih područja s ciljem ubrzanja strukturnih promjena, modernizacije i poboljšanja konkurentnosti, osiguravanja ekoloških javnih dobara, te smanjenja razlika u razvoju unutar proširene EU (Samoggia et al., 2019).

Nedavno je rasprava obogaćena razmišljanjem o vezi između ZPP-a i Strategije Europa 2020. U skladu sa zaključcima Europskog vijeća, sve zajedničke politike, uključujući ZPP, trebaju podržavati strategiju Europa 2020. Europa 2020 već utječe na raspravu o ciljevima ZPP-a. U tom kontekstu, poljoprivreda i ZPP prepoznati su kao mogući važni doprinosi ciljevima i prioritetima strategije Europa 2020, s potencijalom za još veći doprinos u budućnosti.

U lipnju 2021. godine, na neformalnom sastanku ministara poljoprivrede EU u Španjolskoj, raspravljalo se o radnom dokumentu na temu *Poljoprivreda i reforma ZPP-a u perspektivi strategije Europa 2020*. Dokument je naglasio da bi se radnje ZPP-a mogle usredotočiti na izazove kao što su gospodarski rast i zapošljavanje za poljoprivredno-prehrambeni sustav, sigurnost hrane, te zeleni rast temeljen na doprinosu poljoprivrede u pružanju javnih dobara, očuvanje biološke raznolikosti i borba protiv klimatskih promjena. Posebno je naglašena važnost odgovornog upravljanja šumskim područjima u kontekstu ovog prioriteta. S obzirom na ovu raspravu, dokument ističe potrebu za tri vrste instrumenata kako bi se učinkovito odgovorilo na te prioritete: politikama ruralnog razvoja, instrumentima upravljanja tržištem i sustavima izravne pomoći (Mantino, 2020).

U skladu s novim prioritetima i vezama sa Strategijom Europa 2020, predloženo je da bi novi ciljevi ruralnog razvoja trebali uključivati:

- Povećanje konkurentnosti kroz povećanu učinkovitost i inovacije u poljoprivrednom sektoru i poljoprivredno-prehrambenoj industriji. Također je važno poticati prijenos tehnologije.
- Održavanje ruralnih područja kao održivih i prikladnih za stanovanje, kroz podršku mladim poljoprivrednicima, revalorizaciju uloge žena i suočavanje s demografskim promjenama.
- Borbu protiv klimatskih promjena i podršku prilagodbi na njihove učinke.
- Održivo upravljanje prirodnim resursima i očuvanje biološke raznolikosti.

Unatoč ovim izjavama, institucionalna rasprava nije donijela značajne promjene u sadašnje ciljeve politike ruralnog razvoja.

3.4. Utjecaj Strategije Europa 2020. kao referentnog okvira za ruralno područje danas

Strategija Europa 2020. predstavila je novi okvir za ruralna područja, težeći pojednostavljanju i usklađivanju upravljanja programima ruralnog razvoja. Pitanje pojednostavljenja od velike je važnosti ne samo za države članice, već i za poljoprivrednike i druge subjekte u ruralnim područjima. Sve veći napor trebalo je uložiti u fleksibilnost tijekom implementacije, usklađivanje pravila i pojednostavljivanje zakonodavnog okvira koji regulira državne potpore. Strategija Europa 2020. je sveobuhvatna vizija koja obuhvaća sve politike EU, uključujući i Zajedničku poljoprivrednu politiku (CAP). Bitno je shvatiti kako se ova strategija može prevesti u kontekst ruralnih područja, strukturnih i društvenih promjena u poljoprivredi. Aktualna politika ruralnog razvoja ima dvije glavne uloge, a to su pružanje i integraciju podrške dohotku i tržišne politike, te promicanje općih ciljeva gospodarske i društvene kohezijske politike (Mantino, 2020).

Nakon uvođenja *teritorijalne* dimenzije kohezije, ruralni razvoj se tumači kao instrument za praćenje i povezivanje s politikom podrške dohotka i tržišnom politikom. Međutim, složenost ruralne raznolikosti i iskustva stečena tijekom planiranja ruralnog razvoja guraju nas prema širem pogledu na političke ciljeve. Strategija Europa 2020. zahtijevala je širi i višesektorski

pogled na ciljeve ruralnog razvoja, uključujući reviziju prethodnih ciljeva, uzimanje u obzir novih važnih ciljeva, te usklađivanje ciljeva ruralnog razvoja s prioritetima Europe 2020. Razmatranje novih ciljeva ruralnog razvoja praćeno je kroz tri glavna prioriteta definirana Europom 2020.: održivi, uključivi i pametni rast (Deloitte, 2021).

Održivi rast se odnosi na izgradnju resursno učinkovitog, održivog i konkurentnog gospodarstva. Ovaj prioritet se može postići putem politika koje promiču konkurentnost u poljoprivredno-prehrambenim i šumarskim sustavima, kvalitetu i sigurnost hrane, borbu protiv klimatskih promjena i poboljšanje upravljanja prirodnim resursima. Pametan rast je prioritet koji je prethodno dobio vrlo malo pažnje. Potpora istraživačkim i razvojnim institucijama, osnaživanje obrazovnog sustava i promicanje održivog poslovanja od presudne su važnosti za postizanje ovog cilja. Pametan rast označava strategiju koja kombinira inovacije, obrazovanje i ekonomsku produktivnost kako bi se postigla ekonomska održivost i bolja kvaliteta života (Abdelhakim et al., 2020).

Budući da se svijet brzo mijenja, uputno je stalno preispitivati strategije i prilagoditi ih novim okolnostima. Kao dio ove vizije, znanstvena istraživanja i razvoj postaju sve važniji, a ulaganje u obrazovanje, posebice u STEM područja (znanost, tehnologija, inženjering, matematika), ključno je za oblikovanje budućnosti. Također, potrebno se osloniti na snagu naših inovacija kako bismo postigli održivost. Inovacije su ključne za rješavanje problema poput klimatskih promjena, očuvanja biološke raznolikosti i pružanja visokokvalitetnih usluga koje poboljšavaju životne uvjete ljudi. Ovaj koncept pametnog rasta također naglašava važnost održivog poslovanja. Tvrtke trebaju prepoznati svoju ulogu u zaštiti okoliša, osiguranju pravednih radnih uvjeta i poticanju društvene odgovornosti (Gallo i Marinelli, 2020).

Na kraju, pametan rast nije samo o ekonomskom napretku, već i o poboljšanju kvalitete života za sve. To podrazumijeva osiguranje pravednosti, uključivosti i socijalne kohezije, kako bi se svaki pojedinac osjećao cijenjenim i uključenim u društvo. Stoga je ova strategija manifestirala da je pravo vrijeme da prepoznamo važnost pametnog rasta i posvetimo se njegovoj provedbi. Ova strategija ne samo da će doprinijeti boljem i održivijem svijetu, već će i omogućiti stvaranje robusnijih, prilagodljivijih i inovativnijih ekonomija sposobnih suočiti se s izazovima 21. stoljeća (Deloitte, 2021).

S obzirom na potrebu globalnog preispitivanja politike ruralnog razvoja, trebala bi se povećati njegova učinkovitost i djelotvornost, pojačati povezanost s prvom političkom stupom i drugim politikama. Razumijevanje ove reforme ne bi trebalo biti ometano financijskim pitanjima, već bi glavni ciljevi politike trebali biti prioritet, a financijski aspekti trebali bi logično slijediti tu raspravu.

Drugi stup, odnosno politika ruralnog razvoja, je tijekom vremena prolazio kroz stalnu evoluciju, što se ogleda u postojanom povećanju financijskih sredstava EU-a i preuzimanju dodatnih funkcija. Te su funkcije često bile osmišljene na način koji nije u skladu s ulogom ruralnog razvoja kako je navedeno u propisima EU. Novo pridodane funkcije su, tijekom vremena, pretvorile drugi stup u neku vrstu *skladišta* intervencija koje su prethodno bile usmjerene na podršku proizvodnji hrane. Reforma politike ruralnog razvoja treba biti usmjerena prema jasnoj podjeli rada s prvim stupom, uz izbjegavanje da drugi stup postane jednostavno *skladište* financijskih sredstava koje prenosi prvi stup. Ovo također isključuje spajanje ta dva stupa, budući da se razlikuju u pravilima programiranja i provedbe (Abdelhakim et al, 2020).

Strategija Europa 2020 predstavila je široku viziju u kojoj je politika ruralnog razvoja odigrala važnu ulogu, kako u ekološkoj tako i u ekonomskoj/socijalnoj dimenziji. Ova strategija zahtijevala je temeljitu reviziju EU prioriteta za politike ruralnog razvoja, te su isti uključeni i u aktualnim strateškim smjernicama Zajednice. Izazovi za razvoj ruralnog područja uključuju kako pitanja zaštite okoliša (klimatske promjene, obnovljivi izvori energije, vodni resursi, bioraznolikost) tako i ekonomska i društvena pitanja. Pritom treba imati na umu da se mnoge europske zemlje još uvijek trebaju suočiti s izazovima konkurentnosti i zapošljavanja. Konačno, treba biti osigurana bolja koordinacija između politika ruralnog razvoja i drugih politika, kako na razini EU tako i na nacionalnoj razini (Mantino, 2020).

Strategija Europa 2020 donijela je novi okvir za ruralna područja, postavljajući naglasak na diverzifikaciju aktivnosti, socijalnu uključenost, izgradnju lokalnih kapaciteta i stvaranje efektivnih mreža. Ideja je poticati poduzetništvo ne samo u poljoprivrednom sektoru, već i u drugim industrijama, kroz kombinaciju fondova i novih instrumenta za razvoj. Osnovni element ovog pristupa je unapređenje i zaštita društvenih javnih dobara, poput lokalne sposobnosti izrade strategija razvoja i poboljšanje suradnje i učinkovitosti upravljanja. Vanjski uvjeti, poput ulaganja u ljudski i društveni kapital, ključni su za poticanje inovacija i visokokvalitetnih projekata. Mreže mogu igrati vitalnu ulogu u ovom procesu, omogućujući

razmjenu između aktera na različitim razinama, poticanje kombiniranja lokalnog i globalnog znanja, te promicanje prenošenja dobrih praksi. Pored toga, mreže mogu pružiti potpune informacije o mogućnostima razvoja, omogućavajući bolju koordinaciju i jačanje teritorijalne kohezije (Deloitte, 2021).

Strategija Europa 2020 naglašava i potrebu za koordiniranim i jednostavnijim programiranjem. Novi ciljevi i programska struktura trebali bi biti popraćeni obnovljenim programskim sustavom, koji bi bio više usklađen s nacionalnom politikom i kohezijskom politikom. Na nacionalnoj razini, potrebno je poboljšati koordinaciju između ruralnog razvoja i kohezijskih strategija. Za to je bilo potrebno osigurati da sve politike mogu dosljedno doprinijeti prioritetima strategije Europa 2020. Ta se strategija trebala provoditi ne samo putem fondova EU, već i kroz nacionalne politike i javne rashode. U svrhu postizanja tih ciljeva, države članice trebale su izraditi zajedničku nacionalnu strategiju, usmjerenu prema glavnim prioritetima Europe 2020. Ta je strategija trebala postaviti ciljeve za nacionalne politike i odrediti kako različiti fondovi mogu pridonijeti njihovom ostvarivanju. Nacionalni strateški planovi za ruralni razvoj i kohezijske politike igraju ključnu ulogu u ovoj strategiji, određujući načine na koje se mogu ostvariti postavljeni ciljevi (Mantino, 2020).

Strategija Europa 2020 postavlja novi okvir za ruralna područja unutar država članica s regionalnim programima. Postoji potreba za nacionalnim strateškim dokumentom koji će djelovati kao opći okvir za regionalne programe ruralnog razvoja. Ovaj okvir bi trebao koordinirati i uskladiti regionalne strategije efikasnije nego što je to trenutno slučaj. Različite zemlje imaju različite pristupe ovoj temi, a neke su prenijele ovlasti na regije, smanjujući time ulogu središnje uprave u kreiranju strategije za ruralni razvoj. Predloženo je da bi se za jačanje i unaprjeđenje nacionalnih strategija trebalo pružiti regionaliziranim zemljama pravi instrument programiranja. Taj dokument bi trebao sadržavati definiciju ruralnih područja i teritorijalnih prioriteta, prioritetne ciljeve i ciljeve na nacionalnoj razini, popis nacionalnih/regionalnih programa, mjere/radnje koje će operativni programi odrediti po prioritetima i pravila sufinanciranja, indikativne financijske planove, i osnovna pravila za provedbu i upravljanje programima (Abdelhakim et al, 2020).

Postoji nekoliko ekoloških izazova koji su transregionalni i prekogranični po prirodi, poput klimatskih promjena, bioraznolikosti, i vodenih resursa. U tim slučajevima može postojati potreba za posebnim nacionalnim programom koji se fokusira samo na jedan prioritet, kako bi se efikasnije koristila financijska sredstva i izbjeglo dupliciranje napora. Potrebna je bolja

koordinacija između politike ruralnog razvoja i kohezijske politike na nacionalnoj i regionalnoj razini. Na operativnoj razini, programi bi trebali biti dizajnirani na temelju jasne identifikacije zajedničkih elemenata, poput definicije ruralnih područja i poveznica s urbanim područjima, teritorijalnih prioriteta, komplementarnosti između ciljeva i mjera koje financira EAFRD, ERDF, ESF, EAGF, tematskih prioriteta i kriterija odabira za lokalni razvoj, i karakteristika zajedničkog sustava vrednovanja (Mantino, 2020).

U nekim zemljama, postojeće programe koordinira zajedničko rukovodstvo, a države članice i regije trebale bi imati prostora za definiranje organizacije koja najbolje odgovara njihovim specifičnim institucionalnim situacijama. Programi ruralnog razvoja trebali bi se temeljiti na potrebama i prioritetima ruralnih područja, umjesto da budu vođeni isključivo prema određenim pretpostavljenim ciljevima. Isto tako, programi bi trebali biti dovoljno fleksibilni da se prilagode različitim regionalnim i lokalnim uvjetima, što bi omogućilo njihovo učinkovito provođenje. Uključivanje šire zajednice u proces planiranja i provedbe programa ruralnog razvoja također je ključno za njihov uspjeh. To ne samo da osigurava da se u obzir uzmu različite potrebe i interesi, nego i povećava osjećaj vlasništva nad programom, što može pomoći u njegovom učinkovitom provođenju. Podrška ulaganjima u ruralna područja trebala bi biti strateški usmjerena prema područjima koja su najpotrebnija. To bi moglo uključivati ulaganja u infrastrukturu, poboljšanje pristupa visokokvalitetnim uslugama, ili poticanje razvoja novih poslovnih mogućnosti. Praćenje i evaluacija programa ruralnog razvoja ključni su za njihov uspjeh. To omogućuje prepoznavanje i rješavanje problema u ranoj fazi, te pruža informacije koje mogu biti korisne za buduće planiranje i provedbu (SHERPA, 2019).

Sve ovo trebalo bi se uskladiti sa širim strategijama i politikama na nacionalnoj i europskoj razini. Na primjer, Strategija Europa 2020. postavlja ambiciozne ciljeve za ekonomski rast i održivost, a programi ruralnog razvoja trebali bi biti usklađeni s ovim ciljevima. Sveukupno, učinkoviti programi ruralnog razvoja zahtijevaju jasan strateški okvir, aktivno uključivanje zajednice, usmjerene investicije, i rigorozno praćenje i evaluaciju. Izgradnjom programa na ovim načelima, moguće je osigurati da ruralna područja postignu svoj puni potencijal i doprinesu ostvarenju širih ciljeva na nacionalnoj i europskoj razini. Strategija Europa 2020. postavlja novi okvir za razvoj ruralnih područja, naglašavajući važnost sustava isporuke za provedbu, praćenje, kontrolu i evaluaciju planova ruralnog razvoja (PRR). Sustav isporuke uključuje različite entitete kao što su administrativne i tehničke strukture, razvojne agencije, nevladine organizacije, koje mogu biti javne ili privatne (Abdelhakim et al, 2020).

Uloga ovih entiteta i odnosi između njih moraju biti jasno definirani u procesu pripreme PRR-a, s posebnim naglaskom na funkcije koje obavljaju i načine koordinacije. Važno je pažljivo identificirati načine isporuke, koji mogu biti centralizirani ili decentralizirani, te individualni ili kombinirani. Izbori koje donose tijela PRR-a trebaju biti povezani sa specifičnim ciljevima i potrebama lokalnog konteksta. Korištenje integriranog pristupa, poput kombiniranih mjera, treba se poticati i ne bi trebalo biti ograničeno samo na projekte slične *Leaderu*. Postoji potreba za boljom specifikacijom strategije programa i izborom načina isporuke koji je više u skladu s tom strategijom. Sadržaj PRR-a koji opisuje sustav isporuke treba biti dovoljno detaljan da omogući procjenu učinkovitosti i djelotvornosti predloženih mjera. Strategija Europa 2020. također se bavi pitanjem ravnoteže između prioriteta i financijskog plana, naglašavajući potrebu za minimalnim pragovima na razini ciljeva EU. To je ključno za definiranje strategije ruralnog razvoja, ali može generirati ograničenja u provedbi strategije EU-a na nacionalnoj i posebno regionalnoj razini (Fährmann i Grajewski, 2018).

Minimalni pragovi su osigurali uravnotežen pristup ciljevima EU-a u svim nacionalnim strateškim programima i planovima ruralnog razvoja, stvarajući uvjete za zajedničku politiku ruralnog razvoja na razini EU-a. Također su omogućili da se planovi ruralnog razvoja usredotoče na šire teritorijalne potrebe ruralnih područja, ograničavajući dominaciju sektorskog pristupa ruralnim područjima. Unatoč kontroverzama, zadržavanje ovog principa smatra se iznimno važnim u budućoj politici ruralnog razvoja, jer osigurava usvajanje zajedničkih prioriteta EU-a u svakoj državi članici (Deloitte, 2021). Rizik od neprihvatanja ovog principa mogao bi dovesti do stvaranja vrlo neuravnoteženih planova ruralnog razvoja s dominantnim sektorskim pristupom. Ovaj princip treba uzeti u obzir ne samo u pogledu fondova EU-a, nego i nacionalnih sredstava, kroz neku vrstu tematskog dodatka. To znači da ako države članice ili regije slijede prioritete ruralnog razvoja s nacionalnim ili regionalnim sredstvima, to treba uzeti u obzir pri ispunjavanju minimalnih pragova (Anastasiou et al., 2021).

Utvrđivanje prioriteta ruralnog razvoja, ukazuje na potrebu za definiranjem indikativnih minimalnih pragova. Ovaj pristup predstavlja tri minimalna praga na razini Strategije Europa 2020: održivi, uključivi i pametni rast. Ovo bi trebalo biti najprikladnija razina za postavljanje minimalnih pragova od strane Europske komisije. Kroz ovakav pristup, ruralna područja se mogu razvijati prema ciljevima održivosti, inkluzivnosti i pametnog rasta, pružajući jedinstvenu platformu za ostvarivanje ciljeva Strategije Europa 2020. u cijeloj Europskoj

uniji. Strategija Europa 2020 postavlja novi okvir za ruralna područja unutar Europske unije. Države članice i regije imaju zadatak rasporediti sredstva prema deset zajedničkih prioriteta ruralnog razvoja, koji su u skladu s općim prioritetima Strategije Europa 2020. Ovaj novi sustav s minimalnim pragovima bitno se razlikuje od prethodnog, donoseći brojne implikacije na financijsko upravljanje ruralnim razvojnim programima (RDP). Za razliku od programiranja 2007.-2013. godine, minimalni pragovi potrošnje definiraju se na razini općih prioriteta ili skupine prioriteta ruralnog razvoja Europe 2020, a ne na razini osi (Mantino, 2020).

U okviru svakog općeg prioriteta Strategije Europa 2020, države članice i regije trebaju usvojiti svih deset zajedničkih prioriteta za ruralni razvoj. No, imaju slobodu raspodijeliti doprinose iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) među specifične prioritete ruralnog razvoja, u skladu sa svojim strategijama. Ova fleksibilnost u dodjeli sredstava postoji, ali je uokvirena zajedničkim mrežama specifičnih prioriteta EU-a za ruralni razvoj. Proračun za ruralni razvoj trebao bi sadržavati sveobuhvatnu financijsku analizu EPFRR-a za svaki specifični prioritet ruralnog razvoja. Ova bi analiza trebala biti indikativna, s mogućnošću godišnje financijske fleksibilnosti u provedbi prioriteta. Monitoring i evaluacija trebali bi biti prvenstveno strateški, usmjereni na provjeru i ocjenu godišnjeg napretka u ispunjavanju postavljenih ciljeva za svaki prioritet ruralnog razvoja (Deloitte, 2021).

Sve više se naglasak stavlja na teritorijalni pristup i inovacije. Program Leader, uz druge integrirane politike, sadrži elemente koji se smatraju ključnima za usvajanje teritorijalnog pristupa. Međutim, načini primjene ovog programa variraju diljem Europe, prilagođavajući se specifičnostima svakog teritorija. Bitno je napomenuti da Leader nije jedini teritorijalni program koji se provodi u ruralnim područjima Europe. Postoje i drugi programi koji su osmišljeni i provedeni, kako u okviru Strukturnih fondova, tako i EPFRR-a. Određene države članice, poput Italije, Portugala, Irske i pojedinih francuskih regija, posebno su naglasile važnost ovog pristupa (SHERPA, 2019).

Integrirane lokalne razvojne strategije uključuju koncentraciju na specifična mjesta, razvoj strategija usmjerenih na pružanje javnih dobara i usluga unutar integrirane vizije svih teritorijalnih resursa. One također uključuju potrebu za upravljanjem na više razina, osiguravajući koordinaciju i umrežavanje u vertikalnom i horizontalnom smislu, te usmjeravanje investicija na različite sektore, umjesto samo na poljoprivredne subvencije. Jedan zanimljiv element ovih strategija je primjena teritorijalnog pristupa u slučajevima gdje

proces decentralizacije podrazumijeva da su faze programiranja i provedbe delegirane na razinu koja se smatra nižom od regionalne. Dolazimo do razdoblja u kojem postoji sve veći interes za projektiranje i eksperimentiranje s teritorijalnim pristupima unutar programa ruralnog razvoja u različitim državama članicama i regijama. Ovi pristupi često uključuju zaštićena područja, regionalne i nacionalne parkove, te se fokusiraju na kombinaciju ekoloških, ekonomskih i društvenih aspekata u lokalnoj strategiji (Mantino, 2020).

U ovom kontekstu, posebna se pozornost pridaje odnosima između novih partnerstava i Lokalnih akcijskih grupa (LAG-ova) koje djeluju na istom teritoriju, kako bi se potaknula sinergija i izbjeglo dupliciranje. Konačno, u nekim slučajevima, veća se fleksibilnost dopušta za odnos između pojedinih partnera i između partnera i organa upravljanja.

Stoga, okvir Strategije Europa 2020 za ruralna područja predstavlja poticaj za inovativnost, teritorijalni pristup i integrirane strategije, koje imaju potencijal unaprijediti ruralni razvoj na održiv i uključiv način. Strategija Europa 2020. predstavlja novi okvir za ruralna područja, pri čemu je potrebno istaknuti važnost teritorijalnog pristupa, koji su već koristile neke zemlje u prošlim programskim razdobljima. U tom kontekstu, čini se da integrirane lokalne strategije razvoja postaju ključni instrument za nadolazeće programsko razdoblje. Te strategije trebale bi se temeljiti na općim komponentama koje su prethodno identificirane, financirati iz posebnih proračunskih alokacija, i biti orijentirane prema inovacijama. Kada je u pitanju financiranje, teritorijalni pristupi mogli bi se financirati sredstvima usmjerenim na sve prioritete i tekuće troškove partnerstava unutar koncepta izgradnje lokalnih kapaciteta i upravljanja (Deloitte, 2021).

Moguće je razlikovati dvije opcije za financiranje teritorijalnih pristupa: a) lokalne integrirane projekte unutar glavnih tokova financiranja, i b) lokalne integrirane projekte izvan glavnih tokova. U prvom slučaju, lokalne integrirane projekte mogli bi financirati svi mjere ruralnog razvoja ili alternativno, kombinacijom različitih fondova kako bi se povećao manevarski prostor lokalnih partnerstava. Međutim, za integriranu strategiju na lokalnoj razini potrebno je uskladiti pravila upravljanja različitih fondova, omogućujući jednostavno i učinkovito upravljanje lokalnim intervencijama. Također, potrebno je uspostaviti interdisciplinarnu koordinacijsku strukturu na nacionalnoj ili regionalnoj razini sposobnu preuzeti funkcije odabira, odobravanja i praćenja lokalnih partnerstava.

Druga opcija, izvan glavnog toka, predstavlja radikalniji pristup jer uključuje vrlo različit dizajn, upravljanje i financiranje lokalnih razvojnih strategija. U tom slučaju, lokalne strategije i partnerstva odabrala bi, odobrila i financirala izravno Europska komisija. Ove inovativne lokalne strategije razvoja odabrane bi na temelju natjecanja, bez nacionalnih predraspodjela (Mantino, 2020).

Bez obzira na odabir pristupa, kako bi se osiguralo učinkovito i djelotvorno upravljanje, ključno je da postoji struktura koja je sposobna provoditi savjetovanje, animaciju, nadzor i kontrolu.

4. TIJEK I PERSPEKTIVA RAZVOJA UPRAVLJANJA POLJOPRIVREDNIM ZEMLJIŠTEM U RH

U vrtlogu globalnih promjena, upravljanje poljoprivrednim zemljištem postaje ključno pitanje za održivost ruralnih područja, posebice u Hrvatskoj koja se susreće s brojnim izazovima u tom segmentu. Ovo poglavlje bavi se razvojnim putem i perspektivama upravljanja poljoprivrednim zemljištem u Republici Hrvatskoj, istražujući kako su se politike, prakse i alati mijenjali tijekom vremena, s posebnim naglaskom na trenutno stanje i buduće pravce.

Prvo, model domene zemljišne administracije (LADM) bit će predstavljen kao konceptualni okvir za razumijevanje upravljanja zemljištem. Ovaj međunarodno priznati standard pruža platformu za procjenu i usporedbu zemljišnih administrativnih sistema širom svijeta, uključujući i Hrvatsku.

Zatim, analizirat će se konkretni profil Hrvatske LADM kao prijedlog za upravljanje državnim poljoprivrednim zemljištem. Uz to će se raspraviti trenutni nedostaci u ovom sustavu, mogućnosti za njegovo poboljšanje i očekivani koraci u budućnosti.

Na kraju, raspravljat će se o mogućim putovima za buduća poboljšanja, s obzirom na naučene lekcije, najbolje prakse i novonastale izazove. Ova će rasprava obuhvatiti različite aspekte, uključujući pravna, tehnička, socijalna i ekološka pitanja, kako bi se pružio sveobuhvatan pogled na moguće perspektive upravljanja poljoprivrednim zemljištem u Hrvatskoj.

Ovo poglavlje stoga ima za cilj pružiti temeljitu analizu tijeka i perspektiva upravljanja poljoprivrednim zemljištem u Hrvatskoj, istaknuvši ključne izazove i pružajući smjernice za daljnje radnje u cilju postizanja održivog i pravednog upravljanja ovim ključnim resursom.

4.1. Pitanje promjene upravljanja poljoprivrednim zemljištem u državnom vlasništvu

U hrvatskoj javnosti postao je sve primjetniji apel za promjenom upravljanja poljoprivrednim zemljištem, osobito onim u državnom vlasništvu. Značajan broj katastarskih čestica poljoprivrednog zemljišta ostaje neiskorišten, stvarajući time propust u potencijalu države (Odak, 2017).

Da bi se ilustrirala važnost ove problematike, treba obraditi tipologiju zemljišta u Hrvatskoj i različite vlasničke strukture. Od ukupne površine od oko 8,8 milijuna hektara, 4,3 milijuna hektara je opće dobro, 3,0 milijuna hektara je u državnom vlasništvu, 0,013 milijuna hektara pripada jedinicama regionalne/lokalne samouprave, a 2,6 milijuna hektara je u privatnom vlasništvu. Od tih 8,8 milijuna hektara, 2,7 milijuna hektara je poljoprivredno zemljište. Više od 30% ukupne površine Republike Hrvatske čini poljoprivredno zemljište, dok Republika Hrvatska posjeduje 33% ukupnog poljoprivrednog zemljišta (EUROSTAT, 2018).

Glavne smjernice razvoja poljoprivrede u Hrvatskoj naglašavaju potrebu za aktivacijom neobrađenog poljoprivrednog zemljišta i povećanjem poljoprivredne proizvodnje. Neobrađeno zemljište uključuje zemljište obraslo početnim ili degradacijskim stadijima razvoja šumskih sastojina, kao i poljoprivredno zemljište koje nije pripremljeno za uzgoj usjeva ili se ne koristi na drugi poljoprivredni način (Kontrec, 2014).

Od donošenja Zakona o poljoprivrednom zemljištu 1991. godine, država nastoji pronaći načine za aktivaciju poljoprivrednog zemljišta u državnom vlasništvu. Ipak, velike površine ostale su neobrađene i zapuštene, bilo da su u državnom ili privatnom vlasništvu. Usitnjenost posjeda i potreba za njihovim okrupnjavanjem trebali bi biti prioriteti u budućem razvoju poljoprivrede u Hrvatskoj. Kao u Hrvatskoj, zemlje srednje i istočne Europe prošle su kroz sličan proces tranzicije, pokušavajući stvoriti novu poljoprivrednu strukturu temeljenu na privatnom vlasništvu i tržišnim načelima. Ovaj proces je uključivao gašenje kolektivnih i državnih poljoprivrednih poduzeća i povrat zemljišta izvornim vlasnicima ili njihovim nasljednicima.

Dva ključna aspekta ove tranzicije su bila privatizacija poljoprivrednog zemljišta i restrukturiranje poljoprivredne proizvodnje.

Privatizacija zemljišta uključuje povrat zemljišta koje je bilo konfiscirano tijekom socijalističkog perioda. U mnogim slučajevima, ovo je bilo složeno pitanje jer su originalni vlasnici ili njihovi nasljednici trebali dokazati svoje vlasničke prava. Nakon povrata zemljišta, novi vlasnici su često bili suočeni s izazovima u vezi s pokretanjem i upravljanjem poljoprivrednim gospodarstvima (Odak, 2017).

Nakon privatizacije zemljišta, slijedio je proces restrukturiranja poljoprivredne proizvodnje. Ovaj proces uključuje prelazak s industrijskih metoda proizvodnje koje su bile tipične za socijalistički period, prema metodama koje su više usklađene s tržišnim ekonomijama. To

može uključivati promjene u vrstama proizvoda koji se uzgajaju, uvođenje novih tehnologija i tehnika, te razvijanje novih tržišta i lanaca vrijednosti (Kontrec, 2014).

Ove tranzicije nisu uvijek bile glatke. Mnoge zemlje su se suočile s izazovima kao što su manjak kapitala, nedostatak iskustva u upravljanju privatnim poljoprivrednim poduzećima, prepreke u pristupu tržištu, te poteškoće u uspostavi efikasnih sustava za podršku poljoprivredi. Ipak, unatoč ovim izazovima, tranzicija prema tržišnoj orijentiranoj poljoprivredi donijela je i brojne mogućnosti, uključujući veću efikasnost, diverzifikaciju proizvodnje i bolje mogućnosti za izvoz.

4.2. Model domene zemljišne administracije (LADM)

Model domene zemljišne administracije (LADM) obuhvaća područje koje se bavi pravima, odgovornostima i ograničenjima koja utječu na zemljište, uz uključivanje odgovarajućih geometrijskih komponenti. LADM se može opisati kao konceptualni model, a ne kao specifikacija podatkovnog proizvoda. Primjenjuje se u međunarodnom kontekstu kao ISO 19152 standard, ali je njegova namjena pružiti opis, a ne striktno smjernice (Mađer i Roić, 2011).

Središnji fokus LADM-a je modeliranje prava, odgovornosti i ograničenja povezanih sa zemljištem, uključujući i vodene površine te elemente iznad i ispod zemlje. Standard je trenutno u reviziji, a Međunarodna federacija geodeta (FIG) je predložila daljnji razvoj kroz LADM Edition II. LADM obuhvaća administrativne i prostorne jedinice, prava na zemljištu u širem smislu, te originalne dokumente poput isprava ili izmjera. U njegovoj jezgri nalaze se četiri osnovne klase koje opisuju odnose između osoba i objekata registracije: LA_Party (Osoba), LA_BAUnit (Osnovna administrativna jedinica), LA_RRR (Pravo, Ograničenje i Odgovornost) i LA_SpatialUnit (Prostorna jedinica) (Vranić et al., 2014).

Svaka država ima mogućnost prilagodbe LADM-a svojim specifičnim lokalnim ili regionalnim potrebama u domeni zemljišne administracije. U tom kontekstu, Hrvatska je razvila svoj nacionalni profil LADM-a, s elementima prilagođenim lokalnoj situaciji. Predloženi hrvatski nacionalni profil ukazuje na potencijal implementacije LADM-a u hrvatski sustav zemljišne administracije, a njegova primjena je podržana i novim zakonskim regulativama.

Metodologija korištena u ovom poglavlju je sukladna sa smjernicama za razvoj LADM profila zemalja. To uključuje analizu zahtjeva definiranih u nacionalnom zakonodavnom okviru i drugim relevantnim propisima, dispoziciju poljoprivrednog zemljišta, analizu i definiciju opsega postojećeg profila zemlje te modeliranje proširenja na konceptualnoj razini koristeći alate poput Enterprise Architect (EA).

4.3. Profil Hrvatske LADM za prijedlog upravljanja poljoprivrednim zemljištem u vlasništvu države

Hrvatska je prvi put izradila profil LADM-a 2013. godine. Kroz godine, taj profil je doživio niz modifikacija, uključujući promjene u prefiksu klasa (s CRO na HR), dodavanje novih atributa, uvođenje novih kodnih popisa, te proširenje klasa u određenim paketima. Također, uvela je i fiskalno/vrednovano proširenje svog LADM profila (Roić et al., 2018).

Klasa LA_Party i njezina specijalizacija, LA_GroupParty, mogu se izravno primijeniti na hrvatski sustav zemljišne administracije (LAS). Kodni popisi modificirani su i prošireni kako bi odgovarali specifičnostima hrvatskog LAS-a. Slična situacija je i s atributima i relacijama u administrativnom paketu hrvatskog LADM profila, koje su u velikoj mjeri kompatibilne s generičkim LADM profilom. Paket prostornih jedinica sadrži prostorne attribute katastarskih čestica, zgrada i drugih nekretnina povezanih sa zemljištem. Podpaket geodetski i reprezentativni sadrži tehničke podatke o korištenju zemljišta. Sve klase ovih paketa mogu se primijeniti direktno na Hrvatski sustav zemljišne administracije (Vranić et al., 2014).

Nacionalni profil Hrvatske za LADM zahtijevao je samo minimalne prilagodbe generičkom profilu kako bi bio primjenjiv na hrvatski kontekst. To potvrđuje činjenica da je hrvatski sustav zemljišne administracije bio sposoban implementirati LADM profil. Argumenti u prilog ovoj tvrdnji uključuju nedavne napore u mijenjanju zakonske regulative, posebno uvođenje novosti u Zakonu o komunalnom gospodarstvu. Prema novom Zakonu, nekretnina, odnosno katastarska čestica (prostorna jedinica), može biti predmet naplate komunalne pristojbe čak i ako trenutno nema vlasnika ili korisnika. Ovo je u skladu s logikom LADM-a, gdje *temeljna upravna jedinica* može biti *stranka* s pravima služnosti ili ograničenjima zbog hipoteke. Ova mogućnost je postojala i ranije u zemljišnoknjižnoj praksi, ali je sada dodatno zakonski potvrđena kroz regulativu koja se tiče komunalne takse. Sada je izričito definirano

da prostorna jedinica može preuzeti ulogu stranke jer se od nje može naplatiti komunalna pristojba.

Primjena LADM profila na hrvatski sustav zemljišne administracije tako omogućava unapređenje u upravljanju zemljišnim resursima. Omogućava transparentnost u evidenciji, bolju regulativu, te efikasniji proces naplate komunalnih pristojbi. Ove promjene ilustriraju kako hrvatski sustav zemljišne administracije prati međunarodne standarde i uvodi suvremene pristupe u upravljanje zemljištem, što potvrđuje njegovu sposobnost implementacije LADM-a. Zapravo, malobrojne su potrebne prilagodbe generičkog LADM profila za primjenu na lokalnoj razini, što samo pokazuje koliko je hrvatski sustav zemljišne administracije učinkovit i kompatibilan s međunarodnim normama.

Od 2018. godine, upravljanje poljoprivrednim zemljištem u vlasništvu Republike Hrvatske prepušteno je lokalnoj samoupravi na čijem se teritoriju to zemljište nalazi. Novi Zakon o poljoprivrednom zemljištu nalaže da lokalne samouprave moraju izraditi Program raspolaganja poljoprivrednim zemljištem u državnom vlasništvu (dalje u tekstu: Program).

Dobivanje neophodnih podataka za izradu Programa se uglavnom odvija tradicionalnim metodama razmjene podataka, poput elektroničke pošte i pisanih izvještaja iz različitih javnih institucija. Međutim, ovi podaci često su statični i vezani za određeni datum, što može otežati proces.

Jasno je da postoje različita pitanja javnih prava i ograničenja u vezi s upravljanjem poljoprivrednim zemljištem, a posebno je izazovna činjenica da se mnogi pravni režimi često preklapaju. Na primjer, vodene površine čine 7,0 milijuna ha, poljoprivredno zemljište 2,7 milijuna ha, šume i šumska zemljišta 2,7 milijuna ha, i tako dalje. Stoga je potrebno primijeniti složeniju analizu, kao što je višekriterijska analiza odluka (MCDA), kako bi se kroz kombiniranje različitih izvora podataka pravilno obradile sve teme.

Cijeli proces upravljanja poljoprivrednim zemljištem u vlasništvu države može se podijeliti na dvije faze, odnosno pripremu i izradu programa, te provedbu programa. Priprema i izrada Programa uključuje niz koraka, počevši od odluke lokalnih jedinica samouprave, odnosno gradskih vijeća o pokretanju izrade Programa. Nakon toga se prikupljaju podaci od različitih institucija, uključujući Državnu geodetsku upravu, Hrvatske vode, Hrvatske šume, odjel za urbanizam, Hrvatski centar za razminiranje i drugi. Na temelju tih podataka, katastarske čestice se vrednuju i kategoriziraju. Nakon što se Program izradi i potvrdi od strane Gradskog

vijeća i Ministarstva poljoprivrede, započinje druga faza - provedba Programa. U ovoj fazi, određene katastarske čestice iz Programa se odabiru za natječaj, a zatim se prijave analiziraju i ocjenjuju. Radi efikasnijeg upravljanja poljoprivrednim zemljištem u državnom vlasništvu, razmatra se model temeljen na LADM (Land Administration Domain Model) kako bi se unaprijedila formalizacija takvog upravljanja. Analiza procesa i uvjeta koje definira relevantno zakonodavstvo dovela je do usklađivanja sheme temeljene na atributima s hrvatskim LADM profilom. Dodani su atributi ključni za upravljanje katastarskim česticama poljoprivrednog zemljišta, koji nisu bili prisutni u osnovnom LADM-u ni u hrvatskom profilu LADM-a. Modelirane su nove klase značajki i relacija među njima, poput HR_ALDP_parcel, koja predstavlja parcelu uključenu u Program raspolaganja poljoprivrednim zemljištem.

Usklađivanje javnih registara ključno je za eliminaciju redundantnosti podataka, koja često dovodi do nesuglasica i poteškoća u upravljanju. Uspostavljena je veza između LADM-a i nacionalnog sustava registara, a planirano proširenje modela trebalo bi unaprijediti ovu situaciju.

Pokušavajući osigurati potpunu interoperabilnost sustava, uvedene su nove klase, poput HR_PartyApplicant, koja se odnosi na specijalizaciju postojećih klasa i odnosi se na strane uključene u provedbu programa - ponuditelje, ugovore i ostale. Razrađene su i odgovarajuće enumeracije i šifarnici. Javna ograničenja na poljoprivredno zemljište, kao što su šumskogospodarska osnova ili javni vodni prostor, modelirana su u odnosu na klase specijalizacije generičke klase LA_Restriction. Budući da građevinsko područje nije prikladno za poljoprivrednu upotrebu, model je takvo zemljište isključio.

Model također predviđa povezivanje s vanjskim registrom koji vodi podatke o poljoprivrednicima, uzimajući u obzir zakonske odredbe koje se odnose na prednosti konkurenata. Prednost se, na primjer, daje stočarima, prethodnim zakupcima određene katastarske čestice ili mladim poljoprivrednicima.

Unatoč svim naporima da se model što više uskladi s trenutnim zakonskim regulativama, neka su pravila ocijenjena kao prenormirana. Na primjer, ograničenje da se ne može staviti na raspolaganje površina veća od 100 ha može se vrlo lako promijeniti budućim zakonodavstvom. U skladu s tim, ključno je stvoriti robustan i fleksibilan okvir koji će regulirati distribuciju i upotrebu zemljišta, a da pritom ne bude rigidan u pogledu mogućih budućih promjena.

Takav okvir mogao bi uključivati mehanizme za revidiranje i ažuriranje ograničenja prema potrebama, uzimajući u obzir relevantne ekološke, ekonomske i socijalne faktore. Na primjer, moglo bi se predvidjeti da se ograničenja na raspolaganje površinama revidiraju svakih pet godina, s mogućnošću za brže izmjene u hitnim situacijama.

Osim toga, važno je da svaka izmjena ograničenja bude temeljita i transparentna, s dovoljno vremena za javnu raspravu i savjetovanje sa stručnjacima. Ova bi praksa trebala pomoći u sprječavanju prekomjerne eksploatacije resursa i osiguranju da se interesi svih zainteresiranih strana uzimaju u obzir.

Na kraju, iako postoji mogućnost promjene ograničenja poput onog od 100 ha, ključno je da se svaka odluka donese promišljeno i s dugoročnim pogledom. Jedna od glavnih prednosti postavljanja ograničenja je očuvanje resursa za buduće generacije, stoga bi svaka promjena trebala uzeti u obzir i održivost.

4.4. Analiza poljoprivrednog potencijala krških područja

Ovo potpoglavlje fokusirat će se na konkretnu analizu poljoprivrednog potencijala krških područja, gdje su zabilježene najveće prosječne površine katastarskih čestica po hektaru (5,92 ha). Unutar ovog dijela, bit će detaljno istražene specifičnosti ovih područja, mogućnosti za poboljšanje upotrebe tih zemljišta, kao i izazovi s kojima se suočava trenutna politika u ovom području.

Poljoprivredni potencijal krških područja baca svjetlo na jedinstvenu prirodu krških područja u Hrvatskoj, gdje su zabilježene najveće prosječne površine katastarskih čestica po hektaru - do impresivnih 5,92 ha. Ova područja, prepoznata po svojoj specifičnoj klimi, vegetaciji i karakteristikama tla, predstavljaju značajan poljoprivredni potencijal, ali su i izazov za konvencionalne metode obrade zemljišta.

Unatoč nekim ograničenjima, krška zemljišta predstavljaju priliku za poljoprivrednu diversifikaciju i održivi razvoj. Kroz primjenu inovativnih tehnika obrade tla i metoda upravljanja vodama, ova su područja sposobna podržavati različite poljoprivredne aktivnosti. Pritom se poštivanje ekoloških principa pokazuje ključnim za održivost ovih praksi, uzimajući u obzir krhkost krških ekosustava.

Međutim, krška zemljišta suočavaju se s nizom izazova, uključujući regulativne, ekonomske, ekološke i socijalne prepreke. Trenutna politika upravljanja poljoprivrednim zemljištem često nije dovoljno fleksibilna da se prilagodi specifičnostima ovih područja. Stoga je nužno preispitivanje i prilagođavanje politika kako bi se osiguralo da se poljoprivredni potencijal krških područja maksimalno iskoristi, a istovremeno se očuvaju njihova prirodna vrijednost i integritet.

Unatoč izazovima, očigledno je da krška zemljišta u Hrvatskoj imaju značajan poljoprivredni potencijal. Pravilnim upravljanjem, ovaj potencijal može pridonijeti ne samo lokalnoj ekonomiji, već i očuvanju prirode, promicanju održivog razvoja i održivosti poljoprivrede na nacionalnoj razini.

4.5. Učinkovitost sustava ARKOD u identifikaciji potencijala poljoprivrednog zemljišta

Sustav ARKOD, ili Nacionalni sustav identifikacije poljoprivrednih parcela, središnji je element u pružanju preciznih informacija o poljoprivrednom zemljištu u Hrvatskoj. Prema podacima dostupnim na službenoj web stranici ARKOD-a, ovaj napredni digitalni alat ne samo da pruža detaljnu vizualizaciju svake poljoprivredne parcele, već omogućava i praćenje trendova u korištenju zemljišta, identifikaciju i zaštitu prirodnih resursa, te omogućava donošenje informiranih odluka na temelju preciznih podataka.

Unatoč svojoj učinkovitosti i važnosti, ARKOD sustav nije izuzet od određenih izazova koji se odnose na prikupljanje, obradu i održavanje podataka.

Prvi od tih izazova odnosi se na kvalitetu podataka. Sustav ARKOD ovisi o točnim i ažuriranim podacima kako bi ispravno funkcionirao. Međutim, postoje slučajevi kada podaci, unatoč detaljnom kartografskom prikazu zemljišta, mogu biti nepotpuni ili zastarjeli. To može biti posljedica različitih faktora, uključujući nedostatak izvora podataka, pogreške u prikupljanju ili obradi podataka, ili jednostavno promjene na terenu koje nisu pravovremeno registrirane u sustavu. Ovi problemi mogu negativno utjecati na točnost i pouzdanost sustava, što može dovesti do netočnih odluka i lošeg upravljanja resursima.

Drugi izazov povezan je s tehnologijom na kojoj se sustav oslanja. Kao digitalni alat, ARKOD zahtijeva redovito održavanje i ažuriranje kako bi se osigurao njegov kontinuirani rad i učinkovitost. To uključuje nadogradnje softvera, održavanje hardvera, osiguranje sigurnosti podataka i rješavanje tehničkih problema koji mogu nastati. Ovaj aspekt može biti posebno izazovan, s obzirom na brzi razvoj tehnologije i stalnu potrebu za prilagodbom na nove standarde i prakse.

Svijest o ovim izazovima omogućuje nam da bolje razumijemo ograničenja ARKOD sustava i potiče nas na traženje rješenja kako bi se poboljšala njegova učinkovitost i pouzdanost u budućnosti (ARKOD, 2023).

Sustav ARKOD, unatoč izazovima s kojima se suočava, i dalje je ključni alat u upravljanju poljoprivrednim zemljištem u Hrvatskoj. Njegova uloga u pružanju detaljnih i ažuriranih informacija o poljoprivrednim površinama neizmjerljivo je važna.

Uz pomoć njegovih naprednih alata i značajki, ARKOD pruža korisne i vrijedne informacije koje mogu unaprijediti strategije upravljanja poljoprivrednim zemljištem. Naime, točni geografski i površinski podaci mogu olakšati planiranje, donošenje odluka i implementaciju mjera u poljoprivredi. Na primjer kroz sustav ARKOD, poljoprivrednici i stručnjaci mogu identificirati koja zemljišta su najpogodnija za određene vrste usjeva, pratiti upotrebu zemljišta, a među ostalim korisnim aktivnostima planirati preciznu sjetvu i optimizirati mjere zaštite

Osim toga, sustav ARKOD također igra ključnu ulogu u promicanju održive poljoprivrede. Pružajući detaljne informacije o kvaliteti zemljišta, njegovoj upotrebi, i ostalim relevantnim informacijama, ovaj sustav omogućuje bolje upravljanje resursima, što može dovesti do smanjenja negativnih utjecaja na okoliš, poboljšanja biodiverziteta i očuvanja zdravog ruralnog prostora.

Stoga, iako se suočava s određenim izazovima, ARKOD ostaje nezamjenjiva komponenta poljoprivrednog sektora u Hrvatskoj, čije prednosti daleko nadmašuju bilo kakve nedostatke.

Dakle, učinkovitost sustava ARKOD u identifikaciji potencijala poljoprivrednog zemljišta nije samo važna za trenutne potrebe, već i za dugoročnu održivost poljoprivrede u Hrvatskoj. Kontinuirani razvoj i unapređenje ovog sustava mogu donijeti značajne koristi za poljoprivredne radnike, donositelje odluka i cijelu zemlju (ARKOD, 2023).

4.6. Analiza strateškog fokusa na upravljanje poljoprivrednim zemljištem u okviru politika Republike Hrvatske

Strateški fokus na upravljanje poljoprivrednim zemljištem ključni je dio politika Republike Hrvatske, a posebno je važan u kontekstu razdoblja od 2014. do 2020/2023. i predviđenih politika za razdoblje od 2023. do 2027. Analizirajući te dvije faze, vidljive su kontinuitet, ali i promjene koje direktno utječu na upravljanje poljoprivrednim zemljištem.

U razdoblju od 2014. do 2020/2023. politike su se usredotočile na poboljšanje kvalitete poljoprivrednih proizvoda, unapređenje konkurentnosti poljoprivrednika i modernizaciju poljoprivrednih praksi. Također, cilj je bio postići održivu poljoprivredu kroz zaštitu prirodnih resursa i promicanje održivih praksi.

Međutim, između 2023. i 2027., strategija upravljanja poljoprivrednim zemljištem u Hrvatskoj počinje se znatno mijenjati. U tom periodu, Zajednička poljoprivredna politika EU postala je ključan okvir za izradu i provedbu politika u sektoru poljoprivrede. Reforma Zajedničke poljoprivredne politike, koja je stupila na snagu 2023. godine, uvela je nove propise usmjerene na stvaranje pravednijeg i zelenijeg okruženja za poljoprivredu. Novi propisi omogućuju veću fleksibilnost državama članicama EU u prilagodbi mjera lokalnim uvjetima, što se odražava i na Hrvatsku.

Strateški planovi u okviru Zajedničke poljoprivredne politike postali su ključan instrument za postizanje deset posebnih ciljeva povezanih sa socijalnom, ekološkom i gospodarskom održivosti u poljoprivredi i ruralnim područjima. Ovo je doprinijelo promjeni fokusa upravljanja poljoprivrednim zemljištem, naglašavajući značaj održivosti i ekološke odgovornosti.

Posebno je važno naglasiti da je u tom razdoblju postavljen naglasak na rezultate i uspješnost, uvođenjem zajedničkog skupa pokazatelja za praćenje i evaluaciju. Ovaj novi pristup pomogao je u boljem ocjenjivanju učinkovitosti politika upravljanja poljoprivrednim zemljištem i uočavanju područja koja zahtijevaju poboljšanja.

Na temelju analize strateškog fokusa na upravljanje poljoprivrednim zemljištem unutar poljoprivredne politike Republike Hrvatske, jasno je da su se politike i planovi za provedbu između razdoblja 2014. do 2020/2023. i 2023-2027. drastično promijenili. Posebno se ističe novi pristup Zajedničke poljoprivredne politike (ZPP), koji je učinio sustav pravednijim,

zelenijim i usmjerenijim na rezultate. Strateški planovi država članica EU-a, uključujući Hrvatsku, sada su više usmjereni na lokalne uvjete, s posebnim naglaskom na ostvarivanje deset ključnih ciljeva za socijalnu, ekološku i ekonomsku održivost u poljoprivredi i ruralnim područjima.

U kontekstu upravljanja poljoprivrednim zemljištem, postoji kontinuitet u fokusu na održivu poljoprivredu i šumarstvo. No, s novom reformom ZPP-a, više se naglaska stavlja na zelene inicijative i poticanje bioraznolikosti. Poljoprivredna zemljišta sada moraju rezervirati određeni postotak obradivog zemljišta za bioraznolikost i neproizvodne elemente, čime se promiče održiva upotreba zemljišta. Osim toga, primijenjen je novi okvir za praćenje i evaluaciju uspješnosti država članica EU-a u postizanju ciljeva ZPP-a, koristeći zajednički skup pokazatelja. Ovi pokazatelji pružaju osnovu za procjenu napretka u upravljanju poljoprivrednim zemljištem.

Na socijalnom planu, novi ZPP potiče pravedniju raspodjelu potpore, s naglaskom na manja i srednja poljoprivredna gospodarstva, aktivne poljoprivrednike, mlade poljoprivrednike i rodnu ravnotežu u poljoprivredi. Ovo pokazuje promjenu u fokusu od prethodnog razdoblja, kada su velika poljoprivredna gospodarstva primila većinu potpore.

S obzirom na gospodarski fokus, ZPP za razdoblje 2023. – 2027. cilja na jačanje položaja poljoprivrednika u lancu opskrbe, poticanje konkurentnosti poljoprivredno-prehrambenog sektora i promicanje tržišne orijentacije.

Promjene u pristupu upravljanju poljoprivrednim zemljištem očituju se kroz veći fokus na održivu proizvodnju i upotrebu zemljišta, s naglaskom na poljoprivredne prakse koje su u skladu s načelima cirkularne ekonomije i smanjenjem negativnih utjecaja na okoliš.

Upravljanje vodama, tlo i erozija tla, kao i smanjenje upotrebe pesticida, sada su ključni elementi u upravljanju poljoprivrednim zemljištem. Uz to, uvedene su mjere za zaštitu i poboljšanje kvalitete tla, uključujući bolje upravljanje hranjivima i smanjenje onečišćenja.

Ukupno gledano, postoji jasna težnja za diversifikacijom poljoprivredne proizvodnje, s većim naglaskom na organsku poljoprivredu i agroekologiju, uzimajući u obzir lokalne uvjete i potrebe. Poljoprivrednici su sada ohrabreni da koriste inovativne tehnologije i prakse koje mogu poboljšati održivost i produktivnost, dok se smanjuje njihov utjecaj na okoliš.

Zaključno, novi pristupi upravljanju poljoprivrednim zemljištem u Hrvatskoj, koji su u skladu s reformiranim Zajedničkom poljoprivrednom politikom EU, predstavljaju korak naprijed u postizanju održivije i održivije poljoprivrede. Ove promjene imaju potencijal za jačanje konkurentnosti poljoprivrednog sektora Hrvatske, dok istovremeno doprinose očuvanju okoliša i promicanju socijalne pravde unutar sektora.

4.7. Rasprava i buduća poboljšanja

Analiza strateškog fokusa na upravljanje poljoprivrednim zemljištem u okviru politika Republike Hrvatske i učinkovitost sustava ARKOD u identifikaciji potencijala poljoprivrednog zemljišta ukazuju na nekoliko ključnih aspekata i mogućih pravaca za buduća poboljšanja.

U kontekstu upravljanja poljoprivrednim zemljištem u vlasništvu Republike Hrvatske, neophodnost integracije postojećih registara i usklađenost s najnovijim tehnološkim razvojem su presudni. Usklađenost s INSPIRE direktivom i standardima ISO i Open Geospatial Consortium (OGC) podrazumijeva pružanje usluga prostornih podataka. U tom kontekstu, javni sektor i relevantne institucije koje upravljaju podacima moraju surađivati kako bi ostvarili prednosti modernih tehnologija, smanjili troškove i ubrzali procese. Uvođenje boljeg strateškog fokusa i inovacija, poput sustava ARKOD, može unaprijediti efikasnost identifikacije i upravljanja poljoprivrednim zemljištem.

Implementacija Land Administration Domain Model-a (LADM), odnosno povezivanje registara, dovodi do veće efikasnosti gospodarenja poljoprivrednim zemljištem. U praksi, to znači smanjenje mogućnosti pogrešaka, na primjer, pri raspisivanju i provedbi natječaja gdje je često dokumentacija neusklađena. Problematika isplate poljoprivrednih poticaja, definirana u okviru Zajedničke poljoprivredne politike EU (ZPP), često je predmet nesklada s podacima upisanim u katastar. Analiza strateškog fokusa pruža dublji uvid u ova pitanja i predlaže moguće pravce poboljšanja.

Važno je naglasiti problematiku da pravo na subvencije ostvaruje poljoprivrednik, a ne nužno vlasnik zemljišta. Stoga, uvodi se koncept poljoprivrednih čestica koje nisu identične katastarskim česticama. Pojavljuju se sustavi identifikacije zemljišnih parcela (LPIS), koji

služe za prostorno predstavljanje aktivnosti poljoprivrednika. Ovo je još jedan aspekt gdje učinkovitost sustava ARKOD može donijeti značajne prednosti.

Predloženo je proširenje LADM modela koje uključuje novu klasu značajki, HR_ALDP_parcel, kao specijalizaciju HR_SpatialUnit, što je u skladu s pravcima strateškog fokusa koji smo analizirali. Ovaj pristup omogućuje da se LPIS koristi za šire namjene, odnosno gospodarenje poljoprivrednim zemljištem općenito, nakon realizacije dispozicije. Integracija sustava ARKOD s ovim proširenjem može rezultirati boljim identifikacijskim procesima i, u konačnici, boljim upravljanjem poljoprivrednim zemljištem.

Međutim, treba imati u vidu nedostatke trenutne prakse razmjene podataka, gdje većina skupova prostornih podataka iz vanjskih registara postoji u digitalnom formatu unutar različitih institucija, no razmjena se vrši na alfanumeričkoj razini. Ovakav pristup često rezultira greškama i propustima, neopravdano trošenjem resursa, te neefikasnim upravljanjem poljoprivrednim zemljištem. U tom kontekstu, optimalno bi bilo proširenje modela, koje uzima u obzir servisno orijentirane metode razmjene podataka i povezivanje s eksternim registrima. Kroz takav pristup moguće je postići bolju koordinaciju, smanjenje pogrešaka i troškova, i unaprijediti ukupnu efikasnost upravljanja poljoprivrednim zemljištem.

Kao zaključak, nova saznanja dobivena analizom strateškog fokusa i učinkovitosti sustava ARKOD ukazuju na važne pravce za buduća poboljšanja. Potrebno je nastaviti rad na integraciji i usklađivanju registara, primjeni novih tehnoloških rješenja i modela, te strateškom pristupu koji će unaprijediti efikasnost upravljanja poljoprivrednim zemljištem. U tom kontekstu, sustav ARKOD ima ključnu ulogu i potencijal za donošenje značajnih unapređenja.

5. PRISTUPANJE EU I RURALNA KONKURENTNOST HRVATSKE

Poglavlje koje slijedi bavi se izazovima, prilikama i posljedicama koje je članstvo Hrvatske u Europskoj uniji donijelo ruralnu konkurentnost zemlje. Kroz niz potpoglavlja, proučava se kako različiti faktori oblikuju ovu dinamičnu interakciju i koliko je snažan utjecaj politike EU na Hrvatski ruralni pejzaž.

Potpoglavlje 5.1., *Iskustva novih država članica u ruralnoj konkurentnosti*, posvećeno je analizi i usporedbi iskustava novih članica EU, s posebnim naglaskom na njihovu sposobnost da se prilagode i ostvare konkurenciju na ruralnom tržištu.

U potpoglavlju 5.2., *Ruralna konkurentnost u Hrvatskoj*, preispitat će se trenutna situacija ruralne konkurentnosti u Hrvatskoj, analizirajući ključne čimbenike uspjeha, izazove i prilike koje leže ispred hrvatskog ruralnog sektora.

Potpoglavlje 5.3., *Ulazak Hrvatske u Europsku uniju: utjecaj na poljoprivredni sektor*, obraća pažnju na posljedice pristupanja Hrvatske EU, posebno se fokusirajući na utjecaj na poljoprivredni sektor. Istražit ćemo kako članstvo u EU može pružiti prilike, ali i postaviti izazove za poljoprivredne proizvođače u Hrvatskoj.

U konačnici, ovo poglavlje predstavlja sveobuhvatan pregled načina na koji pristupanje Europskoj uniji oblikuje ruralnu konkurentnost Hrvatske, pružajući uvide u ključne faktore, politike i iskustva koji igraju presudnu ulogu u ovom procesu.

Proširenje Europske unije predstavljalo je značajan izazov, kako za stare tako i za nove države članice. Posebno su se istaknula ruralna i poljoprivredna pitanja kao najzahtjevniji dio procesa pristupanja.

5.1. Iskustva novih država članica u ruralnoj konkurentnosti

U kontekstu srednjoeuropskih i istočnoeuropskih zemalja, koje su posljednje prispjele zemlje članice prije Hrvatske, vidjelo se da su se tijekom procesa tranzicije i pristupanja suočile s brojnim promjenama u ruralnom sektoru. Ovo je bilo posljedica njihovog pokušaja prilagodbe

Zajedničkoj poljoprivrednoj politici (ZPP) Europske unije. Naime, prirodni uvjeti za poljoprivredu u tim zemljama imaju nekoliko zajedničkih značajki. Ističe se fragmentacija strukture poljoprivrednih gospodarstava i dualna struktura gospodarstva s visokim udjelom malih posjeda. Uprkos ovim izazovima, bilo je i pozitivnih promjena, poput promjena u zemljišnom vlasništvu i tržištima poljoprivrednih dobara.

Ruralni standard života u novim državama članicama često je znatno ispod onoga u urbanim područjima. Starenje stanovništva, migracije i gustoća naseljenosti ispod nacionalnog prosjeka dodatno otežavaju ovaj problem. Sve to dovodi do manje poticaja za ulaganja i teškoća u pružanju dovoljne infrastrukture. Nedostatak institucija u ruralnim područjima i slabost poljoprivrednih sektora u smislu produktivnosti rada i zemlje, doprinijeli su sporom oporavku poljoprivrede. Također, bilo je teškoće u implementaciji kreditnih programa za poljoprivredu (Jarosz-Angowska et al., 2022).

Unatoč izazovima, neke nove članice EU-a vidjele su proširenje kao priliku za unapređenje tehnologija koje se koriste u poljoprivrednoj proizvodnji. Povećana su ulaganja u ruralna područja, s ciljem unapređenja poslovanja poljoprivrednih gospodarstava i ukupne konkurentnosti poljoprivrednog sektora. Međutim, promjene u korištenju političkih instrumenata i razini potpore različitim proizvodima doveli su do visokih političkih i tržišnih rizika za poljoprivrednike, što nije dovelo do očekivanog povećanja proizvodnje (Carraresi i Banterleb, 2015).

U kontekstu Hrvatske, zabilježen je gospodarski rast i stabilnost, ali je i dalje prisutan niz izazova koji zahtijevaju pažljivo upravljanje. Iako je gospodarski rast stabilan, nejednakosti u prihodima i socijalna segregacija su izazovi koji još uvijek utječu na kvalitetu života u Hrvatskoj. Siromaštvo se posebno ističe u ruralnim područjima zemlje i među starijim stanovništvom. Upravljanje tim problemima zahtijeva sveobuhvatne socijalne politike koje se usmjeravaju na najranjivije skupine.

Dugo očekivane strukturne reforme u područjima kao što su zdravstvo, obrazovanje, i mirovinski sustav, i dalje ostaju ključna pitanja. Iako su napravljeni neki koraci, ove reforme zahtijevaju daljnje napore kako bi se poboljšala učinkovitost i dugoročna održivost ovih sektora. Na gospodarskoj strani, iako je zabilježen rast, Hrvatska još uvijek mora raditi na povećanju konkurentnosti svoje ekonomije. To uključuje poboljšanje poslovne klime, smanjenje birokratskih prepreka, i daljnje ulaganje u inovacije i tehnološki razvoj.

Konačno, iako je Hrvatska napravila značajne korake u smjeru energetske tranzicije, zemlja još uvijek ovisi o fosilnim gorivima, a njezina politika u pogledu klimatskih promjena zahtijeva daljnje poboljšanje. Povećanje ulaganja u obnovljive izvore energije i energetske učinkovitost bit će ključno za postizanje dugoročnih ciljeva održivosti.

Sve ove izazove treba rješavati kroz koordinirane napore na svim razinama vlasti, uz aktivno uključivanje privatnog sektora i građanskog društva. Hrvatska ima potencijal za daljnje poboljšanje svog gospodarstva i društva, ali to će zahtijevati stalni fokus na reformama i održivom razvoju.

5.2. Ruralna konkurentnost u Hrvatskoj

Ruralna konkurentnost u Hrvatskoj usko je povezana s državnim politikama prema ruralnim područjima, te s prilagodbama hrvatske poljoprivrede europskim standardima. Već od 1995. godine, Hrvatska je pokrenula brojne inicijative za razvoj ruralnih područja, naglašavajući ulogu obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava (OPG-a) u tom procesu.

Međutim, ruralna konkurentnost nije samo pitanje poljoprivrede. Sve više se prepoznaje važnost šireg gospodarskog razvoja ruralnih područja, što uključuje poboljšanje kvalitete života ruralnog stanovništva i postizanje pravednog i održivog ekonomskog rasta.

Prvi pravni korak u tom smjeru bio je donošenje Zakona o poljoprivredi 2001. godine, kojim je Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva dobilo ovlasti za ruralni razvoj. Ovaj zakon je bio samo jedan od niza inicijativa koje su nastavili provoditi različita ministarstva i međunarodna zajednica, često s nedovoljnom koordinacijom.

S ciljem poboljšanja situacije, donesena je srednjoročna Strategija ruralnog razvoja. Ona se fokusirala na usklađivanje ruralnog razvoja Hrvatske s politikama i institucijama u EU, te je služila kao temelj za pripremu Nacionalnog plana ruralnog razvoja. Taj plan je bio ključan programski instrument za posebni pristupni program EU-a za poljoprivredu i ruralni razvoj (SAPARD). U okviru tog plana, regulirana su tri glavna područja: poljoprivreda, ribarstvo i šumarstvo; zaštita okoliša; te zoniranje i infrastruktura. Nakon navedenog, slijedile su daljnje prilagodbe, s ciljem usklađivanja hrvatskog ruralnog sektora s europskim standardima.

Unatoč donošenju srednjoročne Strategije ruralnog razvoja i Nacionalnog plana ruralnog razvoja, Hrvatska je i nakon tog razdoblja bila suočena s izazovima u pogledu konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje. Franić, Kumrić i Hadelan (2009) ukazuju na zabrinutosti hrvatskih poljoprivrednika u vezi s budućim uvjetima na otvorenom europskom tržištu, s obzirom na pretežno usitnjena, nekonkurentna i staračka gospodarstva s visokim troškovima proizvodnje u Hrvatskoj.

U skladu s tim, autori ukazuju na različita očekivanja i namjere obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava u pogledu pristupanja Europskoj uniji. Neka manja gospodarstva nisu optimistična u pogledu svoje sposobnosti da se natječu u novim, europskim uvjetima, dok krupnija i vitalnija gospodarstva vide pristupanje Europskoj uniji kao izazov, ali i priliku za urednije poslovanje, koristi od otvaranja tržišta i organiziraniji odnos države prema poljoprivredi. Bez obzira na to, većina ispitanika ne planira provesti značajnije promjene u sljedećih pet godina, ili planira nastaviti s proizvodnjom za vlastite potrebe i iz hobija. Ovo ukazuje na važnost podrške obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima u Hrvatskoj, osobito u okolnostima pristupanja zemlje Europskoj uniji. Trebalo je nastaviti s radom na poboljšanju konkurentnosti hrvatskog ruralnog sektora, s posebnim naglaskom na poticanje efikasnosti, modernizacije i diversifikacije poljoprivredne proizvodnje, kao i na osiguranje održivosti ruralnih zajednica (Franić et al., 2009).

Ukupna površina poljoprivrednog zemljišta u Hrvatskoj iznosi 2,7 milijuna hektara ha, od čega je 66% u privatnom vlasništvu. Obiteljska poljoprivredna gospodarstva obrađuju oko dvije trećine poljoprivrednog zemljišta.

Unatoč tome, poljoprivredna proizvodnja u Hrvatskoj i dalje se suočava s izazovom niske konkurentnosti. Samo su pojedini segmenti poljoprivredne proizvodnje, kao što je proizvodnja peradi i jaja, te uzgoj kukuruza, uljane repice, povrća i određenih vrsta jabuka, konkurentni na globalnom tržištu.

To znači da su ostali segmenti poljoprivredne proizvodnje u Hrvatskoj ispod standarda konkurencije, posebno u usporedbi s proizvodnjom u drugim članicama Europske unije. Bez obzira na to, ne smije se zanemariti činjenica da hrvatska poljoprivreda ima ogroman potencijal. Brojne prirodne prednosti, poput bogate zemlje, povoljne klime i raznolikih regija, koje pružaju širok spektar mogućnosti za različite vrste poljoprivredne proizvodnje.

Poljoprivreda i prehrambena industrija imaju ključnu ulogu u hrvatskom gospodarstvu, sudjelujući s više od 9% u ukupnom BDP-u, s oko 11% u ukupnom izvozu i uvozu i s više od 20% u ukupnoj zaposlenosti. Međutim, unatoč važnosti ovih sektora i brojnim prirodnim prednostima poput bogate zemlje, povoljne klime i raznolikih regija, Hrvatska poljoprivreda se suočava s izazovom niske konkurentnosti. Franić, Jurišić i Gelo (2014) identificirali su niz povijesnih, organizacijskih, ekonomskih i institucionalnih razloga koji objašnjavaju tu tešku situaciju. Među njima su mala i fragmentirana priroda privatne poljoprivrede, dugotrajan pad volumena poljoprivredne proizvodnje, relativno niski prinosi koji zaostaju za prosjekom EU, i relativno visoke cijene poljoprivrednih proizvoda koje su uglavnom iznad prosjeka EU, što ukazuje na slabu cjenovnu konkurentnost. Također, samodostatnost Hrvatske prehrambenim proizvodima je vrlo niska.

Unatoč tome, autori ističu da hrvatska poljoprivreda i proizvodnja hrane još uvijek imaju priliku za opstanak i rast unutar europskih političkih i gospodarskih okolnosti. Da bi se to postiglo, politički kreatori sada pokušavaju riješiti te probleme dostupnim mehanizmima Zajedničke poljoprivredne politike (ZPP), kao što su dohodovne potpore i ruralni razvoj.

No, unatoč značajnim financijskim sredstvima raspoloživim hrvatskim poljoprivrednicima, postoji bojazan da sredstva neće biti adekvatno iskorištena. Također, neka istraživanja ukazuju na moguće posljedice reforme ZPP-a, kao što su odvajanje potpore za poljoprivrednike s obvezama višestruke sukladnosti, što bi moglo dovesti do gubitka poljoprivrednog zemljišta niskog intenziteta i smanjenja biološke raznolikosti poljoprivrednog zemljišta diljem Europe. U skladu s tim, autori predlažu da politički kreatori trebaju razmotriti politiku oznaka zemljopisnog podrijetla kao ključnu za rješavanje problema malih proizvođača i povećanja domaće proizvodnje, s ciljem jačanja lokalne ekonomije i promocije održivosti (Franić et al., 2014).

Takva politika omogućila bi potrošačima da donose informirane odluke o kupnji proizvoda, podržavajući pritom lokalne proizvođače i zemlje koje primjenjuju održive prakse. Ovo bi, s druge strane, potaknulo male proizvođače da unaprijede svoje proizvodne procese i povećaju kvalitetu proizvoda, a ujedno bi i povećalo konkurenciju na tržištu. Međutim, kako bi se osigurala učinkovitost takve politike, potrebno je strogo regulirati upotrebu oznaka zemljopisnog podrijetla. To bi uključivalo definiranje jasnih kriterija i standarda za njihovu upotrebu, kako bi se izbjegle zloupotrebe i osigurala njihova pouzdanost.

Dodatno, osim uspostave politike oznaka zemljopisnog podrijetla, autori sugeriraju da bi politički kreatori trebali poticati obrazovanje potrošača o važnosti podrške lokalnim proizvođačima i održivim praksama. To bi moglo uključivati kampanje usmjerene na povećanje svijesti o važnosti kupnje lokalno proizvedenih proizvoda, kao i informiranje o utjecaju takvih odluka na lokalnu ekonomiju i okoliš. Konačno, autori naglašavaju da će za postizanje ovih ciljeva biti ključna suradnja različitih dionika, uključujući vladu, industriju, trgovce i potrošače. Samo kroz zajedničke napore, moguće je postići održiv rast i prosperitet malih proizvođača i domaće proizvodnje (Franić et al., 2014).

Međutim, ostaje veliki izazov u iskorištavanju ovog potencijala. To uključuje poboljšanje produktivnosti, podizanje kvalitete proizvoda do standarda koji se očekuju na globalnom tržištu i ulaganje u inovacije i modernizaciju u poljoprivrednom sektoru. Također je važno poboljšati infrastrukturu i logistiku kako bi se olakšao pristup tržištima, kako domaćim, tako i međunarodnim.

Država ima odgovornost za poticanje i podršku poljoprivrednicima, pružanje obrazovanja i savjetovanja, kao i promicanje održive i ekološki prihvatljive poljoprivredne prakse. Međunarodna suradnja, uključujući i pristup fondovima Europske unije za ruralni razvoj, također pružaju važne resurse i prilike za unapređenje ruralne konkurentnosti u Hrvatskoj.

Krajnji cilj je postići održivu i konkurentnu ruralnu ekonomiju koja ne samo da osigurava proizvodnju visokokvalitetnih poljoprivrednih proizvoda, već i pridonosi očuvanju ruralnog krajobraza, potiče razvoj ruralnih zajednica i pridonosi ukupnom ekonomskom razvoju Hrvatske.

Studija autora Grgića i suradnika iz 2019. godine donosi uvid u stanje poljoprivredne proizvodnje u Republici Hrvatskoj prije i nakon pristupanja Europskoj uniji.

Poljoprivredna proizvodnja Republike Hrvatske čini manje od 1% ukupne vrijednosti poljoprivredne proizvodnje Europske unije, što ukazuje na to da hrvatski poljoprivredni sektor nije od primarne važnosti unutar EU. Međutim, tržišni trendovi na zajedničkom tržištu EU imaju snažan utjecaj na relativno malo tržište poljoprivrednih proizvoda u Hrvatskoj.

Uspoređujući razdoblje prije (2000.-2013.) i nakon pristupanja Hrvatske Europskoj uniji (2014.-2017.), istraživanje je otkrilo da je ukupna poljoprivredna proizvodnja u Hrvatskoj količinski porasla, ali se istovremeno vrijednosno smanjila. Uzrok tome su promjene u proizvodnoj strukturi i smanjenje proizvođačkih cijena.

Ukupna poljoprivredna proizvodnja Hrvatske u razdoblju nakon pridruživanja EU povećala se za 2,6% u odnosu na pretpristupno razdoblje. Biljna proizvodnja, koja čini oko 65% ukupne poljoprivredne proizvodnje, pokazala se posebno dinamičnom. Naime, proizvodnja žita bilježi povećanje za 1,2% u odnosu na pretpristupno razdoblje, dok je proizvodnja industrijskog bilja ostvarila značajniji rast - povećanje za čak 40,8%. U tom segmentu posebno se ističu uljana repica i soja, čija je proizvodnja skočila za 145% i 75% respektivno.

Krmno bilje također bilježi povećanje proizvodnje (26,8%) u odnosu na pretpristupno razdoblje. No, ne može se zanemariti i negativan trend u proizvodnji povrća koja se smanjila za 15,8%, te kod voća i grožđa gdje je zabilježeno smanjenje od čak 32,1% u odnosu na pretpristupno razdoblje (Grgić et al., 2019).

Stočarska proizvodnja, koja čini otprilike 35% ukupne poljoprivredne proizvodnje, zabilježila je smanjenje za 8,8% nakon ulaska Hrvatske u EU. Najveće smanjenje u proizvodnji vidljivo je kod svinjogojstva i govedarstva, dok peradarstvo i ovčarstvo bilježe blago povećanje. Posebno zabrinjava pad u govedarstvu i svinjogojstvu, koji su često indikatori stanja poljoprivrednog sektora.

U ovom kontekstu, hrvatska poljoprivredna politika mora pronaći odgovore na negativne trendove u stočarskoj proizvodnji, što bi moglo potaknuti i promjenu proizvodne strukture kod biljne proizvodnje s povećanjem udjela stočnih krmiva, posebno žita. Članstvo u EU donijelo je Hrvatskoj brojne prednosti, ali i izazove. Godine provedene u procesu pridruživanja dale su vlastima vrijeme da se pripreme i da se ugrade u europske institucionalne i pravne okvire. Sada, u ovom trenutku, Hrvatska je iskusila prve plodove svog članstva.

Jedna od ključnih prednosti je pristup jedinstvenom tržištu EU, koje broji preko 450 milijuna potrošača. To je otvorilo S obzirom na rezultate istraživanja autora Grgića i suradnika iz 2019. godine, ulazak Hrvatske u Europsku Uniju ostvario je određeni utjecaj na domaću poljoprivrednu proizvodnju. Poljoprivreda u Hrvatskoj čini manje od 3% BDP-a, no unatoč tome, članstvo u EU potaknulo je neke segmente sektora.

Navedeni podaci oslikavaju složene promjene u hrvatskoj poljoprivredi koje su se dogodile u kontekstu članstva u EU. Uvid u takve promjene važan je kako bi se bolje razumjeli izazovi i mogućnosti koje članstvo u EU pruža hrvatskoj poljoprivredi. S obzirom na najnovije podatke

Državnog zavoda za statistiku, Ministarstva poljoprivrede i Agencije za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, hrvatska poljoprivreda bilježi značajan rast. Ukupna vrijednost poljoprivredne proizvodnje u 2021. godini u Republici Hrvatskoj iznosi 20 688 milijuna kuna, što je porast od 13,3% u odnosu na prethodnu godinu.

Poljoprivredna proizvodnja, koja uključuje vrijednost biljne proizvodnje, stočne proizvodnje, poljoprivrednih usluga i vrijednosti proizvodnje neodvojivih nepoljoprivrednih sporednih aktivnosti, pokazuje znakove optimizma. Biljna proizvodnja, na primjer, u 2021. godini bilježi rast od 12,9% u odnosu na 2020. godinu, dok stočna proizvodnja bilježi još značajniji rast, od 16,2% u odnosu na prethodnu godinu.

Štoviše, bruto dodana vrijednost u poljoprivredi u 2021. godini iznosi 10 979 milijuna kuna, što je porast od 26,3%, dok je neto dodana vrijednost porasla za 35,7% u odnosu na prethodnu godinu.

Ovi podaci obuhvaćaju cjelokupnu poljoprivrednu proizvodnju, kako na obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima, tako i kod poslovnih subjekata. Pokazuju da je hrvatska poljoprivreda na putu oporavka i rasta nakon razdoblja prilagodbe koje je uslijedilo nakon pridruživanja Europskoj uniji. Pokazatelji rasta su ohrabrujući, posebno u kontekstu izazova s kojima se sektor suočavao u pretpristupnom razdoblju. Očito je da članstvo u EU donosi i nove prilike za hrvatsku poljoprivredu, unatoč izazovima i promjenama koje su se dogodile. Konkurentnost hrvatske poljoprivrede suočava se s brojnim strukturnim ograničenjima, pitanjima sektorske politike i makroekonomskim čimbenicima koji se često međusobno pojačavaju. Izazovi strukture uključuju male farme, visoku razinu fragmentacije zemljišta, tanka tržišta zemljišta te probleme s vlasničkom i upravljačkom strukturom unutar agrokombinata i agroprerađivača, što sve doprinosi neučinkovitosti i nedostatku konkurentnosti (Grgić et al., 2019).

5.3. Pitanje unaprjeđivanja poljoprivredne proizvodnje u Hrvatskoj

Prvi ozbiljni pokušaji istraživanja konkurentnosti u hrvatskoj poljoprivredi nisu dali jasne odgovore ni uvide u prednosti hrvatske poljoprivrede, a rezultati studija pokazali su da glavni problemi dolaze iz tržišta koja ne funkcioniraju učinkovito. Konkretno brige za ruralna područja odnose se na generiranje dovoljnog prihoda za dostojanstven život, vitalnost i održivost seoskih domaćinstava. Ovi problemi su usko povezani s rastom i stabilnošću

njihovih poslovnih aktivnosti. Većina ruralnog stanovništva su poljoprivrednici s malim i fragmentiranim farmama, tehnološki zastarjeli i stari, bez odgovarajuće obuke za usvajanje novih koncepta i upravljačkih alata.

Poslovni sektor mora preuzeti aktivniju ulogu u ruralnom zapošljavanju, vertikalnoj integraciji, zadovoljavanju kvalitativnih standarda i u obujmu proizvodnje. To dovodi do pitanja o tome kako ruralna poduzeća mogu dostići zadovoljavajuću razinu konkurentnosti i održivosti i kako se mogu prilagoditi turbulentnim promjenama te iskoristiti nove tržišne mogućnosti. U poljoprivrednoj proizvodnji u Hrvatskoj sudjeluju tri vrste poslovnih subjekata, a to su obiteljska gospodarstva, trgovačka društva i poduzeća te zadruge i obrti. Velike farme, poznate kao agrokombinati, imale su vrlo važnu ulogu kao izvor zapošljavanja lokalnog stanovništva, poveznica između malih poljoprivrednih gospodarstava i tržišta te kao istraživačko-razvojne institucije. Međutim, njihova neučinkovitost u organizaciji i upravljanju stvorila je brojne probleme.

U strukturi poljoprivrednih gospodarstava dominira velik broj malih, usitnjenih poljoprivrednih parcela, koje su često u vlasništvu različitih obiteljskih gospodarstava. Ovaj usitnjeni posjed često onemogućuje efikasnu mehanizaciju i povećava troškove proizvodnje, dovodeći do smanjenja konkurentne sposobnosti. S druge strane, trgovačka društva i poduzeća su strukturalno organiziranija i veća, ali su njihovi interesi često usmjereni prema profitabilnijim granama poljoprivrede, poput proizvodnje žitarica i voćarstva, na štetu manje profitabilnih, ali jednako važnih, poput stočarstva i proizvodnje povrća.

Zadruge i obrti čine manji udio ukupne poljoprivredne proizvodnje, ali imaju ključnu ulogu u osiguravanju stabilnosti ruralnih područja i očuvanju lokalnih proizvodnih tradicija. Zadruge omogućuju udruživanje malih proizvođača kako bi zajedno bolje iskoristili tržišne prilike, dok obrti često nude proizvode visoke kvalitete i održavaju stare proizvodne tehnike. Agrokombinati, iako se bore s neučinkovitošću i problemima u upravljanju, još uvijek imaju ključnu ulogu u povezivanju različitih dijelova poljoprivredne proizvodnje. Njihova funkcija nije samo proizvodnja, već i istraživanje i razvoj, kao i obuka i razvoj ljudskih resursa.

U budućnosti, kako bi se održala i unaprijedila poljoprivredna proizvodnja u Hrvatskoj, potrebna je sveobuhvatna strategija koja će uključiti sve vrste poslovnih subjekata. Potrebno je pružiti veću podršku malim obiteljskim gospodarstvima i poticati njihovo udruživanje u zadruge, kako bi se poboljšala njihova konkurentna sposobnost. Također, potrebno je raditi

na poboljšanje upravljanja i učinkovitosti agrokombinata. Konačno, potrebno je pružiti poticaje trgovačkim društvima i poduzećima kako bi se njihovi interesi uskladili s potrebama cjelokupne poljoprivredne proizvodnje. Državna politika prema ruralnim područjima često je pod kritikom, posebice kada je riječ o proizvodnji pšenice koju obilježavaju niski prinosi i visoke cijene proizvodnje u usporedbi s ostalim zemljama Europske unije. Kritike su usmjerene prema politici subvencioniranja koja se čini više usmjerena na socijalnu podršku nego na ekonomske poticaje za povećanje prinosa.

U tom kontekstu, ističu se vitalna obiteljska gospodarstva kao specijalizirane i tržišno orijentirane farme, koje raspolažu značajnim resursima i kojima upravljaju uglavnom mlađi i obrazovani poljoprivrednici. Unatoč ekonomskim rezultatima tih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava, važno je napomenuti da njihovi prihodi često dolaze i iz izvanpoljoprivrednih izvora. Iako hrvatski financijski sektor kontinuirano raste i razvija se, pristup kreditima za poljoprivredna poduzeća još uvijek je rijedak, s obzirom na visoki rizik, politiku kolaterala i neriješeno tržište zemljišta.

Država je u prošlosti intervenirala kako bi poboljšala ponudu poljoprivrednih kredita. Kao dio procesa reforme poljoprivredne politike, uspostavljen je model kapitalnih ulaganja, usmjeren na poticanje razvoja poslovnih odnosa između poslovnih banaka i poljoprivrednika. Unatoč tome, još uvijek je prisutna pojava subvencioniranih kredita. Iako zajamne zadruge mogu imati važnu ulogu u mobilizaciji štednje i pružanju fleksibilnosti i sigurne štednje za ruralno stanovništvo, njihova uloga trenutno je ograničena, s obzirom na nejasno definirano mjesto u regulativi financijskog tržišta.

Da bi se poboljšala konkurentnost ruralnih područja, pokrenuti su brojni programi od strane različitih ministarstava, lokalnih samouprava, neprofitnih agencija i ostalih. Međutim, te su inicijative često obilježene nedostatkom koordinacije i neučinkovitom komunikacijom s ciljanim klijentima. Budući napor trebao bi se fokusirati na rješavanje ovih problema kako bi se osigurao veći utjecaj na ruralni razvoj. Analizirajući hrvatski poljoprivredni sektor, uočava se njegova gospodarska kompleksnost, primarne proizvode, strukturu farmi, vanjskotrgovinsku dinamiku, te promjene koje su nastale ulaskom Hrvatske u Europsku uniju.

Hrvatska je zemlja bogate biološke raznolikosti, koja je očita kroz različite vrste proizvodnje vezane uz specifičnosti geografskih regija. Primjerice, nizinski dijelovi zemlje su pogodni za proizvodnju pšenice, kukuruza, šećera i uljarica, dok su planinske regije korisne za stočarstvo.

Primorska područja nude optimalne uvjete za vinogradarstvo, voćarstvo i maslinarstvo. Ipak, zemljište se uglavnom nalazi u privatnom vlasništvu, s naglaskom na malim gospodarstvima veličine do 2,5 hektara.

Iako je poljoprivredni sektor pretrpio velike štete tijekom rata 1990-ih, od tada se primjećuje postupan oporavak. No, oporavak nije bio ravnomjeren, a broj stoke ostao je na polovici predratnih razina. S druge strane, došlo je do poboljšanja u tehnologiji proizvodnje koja su doprinijela većim prinosima naročito u nestočarskoj proizvodnji.

Poljoprivredni sektor, unatoč svim izazovima, zauzima značajno mjesto u hrvatskom gospodarstvu. No, postoji trend smanjenja udjela stanovništva zaposlenog u ovom sektoru.

Ulazak Hrvatske u Europsku uniju donio je značajne promjene, ali i financijsku pomoć. Europski fondovi pružili su pomoć tijekom procesa pristupanja, ali i nakon formalnog članstva. No, izazov za Hrvatsku predstavlja efikasno korištenje tih sredstava, što je u velikoj mjeri utjecalo na strukturu i produktivnost poljoprivrednog sektora.

6. ASPEKTI UPRAVLJANJA KRŠKIM PODRUČJIMA I POTENCIJAL POBOLJŠANJA

Krška područja predstavljaju značajan dio teritorija Republike Hrvatske, s obilježjima koja im daju poseban značaj, ali i izazove. Upravljanje ovim područjima obuhvaća širok spektar aspekata, od zaštite okoliša i bioraznolikosti do održivog razvoja i korištenja prirodnih resursa. U ovom poglavlju obradit ćemo tri ključne teme: općenito o krškim područjima u Hrvatskoj, trenutne deficite u upravljanju krškim područjima, te potencijale za poboljšanje upravljanja ovim osjetljivim i vrijednim područjima.

Krška područja u RH obuhvaćaju bogatu mrežu krajolika od posebnog značaja, koji uključuju stjenovite terene, polja, pećine i podzemne vodene tokove. Ova područja su dom raznolikim ekosustavima, te predstavljaju izvor života za brojne biljne i životinjske vrste. Međutim, njihova prirodna ljepota i bioraznolikost često su pod pritiskom ljudskih aktivnosti, što ih čini osjetljivima na degradaciju (Matas, 2009).

Deficiti u upravljanju krškim područjima u RH predstavljaju izazov koji treba riješiti kako bi se osigurala dugoročna održivost ovih ekosustava. Ti deficiti mogu biti vezani uz nedostatak učinkovitih politika i strategija, slabu provedbu zakona, neodgovarajuće korištenje resursa, nedovoljno razumijevanje krških ekosustava i njihove vrijednosti, te nedostatak financijskih i ljudskih resursa za upravljanje ovim područjima.

Unatoč tim izazovima, postoji velik potencijal za poboljšanje upravljanja krškim područjima u RH. Ova poboljšanja mogu proizaći iz boljeg razumijevanja ekosustava, učinkovitijeg korištenja resursa, jačanja zakonodavnog okvira, poboljšanja kapaciteta za upravljanje, kao i iz povećane svijesti javnosti o vrijednosti i važnosti krških područja. Kroz strateški pristup i održivo upravljanje, krška područja u Hrvatskoj mogu pridonijeti dugoročnom očuvanju prirode i prosperitetu lokalnih zajednica.

6.1. Multidimenzionalna priroda krških područja u RH

Dinarsko krško područje Hrvatske ima bogatu kulturnogeografsku pozadinu, koja se odražava u različitim aspektima društvenog života, uključujući urbanizam, arhitekturu, seoske običaje i tradicijsku kulturu, jezik, glazbu, gastronomiju i druge sociokulturne fenomene. Ovo

područje, koje se nalazi pod utjecajem tri kulturno-civilizacijska kruga, ističe se zbog svoje raznolikosti i složenosti. Krško područje, koje je vidljivo po svojoj prirodnogeografskoj karakteristici, snažno obilježava život stanovništva koje živi na njemu, duboko utječući na njihov identitet. Stoga nije iznenađujuće da su se fizičkogeografski pojmovi, poput karbonatnih stijena, podzemnog otjecanja, topivih stijena, površinske bezvodice, okršavanja, ponikava, jama i ponora, često koristili za definiranje pojma krša. Osim toga, sociokulturni aspekti dinarskog područja u Hrvatskoj karakteriziraju se iznimnim bogatstvom međuovisnih sociokulturnih pojava i procesa koji se već stoljećima preklapaju i interferiraju, stvarajući ne samo ponovljive, već i nove sociokulturne oblike i obrasce. Ova polivokalnost kulture oblikuje identitet stanovnika ove regije (Crljenko, 2012).

Analiza kulturnogeografskih obilježja dinarskog krškog područja u Hrvatskoj zahtijeva razmatranje različitih sociokulturnih oblika i karakteristika prostora. Ta obilježja često su rezultat interakcija različitih vanjskih utjecaja, što rezultira značajnom sličnošću između prostornih sociokulturnih oblika u dinarskom krškom prostoru i onih u susjednim regijama. Važno je napomenuti da je ovo područje prostor iznimnih prirodnih i kulturnih vrijednosti koje proizlaze iz dominantne krške podloge. Ove vrijednosti do sada su djelomično prepoznate i zaštićene kroz različite oblike zaštite, što dodatno naglašava kulturnu prepoznatljivost ovog područja u kontekstu Hrvatske i svjetskih okvira (Rogić, 1976).

Studije o kulturnim arealima i kulturnim pejzažima ovog dijela Hrvatske najčešće su provedene od strane etnologa, dok su geografi često proučavali prirodne značajke, kao što su geomorfologija, hidrologija i klimatologija regije. Međutim, i geografi su sve više prepoznali potrebu za proučavanjem kulturnih pejzaža kao ključnog dijela prirodne i ljudske dinamike ovog područja. U posljednjih nekoliko desetljeća, koncept kulturnog pejzaža postao je sve prisutniji u geografskim studijama. Kulturni pejzaži su rezultat interakcije između ljudi i njihovog okoliša, odražavajući kako se prirodna sredina koristi, mijenja i percipira tijekom vremena (Rogić, 1976). Oni su posebno značajni u proučavanju regionalne kulture, jer odražavaju promjene u društvenim, ekonomskim i političkim strukturama koje se javljaju tijekom vremena. Hrvatski kulturni pejzaži su raznoliki, odražavajući široku paletu geografskih uvjeta, povijesnih perioda i kulturnih utjecaja (Crljenko, 2012). Na primjer, uz obalu Jadranskog mora, vidljivi su tragovi rimskih, bizantskih, venecijanskih i austro-ugarskih naslaga, dok se unutrašnjost Hrvatske odlikuje mješavinom slavenskih, mađarskih i turskih utjecaja. Geografi su koristili razne metode za proučavanje ovih kulturnih pejzaža, uključujući

GIS (Geografski informacijski sustav), satelitsku telemetriju, analizu zemljišne upotrebe, te arheološka i historijska istraživanja. Te studije su pružile dragocjene informacije o tome kako su se kulturni pejzaži Hrvatske mijenjali tijekom vremena, pružajući važan uvid u kulturnu povijest i identitet zemlje. Uspoređujući nalaze geografa i etnologa, moguće je stvoriti sveobuhvatniju sliku kulturnih pejzaža Hrvatske. Na primjer, etnološke studije običaja, folklorne tradicije i jezika mogu obogatiti geografsko razumijevanje regije, dok geografska analiza prirodnih resursa i njihove upotrebe može pružiti dublji uvid u kulturne procese i prakse. Zajedno, ove discipline omogućuju bolje razumijevanje složenosti i dinamike kulturnih areala i pejzaža u Hrvatskoj (Rogić, 1976).

Dinarski krš u Hrvatskoj karakterizira bogata kulturnogeografska obilježja koja ne odražavaju samo prirodne uvjete, već i kompleksnu povijest interakcije različitih kultura. Definirajući kulturni areal kao područje s relativnom uniformnošću kulturnih obilježja, možemo istaknuti da dinarski krš u Hrvatskoj ne odražava samo jednu kulturnu dimenziju, već je rezultat dinamike različitih kulturnih utjecaja. Koncept kulturnog areala obuhvaća različite razine diferencijacije, oblikovane različitim elementima kulturnih obilježja. Zbog stalne migracije ljudi i širenja kulturnih fenomena, formiranje kulturnih areala često je pod snažnim utjecajem raznih vanjskih kultura. Međutim, ovi kulturni areali ne posjeduju jasno definirane granice; umjesto toga, prostor na kojem se susreću elementi susjednih kulturnih areala može se shvatiti kao zona miješanja utjecaja (Crljenko, 2012).

U kontekstu dinarskog krša u Hrvatskoj, moguće je identificirati tri glavna kulturna areala - jadranski ili sredozemni, dinarski i panonski ili podunavski areal, s pojasevima miješanja u nekoliko regija. Međutim, ovi kulturni areali ne podudaraju se uvijek s prirodno-geografskim prostorom krša. Stoga je prikladnije govoriti o dinarskom kulturnom arealu. Ovaj kulturni areal nije homogen. Umjesto toga, to je mjesto susreta različitih civilizacija i kulturnih utjecaja. To je prostor na kojem se susreću zapadno-kršćanska i islamsko-orijentalna civilizacija, utjecaji koji su jasno vidljivi u urbanim strukturama ovog prostora. Jadranski i dinarski kulturni areali često su razlikovani prema smjeru iz kojeg su došli utjecaji, vremenu kada su najjače utjecali, rasprostranjenosti i dominantnim sociokulturnim obrascima i praksama. Mediteranski utjecaji dolaze sa zapada i jugozapada, dok srednjoeuropski utjecaji dolaze sa sjevera i sjeverozapada. S druge strane, balkanski utjecaji, iako danas slabo izraženi, dolaze s jugoistoka Europe, donoseći pravoslavlje i islam (Rogić, 1976).

Krška područja u Hrvatskoj odražavaju bogatu kulturnu povijest koja se proteže kroz stoljeća, s različitim utjecajima koji su oblikovali ljudska naselja i život na ovim terenima. Promatranje tih područja, uključujući Dinaridski krš, otkriva tragove raznih kulturnih utjecaja, uključujući romanske. Tragovi rimske organizacije prostora su vidljivi kroz mnogobrojne rustikalne vile, kao i urbanističke elemente razvijene u tom razdoblju u obalnim gradovima. Ortogonalni tlocrti ulica, karakteristični za rimsko urbanističko planiranje, najbolje su očuvani u Poreču i Zadru, dok Pula krije najviše cjelovitih rimskih spomenika. Ističe se Dioklecijanova palača koja se razvila na temeljima kasnoantičke Salone, a koja je danas temelj povijesne jezgre Splita (Matas, 2009).

Različiti kulturni utjecaji nastavili su se širiti nakon dolaska Hrvata, koji su usvojili antičku kulturu i umjetnost, najviše vidljivo kroz prihvaćanje kršćanstva. Najstariji tragovi o hrvatskoj graditeljskoj djelatnosti povezani su upravo s izgradnjom crkava, uključujući predromaničke crkvice u Senju, na Krku, u Ninu, Zadru, Omišu i drugdje, koje svjedoče o prisutnosti hrvatske etnije u Dalmaciji. Utjecaj romaničkog i gotičkog graditeljstva prodire uglavnom iz srednje i zapadne Europe, te Italije. Karakterističan je snažan razvoj benediktinskih samostana i crkava u 11. stoljeću, pogotovo u Istri, na Kvarneru i u Dalmaciji. U ovom razdoblju izgrađene su brojne kamene kuće, često s trgovinom u prizemlju, što je dovelo do širenja gradova kao što su Poreč, Rab, Zadar, Trogir, Split i drugi. Renesansa je unijela nove oblike u urbanom graditeljstvu jadranskog područja u 15. i 16. stoljeću, primjenjujući ih na razne vrste građevina poput palača, lođa, arsenalima, satnim tornjevima i utverdama. Barok, dolazeći iz Italije u 17. i 18. stoljeću, unio je neke nove elemente, posebno u crkvenom graditeljstvu, a također je obogatio već postojeće (Matas, 2009).

Krška područja u Hrvatskoj predstavljaju bogatu kulturnogeografsku zonu koja obuhvaća različite regije s jedinstvenim obilježjima. U okviru ovih područja, folklorna glazba odražava raznolikost svake regije, pokazujući da nisu sva krška područja jednaka u pogledu svoje kulture. Jadransko područje, na primjer, je mjesto gdje se može uočiti bogatstvo narodne glazbe. Unutar ovog područja, etnomuzikolog Jerko Bezić izdvaja dva muzičko-folklorna područja: Istru i Kvarner te Dalmaciju. Stara tradicija muziciranja u Istri i na Kvarneru obuhvaća tri stila dvoglasja, dok dalmatinska glazbala uključuju gusle, diple i lijericice. Uočljiv je utjecaj talijanske i šire mediteranske kulture na narodnu glazbu primorskih gradova. Ta kulturološka veza očituje se u mnogim aspektima, uključujući pojavu lijericice i raznih plesova.

Pjesme klape, koje su se razvile u drugoj polovici 19. stoljeća, postale su dominantan glazbeni izraz cijele dalmatinske regije (Crljenko, 2012).

I gastronomija je važan sociokulturni aspekt krških područja. Ona ukazuje na prirodna obilježja određenog kraja, kao i na utjecaje drugih kuhinja. Gastronomija jadranskog područja često je pod utjecajem mediteranske kuhinje, ali s određenim specifičnostima u različitim regijama. Primjerice, u istarskoj kuhinji mogu se vidjeti tragovi germanske, romanske, slavenske, ali i mletačke kuhinje. Isti trend može se vidjeti i u jeziku i govoru stanovnika ovih područja, gdje je vidljiv utjecaj talijanske kulture. Kroz proučavanje kulturogeografskih obilježja dinarskog krša u Hrvatskoj, vidljivo je da različite regije nose jedinstvene obilježja koja su oblikovana tijekom vremena pod utjecajem različitih kultura. Ovo pruža bogat i raznolik uvid u kulturnu baštinu ovih područja (Rogić, 1976).

Unatoč tome što ova područja tijekom povijesti nisu imala razvijeni urbani sustav, dinarski krš je ipak obogaćen pojedinim arhitektonskim i umjetničkim djelima. U doba romanike izgrađene su utvrde u Klisu, Kninu, Modrušu, Cetingradu i drugdje, a tijekom renesanse gradnja se usmjerila prema tvrđavi u Perušiću. Dinarski kulturni areal predstavlja dobar primjer dinarskih ruralnih kulturnih pejzaža, oblikovanih pod utjecajem tradicijskih kulturnih praksi. U takvom okruženju, dominirale su kuće od drvene građe, visokih strmih krovova, pokrivenih drvenim daščicama. Unutrašnjost kuća bila je jednostavno uređena, s niskim namještajem, a seljaci su se odijevali u dinarsku nošnju izrađenu od vunelih i suknenih tkanina. Gospodarstvo dinarskih seljaka temeljilo se na planinskom stočarstvu, uglavnom ovčarstvu i kozarstvu. Pastirski život donosio je sa sobom i vrijeme za različite igre, pjesme, plesove, kao i razvoj domaćih obrta poput drvorezbarstva, vezenja i lončarstva (Crljenko, 2012).

Glazba je imala važnu ulogu u kulturi dinarskih područja. Dinarsko područje obuhvaća brdovito zaleđe Dalmacije, dio najužeg obalnog pojasa sjeverno od Zadra, sjeverozapadne zadarske otoke, Liku, Kordun i Baniju, a otkanje je bilo posebno popularan način muziciranja. Danas se dinarski kulturni areal može karakterizirati tradicijom, ruralnom kulturom, slabijom razvijenošću, patrijarhalnim odgojem i velikim obiteljima. No, suvremeni trendovi uvelike su promijenili kulturne prakse, pa se tradicionalna kultura često održava kroz kulturno-umjetnička društva. Na dinarskom kršu Hrvatske stanovnici govore svim trima narječjima hrvatskoga jezika: čakavskim, kajkavskim i štokavskim, što upućuje na bogatu lingvističku raznolikost tog područja.

Krška područja u Republici Hrvatskoj odlikuju se bogatim kulturnogeografskim obilježjima, a u tom kontekstu, regionalizacija dinarskog prostora i tipologija kulturnog pejzaža prema sociokulturnim obilježjima često se smatraju izazovima za geografe. Te podjele prostora nužno sa sobom nose brojne probleme izdvajanja, omeđivanja i odabira kriterija, što ih često čini predmetom intenzivnih analiza i rasprava.

Geografi kao što su Jovan Cvijić, Veljko Rogić i Milovan Gavazzi nude neke od najstarijih, najprihvaćenijih i najobuhvatnijih podjela dinarskog prostora u Hrvatskoj. Cvijićev pristup temelji se na analizi vanjskih kulturnih utjecaja, Rogić naglašava prevladavajući tip poljoprivrede i mentalitet kao bitna razlikovna obilježja, dok Gavazzi dinarski prostor dijeli na dva kulturno-tradicijska areala - jadranski i dinarski, ovisno o sociokulturnim značajkama primarno tradicijske kulture (Crljenko, 2012).

Novije regionalizacije, poput one Dane Pejnovića, uzimaju u obzir i druge kriterije, kao što su gospodarske i populacijske karakteristike i trendovi. On dinarski krški prostor dijeli na dvije velike cjeline: centar – primorski pojas, koji je obilježen dinamičnim gospodarskim i demografskim razvojem, i periferiju – koju karakterizira depopulacija, društveno i gospodarsko nazadovanje. Kada je riječ o tipologiji kulturnog pejzaža, Zdravko Živković na području dinarskog krša izdvaja tri etnografske kulturne zone i tri prijelazne kulturne zone, dok James Defilippis kombinira više kriterija uvelike utemeljenih na prirodnim obilježjima prostora. Unatoč brojnim podjelama, sve one u osnovi su manjkave jer naglašavaju samo neka ili manju skupinu sociokulturnih obilježja. Svaka regionalizacija i tipologija ovisi o kriterijima prosudbe, o autorima i namjeni, ali unatoč njihovim nedostacima, ova obilježja pružaju ključni uvid u bogatstvo i raznolikost krških područja u Republici Hrvatskoj (Crljenko, 2012).

Dinarski krš u Hrvatskoj je poznat po svojoj bogatoj kulturnoj raznolikosti, koja je priznata i zaštićena kroz razne oblike zaštite kulturnih dobara. Sedam od svih hrvatskih materijalnih nepokretnih kulturnih dobara na UNESCO-ovoj listi svjetske baštine smješteno je upravo u ovom krškom području, uključujući Dioklecijanovu palaču, stari grad Dubrovnik, Eufrazijevu baziliku u Poreču, Trogir, Šibensku katedralu i Starigradsko polje na Hvaru.

Krška područja također su dom bogatoj nematerijalnoj kulturnoj baštini, s gotovo polovicom od 101 nematerijalnog kulturnog dobra upisanog u Registar kulturnih dobara Republike

Hrvatske. Tu su primjerice glagoljaško pjevanje, klapsko pjevanje, priprema sira iz mješine, te mnogi drugi.

Dinarski krš je poznat i po svojoj gastronomskoj ponudi, s brojnim proizvodima koji su dobili oznaku *Izvorno hrvatsko*. Mnogi od tih proizvoda, uključujući pršute, vina, maslinova ulja, sireve, dolaze upravo s ovog područja.

Unatoč svom bogatstvu i raznolikosti, dinarski krš nije homogen prostor. Riječ je o području na kojem se miješaju različiti kulturni utjecaji, uključujući mediteranski, srednjoeuropski i balkanski. Ova mješavina kulturnih utjecaja stvorila je bogatu sociokulturnu tapiseriju, koja je vidljiva u arhitekturi, običajima, jeziku, umjetnosti, gastronomiji i mnogim drugim aspektima života na ovom području.

Međutim, unatoč prepoznatljivosti i važnosti ovih kulturnih dobara, još uvijek postoji prostor za daljnje valoriziranje ovog kulturnog pejzaža. Zaštita i očuvanje ovih kulturnih dobara, kao i poticanje njihove ekonomske iskoristivosti, mogli bi doprinijeti daljnjem razvoju ovog područja (Crljenko, 2012).

6.2. Deficiti u upravljanju krškim područjima u RH

Krška područja Republike Hrvatske obuhvaćaju otprilike polovicu državnog teritorija i čine jedan od najvažnijih prirodnih resursa zemlje. Međutim, njihovo upravljanje, zaštita i očuvanje suočavaju se s brojnim izazovima.

Nedostatak sveobuhvatne i koordinirane strategije upravljanja jedan je od ključnih deficita u kontekstu održivog upravljanja krškim područjima u Republici Hrvatskoj. Upravljanje ovim područjima obuhvaća brojne sektore, uključujući poljoprivredu, šumarstvo, vodoprivredu, turizam, rudarstvo, zaštitu okoliša i druge. Svi oni imaju svoje interese i ciljeve, koji često mogu biti suprotni ili neusklađeni. Bez jedinstvene strategije, ove sektorske aktivnosti mogu rezultirati nepovoljnim posljedicama za održivost krških ekosustava.

Odsutnost sveobuhvatne strategije često dovodi do neefikasne uporabe resursa. Na primjer, intenzivna poljoprivredna praksa može dovesti do degradacije tla i smanjenja biološke raznolikosti, dok prekomjerna eksploatacija vode može ugroziti vodne resurse i prirodne ekosustave. Osim toga, nedostatak koordinacije između različitih sektora može voditi do

sukoba interesa. Na primjer, turizam i poljoprivreda mogu se natjecati za iste resurse, kao što su voda i zemljište, a to može rezultirati degradacijom tih resursa. Također, bez jasne strategije, teško je ostvariti dugoročne ciljeve održivosti. Bez jasne vizije i definiranih ciljeva, postaje teško procijeniti učinke različitih aktivnosti i pravovremeno prilagoditi upravljanje.

Slijedom navedenog proizlazi nužnost izraditi sveobuhvatnu strategiju upravljanja krškim područjima koja bi uzela u obzir interese svih sektora i dionika, definirala jasne ciljeve održivosti, omogućila koordinaciju aktivnosti i osigurala efikasnu uporabu resursa. Ova bi strategija trebala biti zasnovana na znanstvenim spoznajama, uključiti mehanizme za praćenje i procjenu učinaka, te omogućiti fleksibilnost za prilagodbu promjenjivim uvjetima i potrebama. Jedan od značajnijih problema s kojima se krška područja suočavaju jest neadekvatna zakonska regulativa koja ne uzima u obzir specifičnosti ovih područja. Zakonska regulativa je ključna za postavljanje okvira za očuvanje, zaštitu i upravljanje krškim područjima, no često se događa da nije dovoljno prilagođena specifičnostima krša.

Krška područja posjeduju jedinstvene karakteristike koje se značajno razlikuju od ostalih ekosustava. Na primjer, krška tla su obično vrlo plitka i lako podložna eroziji, a voda se brzo infiltrira kroz tlo, što može dovesti do zagađenja podzemnih voda. Ove specifičnosti zahtijevaju posebne mjere zaštite i upravljanja, koje trenutno nisu adekvatno predviđene zakonskom regulativom. Nedostatak pravne zaštite za krška područja često vodi do njihove degradacije i prekomjerne eksploatacije. Bez odgovarajućih zakonskih mjera, ovi su resursi izloženi prekomjernoj ispaši, nekontroliranom sječenju šuma, neodrživim poljoprivrednim praksama, prekomjernom izvlačenju podzemne vode i drugim aktivnostima koje negativno utječu na održivost ovih područja.

Nadalje, zakonska regulativa često nije u skladu s najnovijim znanstvenim spoznajama o krškim ekosustavima i njihovom očuvanju. To može dovesti do implementacije politika koje su zastarjele ili neučinkovite. Neminovno je da je nužno revidirati postojeću zakonsku regulativu i razviti nove propise koji bi uzeli u obzir specifičnosti krških područja, uključili najnovije znanstvene spoznaje i osigurali adekvatnu zaštitu za ova područja. Ovo bi moglo uključivati stvaranje posebnih kategorija zaštite za krška područja, razvoj specifičnih smjernica za upravljanje ovim područjima, te osiguranje sredstava za provedbu tih mjera.

Financiranje je ključni aspekt u upravljanju i očuvanju krških područja. Bez adekvatnih financijskih sredstava, provedba mjera zaštite, monitoring, obnova degradiranih područja i

edukacija lokalnog stanovništva postaju izazovne, ako ne i nemoguće. Monitoring stanja ekosustava zahtijeva opsežne resurse. To uključuje praćenje biološke raznolikosti, kvalitete tla, vodnih resursa i druge vitalne parametre. Kroz stalni nadzor, moguće je uočiti promjene na vrijeme i pravovremeno reagirati, čime se sprječava daljnje degradacije. Provedba mjera zaštite i obnova degradiranih područja također zahtijevaju značajna financijska sredstva. Ovo može uključivati aktivnosti poput obnove tla, obnove vegetacije, zaštite endemičnih vrsta, sanacije erozije i slično.

Nažalost, u praksi često postoje značajna financijska ograničenja koja otežavaju ove napore. Sredstva koja su na raspolaganju često su nedostatna za pokrivanje svih potreba, a alokacija sredstava može biti neadekvatna ili neefikasna. Rješavanje ovog problema zahtijeva strateški pristup koji uključuje identificiranje glavnih prioriteta, traženje alternativnih izvora financiranja i uspostavu partnerstva s različitim dionicima. Također je važno uspostaviti mehanizme za efikasnu alokaciju i korištenje sredstava kako bi se osigurao najveći mogući učinak.

Svijest i edukacija o vrijednosti i važnosti očuvanja krških područja često su nedovoljni. To može dovesti do nesvjesnog štetnog djelovanja, kao što su prekomjerna eksploatacija resursa, neodgovorno odlaganje otpada ili upotreba metoda poljoprivrede koje nisu prikladne za krško područje. Također, nedostatak svijesti može dovesti do toga da se problemi krških područja ne prepoznaju kao prioriteta u procesu donošenja odluka. Edukacija lokalnog stanovništva ključna je za očuvanje ovih osjetljivih područja. Stanovnici krških područja trebaju biti upoznati s važnosti očuvanja biološke raznolikosti, održivim metodama gospodarenja zemljištem, zaštitom vodnih resursa, pravilima odlaganja otpada, te kako se njihove aktivnosti mogu odraziti na ukupno stanje krškog ekosustava. Edukacija donosioca odluka također je od ključne važnosti. Donosioci odluka trebaju biti informirani o specifičnostima krških područja, potrebama za očuvanjem, kao i o mogućim posljedicama neodgovarajućih odluka. Trebaju biti svjesni potrebe za izradom i implementacijom strategija za upravljanje krškim područjima, koje uzimaju u obzir njihove posebnosti.

Promicanje svijesti i edukacija mogu se ostvariti kroz različite mehanizme, uključujući radionice, seminare, izložbe, predavanja, publikacije, kao i putem medija i društvenih mreža. Također, potiče se uključivanje teme očuvanja krških područja u obrazovni sustav. Kako bi se poboljšalo stanje, potrebno je uložiti više napora u osvješćivanje javnosti i edukaciju svih

relevantnih dionika. Ovo je dugoročan proces, ali je od ključne važnosti za očuvanje krških područja Republike Hrvatske.

Klimatske promjene imaju značajan utjecaj na krška područja, a posljedice se već sada mogu vidjeti u obliku promjena u vodnim režimima, degradaciji zemljišta, gubitku biološke raznolikosti i drugim aspektima. Krška područja su posebno osjetljiva na promjene u temperaturi i oborinama. S porastom temperature dolazi do povećanja evaporacije, što može uzrokovati smanjenje dostupnosti vode. Ovo može imati štetan utjecaj na biljni i životinjski svijet, ali i na lokalne zajednice koje ovise o vodnim resursima za svoje potrebe. Promjene u oborinama, posebice povećana učestalost ekstremnih vremenskih događaja kao što su poplave i suše, također imaju veliki utjecaj na krška područja. Ekstremne kiše mogu ubrzati proces erozije tla, dok dugotrajne suše mogu dovesti do smanjenja vodnih resursa i degradacije vegetacije. Osim toga, klimatske promjene mogu pogoršati neke od postojećih problema u krškim područjima, kao što su šumski požari i širenje invazivnih vrsta. Da bi se ublažio negativni utjecaj klimatskih promjena, potrebno je uključiti prilagodbe na klimatske promjene u strategije upravljanja krškim područjima. To može uključivati različite mjere, od obnove i zaštite prirodnih ekosustava do uvođenja održivih praksi upravljanja zemljištem i vodom.

S obzirom na to da su klimatske promjene globalni problem, potrebno je i globalno djelovanje. Međunarodna suradnja, istraživanja i razmjena znanja ključni su za razumijevanje i suočavanje s utjecajem klimatskih promjena na krška područja.

U svjetlu ovih izazova, potrebno je razviti sveobuhvatnu strategiju za upravljanje krškim područjima koja će uključivati efektivnu zakonsku regulativu, adekvatno financiranje, obrazovne programe za povećanje svijesti i prilagodbe klimatskim promjenama.

6.3. Potencijali poboljšanja upravljanja krškim područjima u RH

Iako upravljanje krškim područjima u Republici Hrvatskoj nosi brojne izazove, postoji i niz potencijala za poboljšanje trenutne situacije. U nastavku su navedene neke od ključnih mogućnosti za unaprjeđenje.

Prvi korak prema boljem upravljanju krškim područjima je razvoj sveobuhvatne strategije koja uzima u obzir specifičnosti ovih područja. Takva strategija trebala bi definirati ciljeve

zaštite, očuvanja i održive uporabe krških područja, a zatim predložiti konkretne mjere i akcije za postizanje tih ciljeva. Postojeći zakoni i propisi trebali bi se revidirati kako bi se bolje uskladili s potrebama i specifičnostima krških područja. Ovo bi uključivalo jačanje pravne zaštite za ova područja i uspostavljanje strožih regulativa za njihovu uporabu i eksploataciju.

Izgradnja održivog modela upravljanja krškim područjima zahtijeva suradnju svih dionika - od lokalnih zajednica, preko vladinih tijela, do znanstvenih institucija i nevladinih organizacija. Uključivanje lokalnih zajednica ključno je za uspjeh bilo koje strategije upravljanja, jer su one najizravnije povezane s krškim područjima i najviše osjećaju posljedice degradacije. Stoga bi se trebale aktivno uključiti u proces planiranja i donošenja odluka. Vladina tijela, s druge strane, imaju ključnu ulogu u izradi i provedbi zakona i politika koje će regulirati uporabu i zaštitu krških područja. Također, ona su zadužena za osiguravanje potrebnih financijskih sredstava i infrastrukture. Znanstvene institucije i stručnjaci mogu pružiti nužne informacije i znanja o specifičnostima krških ekosustava, njihovim vrijednostima i prijetnjama koje im prijete. Oni mogu također pomoći u razvoju efikasnih strategija zaštite i očuvanja, te u izradi metoda za monitoring stanja ekosistema.

Nevladine organizacije, naposljetku, mogu pomoći u podizanju svijesti javnosti, provođenju edukativnih programa, ali i u pružanju podrške lokalnim zajednicama u njihovim naporima za očuvanje krških područja. Proizlazi da se samo kroz sinergijski rad svih dionika može izgraditi održivi model upravljanja krškim područjima, koji će osigurati njihovu zaštitu i očuvanje za buduće generacije.

Dinarski krš u Hrvatskoj, poznat po svojoj bogatoj kulturnoj raznolikosti, pruža značajne mogućnosti za poboljšanje upravljanja krškim područjima. Ta kulturna baština priznata je i zaštićena kroz razne oblike zaštite kulturnih dobara. Izuzetno je vrijedno napomenuti da je sedam od svih hrvatskih materijalnih nepokretnih kulturnih dobara na UNESCO-ovoj listi svjetske baštine smješteno upravo u ovom krškom području. To uključuje Dioklecijanovu palaču, stari grad Dubrovnik, Eufrazijevu baziliku u Poreču, Trogir, Šibensku katedralu i Starigradsko polje na Hvaru. Osim toga, krška područja su dom bogatoj nematerijalnoj kulturnoj baštini, s gotovo polovicom od 101 nematerijalnog kulturnog dobra upisanog u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske. Tradicionalni običaji poput glagoljaškog i klapskog pjevanja, priprema sira iz mješine, i mnogi drugi, čine dio te bogate baštine.

Poseban segment predstavlja gastronomska ponuda Dinarskog krša, s brojnim proizvodima koji su dobili oznaku *Izvorno hrvatsko*. Mnogi od tih proizvoda, uključujući pršute, vina, maslinova ulja, sireve, dolaze upravo s ovog područja.

Unatoč svojoj kulturnoj raznolikosti, Dinarski krš nije homogen prostor. Na ovom području dolazi do miješanja različitih kulturnih utjecaja, uključujući mediteranski, srednjoeuropski i balkanski. Ova mješavina kulturnih utjecaja stvorila je bogatu sociokulturnu tapiseriju, koja je vidljiva u arhitekturi, običajima, jeziku, umjetnosti, gastronomiji i mnogim drugim aspektima života na ovom području.

Sve ove kulturne vrijednosti treba adekvatno prepoznati i ugraditi u strategije upravljanja krškim područjima. Kroz jačanje svijesti o ovim vrijednostima i poticanje njihove zaštite i očuvanja, moguće je unaprijediti održivi razvoj ovih područja. Važno je naglasiti da se ova kulturna dobra ne smiju promatrati izolirano, već kao sastavni dio bogate biološke raznolikosti i jedinstvenih prirodnih obilježja krških područja.

7. KOMPARATIVNA STUDIJA LRM-A U ODABRANIM ZEMLJAMA

Komparativna studija upravljanja zemljišnim resursima (LRM) provedena je u odabranim zemljama s ciljem pružanja političkih smjernica i savjeta stručnjacima za planiranje. Studija se posebno bavi studijama politike korištenja zemljišta i okoliša ponašanja, pokušavajući popuniti praznine u ovom području istraživanja.

Kvalitativni prikaz zemljišnih sustava u europskim zemljama i njihova klasifikacija uključuju važne karakteristike korištenja zemljišta i krajobraza. Studija je provedena na temelju pregleda literature, stručnih mišljenja i tehnika komparativne analize.

Poseban naglasak stavljen je na sektorske politike i ciljeve u LRM-u, uključujući zaštitu prirode, upravljanje krajolikom, poljoprivredu i ruralni razvoj, šumarstvo i upravljanje vodama. Tematska područja poput transporta, okoliša, stanovanja, industrije, trgovine i poljoprivrede također su uključena u studiju.

7.1. Analiza odabranih zemalja

Zemlje koje su bile uključene u studiju bile su Latvija, Litva, Estonija, Austrija i Švedska. Stručnjaci iz ovih zemalja sudjelovali su u studiji i pridonijeli su svojim znanjem i iskustvom u području zemljišnog prava i prostornog planiranja.

U nastavku su predstavljeni rezultati za svaku od ovih zemalja, s posebnim naglaskom na zemljišnu politiku, modele i pravni okvir.

Ovisno o teritorijalnim i fizičkim obilježjima zemljišta, politika upravljanja zemljištem se mijenja. U Latviji, Litvi i Estoniji, šumarstvo i poljoprivreda su dominantne aktivnosti, dok je u Austriji situacija raznolikija. Zemljište u ovim zemljama koristi se na različite načine, uključujući poljoprivredu, šumarstvo, poslovne i stambene prostore, i slično. Međutim, sve zemlje imaju zakonske regulative za upravljanje i planiranje korištenja zemljišta (Auzins et al., 2022).

7.1.1.Latvija i Litva

U Latviji, trenutno ne postoji zajednička zemljišna politika, ali se raspravlja o njenoj potrebi i karakteristikama. Zakon o upravljanju zemljištem utvrđuje načela i uvjete korištenja i zaštite zemljišta. U Litvi, kao i u Latviji, ne postoji posebna zajednička politika korištenja zemljišta. Pitanja upravljanja i korištenja zemljišta definirana su posebnim strateškim dokumentima ili zakonskim aktima. Težište je na upravljanju zemljištima u skladu s načelima održivog razvoja, zaštite prirodnih resursa i očuvanja biološke raznolikosti.

U Litvi, Zemljišni kodeks definira pravila za korištenje i upravljanje zemljištem. Kodeks uključuje mjere za zaštitu zemljišta, očuvanje njegove produktivnosti i njegovo korištenje u skladu s održivim razvojem. Kodeks također postavlja ograničenja na korištenje zemljišta koja su zaštićena zbog njihove prirodne, kulturne ili povijesne vrijednosti (Parsova i Kapostins, 2015).

Latvija slijedi sličnu politiku. Zakon o zemljištu postavlja pravila i regulative za korištenje, upravljanje i zaštitu zemljišta. Ovaj Zakon promiče održivo korištenje zemljišta, zaštitu prirodnih resursa i očuvanje biološke raznolikosti. Također postavlja pravila za klasifikaciju zemljišta i njegovo korištenje. Obje zemlje također imaju posebne propise za korištenje zemljišta u poljoprivredi, šumarstvu i rudarstvu. Ove politike obično su usmjerene na očuvanje kvalitete zemljišta, zaštitu prirodnih resursa i minimiziranje utjecaja na okoliš.

Napori su usmjereni na povećanje transparentnosti u upravljanju zemljištem, poticanje participacije lokalne zajednice i unaprjeđenje pravde u pristupu zemljišnim resursima. Strateški dokumenti i zakonski akti također ističu važnost suradnje na različitim razinama vlade i uključivanje različitih dionika u proces donošenja odluka o zemljištu (Parsova i Kapostins, 2015).

Održivo upravljanje zemljištem u Litvi i Latviji uključuje uravnoteženje različitih interesa - ekonomskih, ekoloških i socijalnih. Sve to podrazumijeva uzimanje u obzir dugoročnih utjecaja, integraciju različitih politika, promicanje multidisciplinarnog pristupa i pridržavanje načela održivog razvoja (Auzins et al., 2022).

7.1.2. Estonija

Estonija ne posjeduje jedinstveni dokument koji bi se bavio zemljišnom politikom. Zemljišna administracija i upravljanje se postupno razvijalo kroz vremena bez konkretnih politika i strategija. Državni prostorni plan tretira pitanja korištenja zemljišta. Zakon o planiranju, čiji je cilj stvaranje dugoročnog i uravnoteženog modela korištenja zemljišta, pod ingerencijom je Ministarstva financija. Zakon o zemljišnoj reformi, donesen 1991. godine, postavio je osnove za restrukturiranje odnosa u vezi sa zemljištem, s ciljem transformacije državnog vlasništva nad zemljom prema privatnom vlasništvu. Za uspostavu i zaštitu nekretnina, uspostavljeni su katastar i vlasnička knjiga. Zakon o planiranju i gradnji, donesen 1995., promiče održivi prostorni razvoj, uključujući i korištenje zemljišta (Roose et al., 2013).

7.1.3. Austrija

Austrija je savezna država s tri razine vlasti. Iako nacionalna vlada nema formalnu odgovornost za planiranje, ima važnu ulogu u planiranju i financiranju velikih infrastrukturnih projekata. Sve od devet saveznih država ima svoj ustav i zakonodavnu vlast u različitim područjima nadležnosti. Većina njih usvojila je zakone o prostornom planiranju između 1950-ih i 1960-ih, koji su zatim revidirani tijekom 1990-ih. Općine su odgovorne za konkretna planiranja korištenja zemljišta na razini zemljišnih čestica. Zakonodavstvo za upravljanje i korištenje zemljišta u Austriji je fragmentirano zbog jake zakonodavne moći i položaja devet saveznih država. Bez saveznog zakona o korištenju zemljišnih resursa i prostornom planiranju, osnovana je Austrijska konferencija o prostornom planiranju kao koordinacijsko tijelo koje uključuje predstavnike savezne vlade i pokrajinskih poglavarstava (Berger et al., 2020).

7.1.4. Švedska

Švedska, kao unitarna država, ima tri razine vlasti: nacionalnu, županijsku i općinsku. Država je strukturirana na 21 županiju, koje su dalje podijeljene na 290 općina. Regulacije upotrebe zemljišta i njenog razvoja regulirane su Zakonom o planiranju i izgradnji. Prema ovom

zakonu, švedski sustav planiranja sastoji se od regionalnog i sveobuhvatnog plana, prostornih propisa i detaljnog razvojnog plana. Švedska ne provodi integrirano horizontalno međusektorsko planiranje na nacionalnoj razini, izuzev za pomorsko planiranje (Persson, 2013).

Planiranje prostora mora se provoditi tako da se zemljište i vodene površine koriste na najprikladniji način, uzimajući u obzir njihovu prirodu, situaciju i postojeće potrebe. Također, planiranje mora promicati svrhovitu strukturu, estetska okruženja te održiva i dugotrajna životna okruženja. Planiranje upotrebe zemljišta u Švedskoj prati i propise utvrđene Zakonom o zaštiti okoliša. Ostali zakoni koji utječu na prostorno planiranje uključuju Zakon o cestama, Zakon o javnim vodama i odvodnji, te Zakon o formiranju nekretnina. U Švedskoj, upravljanje zemljištem nije jasno definirano. Zakon o planiranju i izgradnji djeluje kao glavni regulatorni dokument koji pokriva upotrebu zemljišta. Ostale aktivnosti upravljanja zemljištem regulirane su Zakonom o zaštiti okoliša, Zakonom o cestama i Zakonom o formiranju nekretnina (Persson, 2013).

7.2. Utjecaj LRM politike na obrasce korištenja zemljišta

Utjecaj politika upravljanja zemljištem (LRM) na obrasce korištenja zemljišta često je presudan u svim sektorima. Međutim, u nekim zemljama poput Latvije, postizanje mnogih političkih ciljeva deklarativno je i ne mjeri se ili ocjenjuje redovito. To ukazuje na nedostatak suradnje između lokalne samouprave i središnje države. Glavni cilj zemljišne politike, kako je navedeno u nacrtu dokumenta, jest održivo upravljanje zemljištem koje osigurava gospodarski rast s niskim udjelom ugljika, jednake mogućnosti, očuvanje bioraznolikosti i razvoj otporan na klimu. Takva politika nastoji omogućiti racionalno i učinkovito upravljanje postojećim zemljišnim resursima, zaštititi zemljište kao temelj zaštite okoliša, prirodnih vrijednosti i održivih ekosustava, te osigurati korištenje zemljišta za razvoj infrastrukture, izgradnju i krajolik (Auzins et al., 2022).

U Estoniji, politika upravljanja zemljištem uglavnom je navedena u Zakonu o planiranju, ali izričita politika često nedostaje. Ekspanzija gradova predstavlja problem, a nedostaje političke volje za usvajanje odgovarajućih mjera na nacionalnoj razini.

U Austriji, politike upravljanja zemljištem imaju izravan utjecaj na obrasce korištenja zemljišta, što je rezultat političke tradicije razvijene tijekom dugog razdoblja. Na drugoj strani, u Švedskoj, većina prostornog planiranja događa se na lokalnoj razini, stoga nedostaje sveobuhvatni pristup LRM-u na nacionalnoj razini.

Transnacionalna usporedba pruža dovoljno informacija za stručnu procjenu u kojoj mjeri politike upravljanja zemljištem i njihovi prioriteti utječu na ciljeve korištenja zemljišta. U Francuskoj, s druge strane, Zakon o zemljištu usvojen je 2016. godine. Francuska politika upravljanja zemljištem stavlja snažan naglasak na očuvanje biodiverziteta i ruralnih pejzaža, kao i na upravljanje urbanim razvojem. Francuska ima decentralizirani pristup upravljanju zemljištem, s lokalnim tijelima koja imaju značajnu autonomiju u donošenju odluka koje se tiču zemljišnih politika (Auzins et al., 2022).

Kada usporedimo politike upravljanja zemljištem u Latviji i Francuskoj, možemo primijetiti nekoliko ključnih razlika. Primarni ciljevi Latvije usmjereni su prema očuvanju poljoprivrednog zemljišta i održivom razvoju, dok Francuska naglasak stavlja na očuvanje biodiverziteta i upravljanje urbanim razvojem. Osim toga, postoji značajna razlika u stupnju decentralizacije procesa upravljanja zemljištem između ove dvije zemlje. Ova transnacionalna usporedba pokazuje da politike upravljanja zemljištem i prioriteti značajno utječu na ciljeve korištenja zemljišta. Kako bi se postigla veća učinkovitost u postizanju ciljeva korištenja zemljišta, potrebno je pažljivo razmotriti pristupe, strategije i politike koji se primjenjuju u različitim zemljama (Auzins et al., 2022).

Svaka od ovih zemalja prikazuje jedinstvene izazove i prilike u vezi s LRM politikama i njihovim utjecajem na obrasce korištenja zemljišta. Zajedničko za sve je potreba za boljom koordinacijom i suradnjom između različitih sektora, kao i jasnijom i sveobuhvatnijom definicijom ciljeva politike. Prvi korak u ovom procesu je razumijevanje specifičnih konteksta svake zemlje, njihovih povijesnih, ekonomskih, političkih i socijalnih uvjeta, kao i njihovih ekoloških obilježja. Ovi faktori su od ključne važnosti za oblikovanje politika koje će biti održive i prihvatljive za lokalne zajednice. Sljedeći korak je identificiranje ključnih dionika u svakoj zemlji i stvaranje okvira za njihovu suradnju. Ovo može uključivati državne agencije, privatne sektor, organizacije civilnog društva, zajednice poljoprivrednika, istraživačke institucije i druge. Važno je osigurati da svi dionici imaju pristup informacijama i mogućnost da sudjeluju u procesima odlučivanja (Auzins et al., 2022).

Također je važno uspostaviti jasne i mjerljive ciljeve politike. To može uključivati ciljeve za očuvanje prirode, promicanje održive poljoprivrede, poboljšanje kvalitete života lokalnih zajednica i druge. Ovi ciljevi trebaju biti usklađeni sa širim nacionalnim i međunarodnim ciljevima održivog razvoja. Naposljetku, LRM politike trebaju biti prilagodljive kako bi mogle reagirati na promjene uvjeta i potreba. Ovo može uključivati mehanizme za redovito praćenje i procjenu utjecaja politika, kao i mogućnost njihovog prilagođavanja i poboljšanja na temelju dobivenih podataka. Iako je ovaj proces složen i zahtijeva vremena, koristi od učinkovite LRM politike mogu biti značajne. Osim očuvanja prirode i poticanja održive poljoprivrede, mogu doprinijeti smanjenju siromaštva, poboljšanju sigurnosti hrane i stvaranju održivih lokalnih ekonomija. Sve ove koristi su ključne za postizanje dugoročnih ciljeva održivog razvoja (Auzins et al., 2022).

7.2.1. Latvija i Litva

U Latviji, regionalna razina upravljanja zemljištem nije jasno definirana. Institucionalni okvir obuhvaća zakone i propise koji se odnose na regionalnu politiku i razvoj. Zakon o planiranju prostornog razvoja utvrđuje koordinaciju i nadzor nad strategijama održivog razvoja, razvojnim programima, prostornim planovima i lokalnim planovima. Razne nevladine organizacije uspostavljene su za koordinaciju transgraničnih aktivnosti i rješavanje zajedničkih problema uključenih općina (Auzins et al., 2022).

U Latviji, Zakon o upravljanju zemljištem usvojen je 2007. godine i od tada je nekoliko puta izmijenjen i dopunjen kako bi se bolje uskladio s dinamičkim uvjetima upravljanja zemljištem. Zakon predstavlja okvir za određivanje politika i prioriternih ciljeva kada je riječ o upravljanju zemljištem u Latviji. Primarni ciljevi zakona uključuju očuvanje poljoprivrednog zemljišta, promicanje održive urbane i ruralne razvojne politike te zaštitu prirodnih i kulturnih resursa zemljišta (Auzins et al., 2022).

U Litvi, planiranje i koordinacija interesa različitih sektora često se ne uspijevaju u potpunosti ostvariti zbog sektorskih interesa koji nadmašuju opće i detaljne planove. Ovaj se problem odnosi na sve sektore, od očuvanja prirodne i kulturne baštine do stvaranja uvjeta za konkurentnu gospodarsku djelatnost. Procesi izrade prostorno-planskih dokumenata su često zbujujući i teški za razumijevanje, čime se otežava suradnja između dionika za održivo korištenje zemljišnih resursa (Parsova i Kapostins, 2015).

U Litvi, novi Generalni plan za 2030. godinu uspostavlja smjernice za područja suradnje među općinama. Cilj ovog plana je utvrditi politiku prostorne integracije i prioritete korištenja i zaštite zemljišta. Unatoč tome, razvoj zemljišne politike ovisi o analizi rezultata monitoringa zemljišta i razvoja institucionalnog okruženja. Situacija u Litvi slična je onoj u Latviji, s često deklarativnim političkim ciljevima koji se ne mjere niti ocjenjuju redovito. Suradnja između različitih tijela često je praktički neučinkovita na različitim razinama, što negativno utječe na održivo upravljanje i upravljanje zemljišnim resursima (Parsova i Kapostins, 2015).

7.2.2. Estonija

Izazovi i instrumenti u vezi s LRM-om u Estoniji su slični onima u drugim baltičkim zemljama. Međutim, u Estoniji nedostaje sveobuhvatni Zakon o upravljanju zemljištem, što često vodi ka konfliktima u planiranju i korištenju zemljišta. Unatoč tome, uvođenje informacijskih tehnologija, kao i sve veći naglasak na strateškom pristupu planiranju, postaju ključni alati u LRM-u. U Estoniji, postoji županijsko planiranje prostora. Nakon ukidanja županijskih poglavarstava, prostorni planovi za cijelu županiju nastavili su rješavati pitanja regionalnog razvoja. Provedba zemljišne reforme bila je ključno pitanje u Estoniji tijekom godina (Roose et al., 2013).

7.2.3. Austrija

Istraživanje provedeno 2019. godine u Austriji identificiralo je ključne probleme u održivom korištenju zemljišta. Utvrđeno je da postoji jaz između znanosti, politike i društva, koji trenutno koči pronalaženje rješenja za goruća pitanja vezana za korištenje zemljišta. Utvrđeno je da će uspjeh ovisiti o širokoj suradnji dionika i priznavanju važnosti različitih izazova za svaku regiju. Ključ za održivo upravljanje korištenjem zemljišta leži u uspješnoj komunikaciji i suradnji između različitih dionika (Berger et al., 2020).

U Austriji, Teritorijalna agenda EU-a utječe na Koncept prostornog razvoja zemlje. Kao dio provedbe ovog koncepta, osnovana je *Platforma suradnje urbane regije* koja razvija temeljna načela za kooperativnu urbanu politiku.

Prema odluci Ustavnog suda iz 1954. godine, prostorno planiranje u Austriji nije pitanje koje pripada određenom sektoru uprave, već je to pitanje koje utječe na mnoge sektore. Različite vlasti na saveznoj, pokrajinskoj i općinskoj razini imaju ovlasti planiranja. S obzirom na ovo, postoji široka arhitektura za prostorne, sektorske i ekonomske razvojne strategije na svim razinama (Berger et al., 2020).

7.2.4. Švedska

Regionalno planiranje u Švedskoj je prilično ograničeno, budući da nema strogo definiranog institucionalnog okvira za pitanja regionalnog ili prekograničnog razvoja. Ono se uglavnom svodi na suradnju između dviju ili više općina na temama koje su od interesa za sve uključene. Također, vlasti mogu osnovati tijelo za regionalno planiranje, ali samo kada suradnja između općina ne postoji bez njega. Općine najčešće surađuju na pitanjima kao što su energetska planiranje, očuvanje zelene i prometne infrastrukture. Iako planiranje zemljišta u Švedskoj većinom dolazi iz lokalnih vlasti umjesto s nacionalne razine, što nije nužno negativno s obzirom na regionalne različitosti i specifične potrebe, potrebna je koordinirana nacionalna politika koja bi ublažila disbalans interesa među različitim korisnicima zemljišta. Županijski upravni odbori u Švedskoj imaju nadzornu ulogu u provjeri da lokalni planovi poštuju nacionalne politike. Sveobuhvatni planovi koje su izradile lokalne općine ključni su alat u promicanju održive prakse upotrebe zemljišta. Izazov je održavati, ažurirati i provoditi ove planove u skladu s nacionalnim i međunarodnim ciljevima održivosti (Persson, 2013).

U vezi s korištenjem zemljišta, svaka općina ima pravo da postupi prema vlastitom nahođenju. Praćenje napretka prema ciljevima korištenja zemljišta provodi svaka općina prema vlastitim potrebama. Kako bi se poboljšala učinkovitost procesa planiranja, razvijen je jedinstveni model poznat kao ÖP model 2.1. Ovaj model osigurava veću transparentnost i omogućuje bolje praćenje planiranja korištenja zemljišta (Persson, 2013).

Kada je riječ o balansiranju interesa različitih sektora, ovo se odvija na razini lokalne samouprave, a njegova učinkovitost uvelike ovisi o kvaliteti planiranja. Formalno prostorno planiranje ima dominantnu ulogu u ovoj sferi, iako je vidljiv porast neformalnih planiranja i alata.

U kontekstu Švedske, balansiranje interesa različitih sektora u korištenju zemljišta ovisi o prevalenciji svakog sektora u svakoj općini. Postoje i nacionalni interesi koji su zaštićeni Zakonom o zaštiti okoliša, a ti interesi uključuju očuvanje prirode i kulturne baštine, rekreaciju na otvorenom, eksploataciju minerala, opskrbu vodom i energijom, između ostalih (Auzins et al., 2022).

7.3. Osvrt na analizu

Analiza je pokazala da politika upravljanja zemljišnim resursima (LRM) uvelike utječe na obrasce korištenja zemljišta. Prostorne karakteristike i njihov utjecaj na politiku LRM-a, kao i njezini prioriteti i smjerovi, procjenjivani su u različitim zemljama. Učinak politike LRM-a na ciljeve korištenja zemljišta bio je predmet procjene, pri čemu su rezultati stručne procjene predstavljani u relevantnim tablicama.

Institucionalni okvir, regulative i dokumenti prostornog razvoja rasvjetljavaju probleme i ukazuju na moguća rješenja za održivo upravljanje zemljišnim resursima. Alati prostornog planiranja koriste se za uravnoteženje interesa različitih sektora i dionika, premda njihova integracija često ne uspijeva u praksi. Različiti planovi koriste se za ovu svrhu, a rezultati studije potiču raspravu o specifičnim izazovima i alatima LRM-a.

Teritorijalna agenda za 2020. i 2030. godinu, iako neobvezujuća, predstavlja načela politika prostornog i regionalnog razvoja dugoročnog strateškog značaja, široko prihvaćena u EU. Određeni pravni okviri i administrativne mjere rješavaju pitanja prekograničnog ili regionalnog razvoja, pružajući potporu upravljanju zemljištem. Kontinuirana procjena stanja zemljišnih resursa važna je za održivo upravljanje zemljištem. Utvrđeno je u kojoj se mjeri takvo upravljanje temelji na evaluaciji i korištenim tehnikama, kao i na načinu na koji su rezultati procjene povezani s donošenjem politika, postavljanjem ciljeva i provedbom.

Da bi se uravnotežili sektorski interesi, moguće je koristiti različite alate prostornog planiranja. Iskustvo zemalja uključenih u analizu pokazuje da je prostorno planiranje ključno, ne samo za predviđanje razvojnog potencijala u različitim sektorima korištenja zemljišta, već i za postavljanje i pojašnjavanje ograničenja, s obzirom na kvalitativne pokazatelje zemljišnih resursa i okoliša, kao i na ciljeve postignute u odgovarajućim sektorima.

7.4. Značenje *Teritorijalne agende* za 2020. i 2030. godinu za Hrvatsku

Teritorijalna agenda za 2020. i 2030. godinu, unatoč tome što nije obvezujuća, predstavlja načela dugoročne strategije prostornog i regionalnog razvoja, koja su široko prihvaćena unutar Europske Unije. Određeni pravni okviri i administrativne mjere usmjerene su na rješavanje pitanja prekograničnog ili regionalnog razvoja, pružajući podršku upravljanju zemljištem.

Za Hrvatsku, ova *Teritorijalna agenda* može značiti nekoliko stvari:

- Unapređenje prostornog i regionalnog razvoja

Kroz pridržavanje načela i ciljeva postavljenih u ovoj Agendi, Hrvatska ima mogućnost unaprijediti svoj prostorni i regionalni razvoj, odnosno bolje iskoristiti svoje prostorne i regionalne potencijale.

- Bolja koordinacija prekograničnog razvoja

Pravni okviri i administrativne mjere u ovoj Agendi mogu pomoći Hrvatskoj da bolje koordinira svoje prekogranične inicijative s drugim EU zemljama, čime bi se mogla poboljšati suradnja, a potencijalno i razvoj graničnih regija.

- Podrška upravljanju zemljištem

Kroz mjere predložene u ovoj Agendi, Hrvatska može dobiti dodatnu podršku u upravljanju zemljištem. Ovo bi moglo uključivati unapređenje politika zemljišne upotrebe, kao što su planiranje i razvoj, ali i očuvanje i zaštitu prirodnih i kulturnih resursa.

U konačnici, *Teritorijalna agenda* može pružiti Hrvatskoj vrijedna smjernice i resurse za unapređenje prostornog i regionalnog razvoja, kao i upravljanje zemljištem, što je ključno za dugoročnu održivost i prosperitet zemlje.

7.5. Možebitni utjecaj LRM politike na obrasce korištenja zemljišta u Hrvatskoj

Usporedba politika upravljanja zemljištem (LRM) u pet europskih zemalja donosi preporuke za poboljšanje institucionalnog okvira vezanog uz LRM. Ključne preporuke uključuju uspostavu platforme za međusektorsku suradnju, izradu tematskih planova na nacionalnoj razini, strukturiranje raznolikih ciljeva, integraciju sektorskog planiranja u razvojne planove drugih sektora kroz konstruktivnu suradnju i razmjenu ideja, te stalno ažuriranje i evaluaciju ciljeva politike.

Također, potrebno je razviti smjernice za promicanje suradnje u procesu prostornog planiranja i osigurati fleksibilnost u određivanju obvezujućih zahtjeva za korištenje i razvoj prostora na lokalnoj razini. Općine ili planske regije trebale bi usvojiti strategije za kvalitativnu i funkcionalnu procjenu zemljišnih resursa, stalno prateći korištenje zemljišta i procjenjujući učinkovitost LRM.

Također se preporučuje razvoj jedinstvene zemljišne politike koja promovira ravnotežu između interesa različitih sektora. Pristup korišten u ovoj studiji može se primijeniti za poboljšanje institucionalnog okvira LRM-a u drugim zemljama sličnih jurisdikcija.

Gledajući specifično zemljišnu politiku u Hrvatskoj, može se sagledati kroz tri glavna aspekta, a to su dodjela prava korištenja i prodaja državnog poljoprivrednog zemljišta, unaprjeđenje gospodarenja poljoprivrednim zemljištem, te zaštita poljoprivrednog zemljišta od onečišćenja. Ova područja su regulirana Zakonom o poljoprivrednom zemljištu, koji između ostalog uređuje održavanje i zaštitu poljoprivrednog zemljišta, korištenje poljoprivrednog zemljišta, promjenu namjene poljoprivrednog zemljišta i raspolaganje poljoprivrednim zemljištem u vlasništvu Republike Hrvatske.

8. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE STAVOVA I PRAKSI UPRAVLJANJA POLJOPRIVREDNIM ZEMLJIŠTEM I RAZVOJA KRŠKIH PODRUČJA U RH KROZ FOKUS GRUPU

U ovoj empirijskoj studiji, autor se upustio u razmatranje izazova i mogućnosti upravljanja poljoprivrednim zemljištem u krškim područjima Hrvatske. Ovo istraživanje koristi se alatom poznatim kao fokus grupa, okupljajući ključne dionike u konstruktivnom dijalogu kako bi se prikupile relevantne informacije kroz empirijski pristup. Empirijsko istraživanje, bazirano na opažanju, iskustvu ili eksperimentu, u ovom kontekstu koristi interakcije, rasprave i mišljenja sudionika kako bi se prikupili podaci vezani uz određenu temu.

U ovom slučaju, fokus grupa se koristila kako bi se prikupila mišljenja, stavove i iskustva različitih dionika o upravljanju poljoprivrednim zemljištem i razvoju krških područja u Hrvatskoj.

Fokus grupa, koja se koristila za ovo istraživanje, uključivala je dionike s različitih razina odlučivanja, kao i one koji su izravno pogođeni politikama upravljanja poljoprivrednim zemljištem. Raznolikost sudionika osigurala je bogat izvor informacija, pružajući uvid u različite izazove, mogućnosti i strategije povezane s upravljanjem poljoprivrednim zemljištem.

Poljoprivrednici iz krških područja donijeli su svoje perspektive i iskustva s prvih linija, predstavljajući konkretno kako politike utječu na svakodnevni život. Predstavnici lokalne i nacionalne uprave pružili su perspektivu političke analize trenutnih politika upravljanja zemljištem. Stručnjaci za ruralni razvoj omogućili su dublje razumijevanje problema, dok su predstavnici EU institucija i stručnjaci za EU politike pružili širi kontekstualni okvir razgovora. Konačno, predstavnici organizacija civilnog društva donijeli su perspektive s terena, nudeći uvid u utjecaj politika na lokalne zajednice i okoliš.

Ova mješavina različitih perspektiva omogućila je dinamičnu i konstruktivnu diskusiju, stvorivši otvoreno i poštovano okruženje za uzajamno učenje i suradnju. Diskusije i uvidi dobiveni kroz ovu fokus grupu bit će ključni za daljnje oblikovanje politika upravljanja poljoprivrednim zemljištem i razvoja krških područja u Hrvatskoj.

Svaka iznesena perspektiva u okviru fokus grupe bila je od vitalnog značaja u razotkrivanju složenosti problema i mogućnosti. Poljoprivrednici, stručnjaci za ruralni razvoj, predstavnici lokalne i nacionalne uprave, EU institucija i organizacija civilnog društva zajedno su formirali široku sliku o situaciji.

Spoznaje i znanja prikupljena tijekom ovog procesa bit će korišteni za oblikovanje sveobuhvatnijih, učinkovitijih i održivijih politika. Cilj ovog pristupa jest da rezultira strategijama koje će najbolje služiti interesima svih dionika, ali i zaštiti i održivosti krških područja Hrvatske.

Diskusije su također istaknule važnost kontinuirane komunikacije i suradnje između različitih dionika u procesu donošenja odluka. Ovo je posebno važno s obzirom na to da politike utječu na različite aspekte života, uključujući ekonomiju, socijalnu pravdu, zaštitu okoliša i očuvanje kulturnog nasljeđa.

Uvidi iz fokus grupe stvorili su temelj za daljnje istraživanje i pružili smjernice za buduće korake. Izazovi i mogućnosti koje su identificirani poslužiti će kao polazište za razvoj održivih rješenja za upravljanje poljoprivrednim zemljištem u krškim područjima Hrvatske. Ovaj se proces ne smije zaustaviti na ovoj točki; potrebna je kontinuirana diskusija, analiza i prilagodba kako bi se osigurao trajan i pozitivan utjecaj.

8.1. Metodologija fokus grupe

Fokus grupa je metoda kvalitativnog istraživanja koja omogućuje dubinsko razumijevanje stavova, percepcija, vjerovanja i doživljaja određene skupine ljudi vezano uz neku temu ili problem. To je oblik grupne diskusije u kojoj moderator potiče razmjenu mišljenja među sudionicima, s ciljem dobivanja bogatih i detaljnih informacija (Kitzinger, 1995).

Fokus grupe su odabrane kao metodologija u ovom istraživanju zbog nekoliko ključnih razloga. Prvo, fokus grupe omogućuju interakciju između sudionika, što može rezultirati novim uvidima i razumijevanjima koje se možda ne bi otkrilo kroz individualne intervjue. Drugo, one pružaju priliku za razmjenu različitih perspektiva, što je ključno za razumijevanje složenih problema poput politike upravljanja poljoprivrednim zemljištem u Hrvatskoj, posebno u krškim područjima.

Ova fokus grupa je dizajnirana tako da uključuje različite dionike povezane s upravljanjem poljoprivrednim zemljištem - poljoprivrednike, predstavnike lokalne i državne vlasti, predstavnike EU institucija, stručnjake za ruralni razvoj i nezavisne stručnjake. Tako se osigurava širok spektar mišljenja i iskustava, što pridonosi sveobuhvatnom razumijevanju problematike.

Rasprava je vođena oko ključnih pitanja koja se odnose na upravljanje poljoprivrednim zemljištem i razvoj krških područja, uključujući pitanja vezana uz regulative i politike, održivu poljoprivredu, ekonomsku iskoristivost i kulturnu raznolikost. Ova pitanja su osmišljena tako da omogućće sudionicima da iznesu svoje stavove, doživljaje i prijedloge u vezi s problematikom koja se raspravlja.

8.2. Analiza rezultata

Istraživanje koje je provedeno kroz fokus grupu omogućava dubinski uvid u mišljenja, stavove i iskustva dionika u kontekstu upravljanja poljoprivrednim zemljištem i razvoja krških područja u Hrvatskoj. Slijedi analiza rezultata ovog jedinstvenog istraživanja.

Tijekom sesije fokus grupe, moderator igra ključnu ulogu u vođenju diskusije. Postavlja temeljna pitanja, potiče interakciju među sudionicima i osigurava da se svi relevantni aspekti teme propitaju. Odgovori ispitanika, koji su dragocjeni izvor informacija, zabilježeni su i analizirani s ciljem pružanja dubljeg razumijevanja teme.

Fokus grupa predstavlja interaktivnu metodu istraživanja u kojoj se informacije prikupljaju kroz diskusiju među sudionicima, a ne samo kroz individualne odgovore. Stoga rezultati fokus grupe pružaju mnogo više od pukog zbroja individualnih stavova – oni otkrivaju kako ljudi razmišljaju i komuniciraju o određenoj temi, otkrivaju raznolikost mišljenja i stavova, te ilustriraju kako se mišljenja formiraju i mijenjaju u interakciji s drugima.

U ovoj analizi rezultata fokus grupe, iznijeti su ključni nalazi koji proizlaze iz odgovora ispitanika na pitanja postavljena od strane moderatora. Ovi nalazi pružit će uvid u niz izazova, mogućnosti i strategija vezanih za upravljanje poljoprivrednim zemljištem u krškim područjima Hrvatske, ističući kako se različite perspektive i iskustva mogu iskoristiti za oblikovanje učinkovitijih i održivijih politika.

Pitanje 1: Kako biste opisali trenutne izazove s kojima se suočavate u pogledu upravljanja poljoprivrednim zemljištem u krškim područjima?

- Poljoprivrednik 1: Suočavam se s problemima poput nedostatka vode za navodnjavanje i plodnosti tla.
- Poljoprivrednik 2: Problemi s kojima se suočavam uključuju nemogućnost pristupa kreditima za razvoj poljoprivrede i nedostatak tržišta za naše proizvode.
- Predstavnik lokalne uprave 1: Glavni izazov je nedostatak infrastrukture koja bi olakšala pristup poljoprivrednim područjima.
- Predstavnik lokalne uprave 2: Očuvanje biodiverziteta i prirodnih resursa na krškim područjima veliki je izazov s obzirom na poljoprivrednu djelatnost.
- Predstavnik državne uprave 1: Izazovi uključuju usklađivanje nacionalnih politika s EU direktivama i poticanje održive poljoprivrede.
- Predstavnik državne uprave 2: Usklađivanje potreba poljoprivrednika i zaštite okoliša je stalni izazov.
- Stručnjak za ruralni razvoj 1: Izazov je održavanje ruralnih područja živima i dinamičnima, sprječavajući depopulaciju i osiguravajući održivi razvoj.
- Stručnjak za ruralni razvoj 2: Ključni izazov je osigurati održivu proizvodnju hrane uz očuvanje prirodnih resursa.
- Predstavnik EU institucije 1: Izazov je uskladiti nacionalne politike s ciljevima EU u pogledu održive poljoprivrede i zaštite krških područja.
- Predstavnik EU institucije 2: Izazov je osigurati da EU politike i financiranje imaju stvarni i pozitivan utjecaj na terenu.
- Predstavnik civilnog društva 1: Izazov je uključiti lokalnu zajednicu u procese odlučivanja i osigurati da se njihove potrebe i stavovi uzmu u obzir.
- Predstavnik civilnog društva 2: Izazov je promovirati održivu poljoprivredu i zaštitu okoliša unatoč često suprotstavljenim ekonomskim interesima.

Pitanje 2: Kako biste ocijenili trenutne politike upravljanja poljoprivrednim zemljištem u krškim područjima?

- Poljoprivrednik 1: Mislím da trenutne politike ne pružaju dovoljno podrške malim poljoprivrednicima kao što sam ja. Trebamo više financijske pomoći i tehničke podrške.
- Poljoprivrednik 2: Teško je zadovoljiti sve zahtjeve politika. Nekada su i administrativni poslovi prezahtjevni za male proizvođače.
- Predstavnik lokalne uprave 1: Mislím da trenutne politike nisu dovoljno fleksibilne da bi odgovorile na specifične potrebe krških područja.
- Predstavnik lokalne uprave 2: Trenutne politike se čini da se previše usredotočuju na velike proizvođače, a ne na male poljoprivrednike i ruralne zajednice.
- Predstavnik državne uprave 1: Mislím da smo napravili dobar posao usklađujući se s EU politikama, ali uvijek postoji prostor za poboljšanje.
- Predstavnik državne uprave 2: Vidim potrebu za boljim balansom između ekonomskih, socijalnih i ekoloških ciljeva naših politika.
- Stručnjak za ruralni razvoj 1: Trenutne politike su dobre na papiru, ali je potrebno više resursa za njihovu provedbu.
- Stručnjak za ruralni razvoj 2: Mislím da treba veći fokus na očuvanju prirodnih resursa i biodiverziteta u politikama upravljanja zemljištem.
- Predstavnik EU institucije 1: Iz perspektive EU, Hrvatska se pridržava naših politika, ali provedba na terenu može biti poboljšana.
- Predstavnik EU institucije 2: Vidimo potrebu za boljom koordinacijom između različitih politika na nacionalnoj razini.
- Predstavnik civilnog društva 1: Trenutne politike su nedovoljno uključive i trebaju se više fokusirati na uključivanje lokalne zajednice u procese odlučivanja.
- Predstavnik civilnog društva 2: Mislím da trenutne politike ne uspijevaju adekvatno adresirati ekološke izazove s kojima se suočavamo.

Pitanje 3: Kako mislite da bi se politike upravljanja poljoprivrednim zemljištem mogle poboljšati za bolji razvoj krških područja?

- Poljoprivrednik 1: Treba nam više financijske podrške za razvoj održivih poljoprivrednih praksi, poput organske proizvodnje.
- Poljoprivrednik 2: Bilo bi korisno da se osigura više edukacije i stručnih savjeta o najboljim praksama za poljoprivredu u krškim područjima.
- Predstavnik lokalne uprave 1: Politike bi trebale pružiti više fleksibilnosti kako bi se bolje prilagodile specifičnim potrebama naših ruralnih zajednica.
- Predstavnik lokalne uprave 2: Trebamo više investicija u infrastrukturu, poput cesta i sustava za navodnjavanje, kako bi se olakšalo poljoprivrednicima da obavljaju svoj posao.
- Predstavnik državne uprave 1: Trebamo poboljšati koordinaciju između različitih tijela državne uprave kako bismo osigurali bolju provedbu politika.
- Predstavnik državne uprave 2: Potrebno je više usredotočiti se na ekološki održive prakse u poljoprivredi i poticati takve prakse putem naših politika.
- Stručnjak za ruralni razvoj 1: Potrebno je razviti sveobuhvatan i dugoročan plan za ruralni razvoj koji bi se usredotočio na očuvanje prirodnih resursa i razvoj održive poljoprivrede.
- Stručnjak za ruralni razvoj 2: Trebamo bolje iskoristiti postojeće EU fondove za ruralni razvoj kako bismo unaprijedili krška područja.
- Predstavnik EU institucije 1: Hrvatska bi trebala poboljšati svoje kapacitete za provedbu politika, možda kroz jaču suradnju s drugim državama članicama.
- Predstavnik EU institucije 2: Vidjeli bismo više fokusa na politikama koje promiču održivi ruralni razvoj i zelenu tranziciju.
- Predstavnik civilnog društva 1: Bilo bi korisno kada bi politike bile transparentnije i kada bi se više uključivala lokalna zajednica u proces odlučivanja.
- Predstavnik civilnog društva 2: Trebamo vidjeti više podrške za male poljoprivrednike i one koji se bave održivim praksama.

Pitanje 4: Koje bi bile dugoročne posljedice ako se trenutne politike upravljanja poljoprivrednim zemljištem u krškim područjima ne promijene?

- Poljoprivrednik 1: Bez promjena, mogli bismo vidjeti kako naše zemljište postaje sve manje produktivno. To bi moglo dovesti do smanjenja naše sposobnosti da proizvodimo hranu, što bi moglo imati ozbiljne posljedice za lokalnu ekonomiju i naš način života.
- Poljoprivrednik 2: Ja se brinem za održivost našeg poljoprivrednog zemljišta. Bez pravilnog upravljanja, dugoročno bismo mogli vidjeti degradaciju tla, što bi negativno utjecalo na našu proizvodnju i potencijalno našu opstojnost.
- Predstavnik lokalne uprave 1: Postoji rizik od daljnjeg iseljavanja ljudi s ruralnih područja ako se ne unaprijedi poljoprivredna praksa. To bi moglo dovesti do gubitka vitalnosti naših zajednica.
- Predstavnik lokalne uprave 2: Trenutne politike mogu rezultirati nedovoljnim održavanjem infrastrukture, što bi moglo dovesti do dugoročnih problema, uključujući ograničen pristup tržištu za naše poljoprivrednike.
- Predstavnik državne uprave 1: Ako se trenutne politike ne promijene, mogli bismo se suočiti s dugoročnim ekološkim problemima, uključujući eroziju tla i gubitak bioraznolikosti.
- Predstavnik državne uprave 2: Trenutne politike mogle bi dovesti do smanjenja kvalitete proizvedene hrane, što bi imalo šire implikacije na zdravlje stanovništva.
- Stručnjak za ruralni razvoj 1: Bez promjena, krška područja mogu postati sve više ovisna o uvozu hrane, što bi moglo ugroziti sigurnost hrane u regiji.
- Stručnjak za ruralni razvoj 2: Bez odgovarajućih politika upravljanja, dugoročne posljedice mogle bi uključivati degradaciju prirodnih resursa, smanjenje ekonomske održivosti ruralnih područja i povećanje društvenih nejednakosti.
- Predstavnik EU institucije 1: Na europskoj razini, neadekvatne politike upravljanja mogu dovesti do smanjenja konkurentnosti hrvatske poljoprivrede i potencijalno oslabiti položaj zemlje unutar jedinstvenog tržišta. To bi moglo rezultirati smanjenim pristupom europskim fondovima namijenjenima za ruralni razvoj i očuvanje okoliša.

- Predstavnik EU institucije 2: Trenutne politike upravljanja, ako se ne promijene, mogle bi negativno utjecati na ostvarivanje ciljeva EU u pogledu održive poljoprivrede i klimatske neutralnosti. Neodrživo upravljanje zemljištem može dovesti do pogoršanja kvalitete tla, smanjenja bioraznolikosti i većih emisija stakleničkih plinova.
- Predstavnik civilnog društva 1: Ako ne dođe do promjene, možemo očekivati degradaciju tla i smanjenje kvalitete poljoprivrednih proizvoda. Također, očuvanje kulturnog pejzaža i nasljeđa krških područja moglo bi biti ugroženo.
- Predstavnik civilnog društva 2: Bez poboljšanja trenutnih politika, možemo očekivati veće socijalne nejednakosti među ruralnim stanovništvom. Također, moguće je da će se povećati ekonomska ovisnost o urbanim centrima i vanjskim tržištima, što može destabilizirati lokalne ekonomije i smanjiti otpornost ruralnih zajednica na ekonomske i ekološke šokove.

Pitanje 5: Koji su glavni izazovi s kojima se suočavate u provedbi ili pridržavanju politika upravljanja poljoprivrednim zemljištem u krškim područjima?

- Poljoprivrednik 1: Glavni izazov je nedostatak jasnih i konkretnih smjernica kako upravljati zemljištem na održiv način. Često se osjećam prepušten sam sebi bez podrške.
- Poljoprivrednik 2: Pravilnici su često prekompleksni i zahtijevaju mnogo vremena i resursa da bi se razumjeli i primijenili. Također, sredstva koja su dostupna za implementaciju ovih politika su često nedovoljna.
- Predstavnik lokalne uprave 1: Izazov je usklađivanje lokalnih potreba i europskih politika. Također, teško je osigurati dovoljno financiranje za implementaciju ovih politika na lokalnoj razini.
- Predstavnik lokalne uprave 2: Nedostatak stručnosti i resursa je glavni izazov. Potrebno je više obuke i podrške za lokalne dionike u provedbi ovih politika.
- Predstavnik državne uprave 1: Veliki izazov je usklađivanje različitih interesa - poljoprivrednika, lokalnih zajednica, zaštite okoliša i državnih politika. Često je teško naći kompromis koji zadovoljava sve strane.

- Predstavnik državne uprave 2: Nedostatak suradnje između različitih državnih tijela i razina uprave također otežava provedbu ovih politika.
- Predstavnik EU institucije 1: Izazov je osigurati da politike koje formuliramo na europskoj razini budu primjenjive i korisne na lokalnoj razini, posebno u složenim i specifičnim kontekstima kao što su krška područja.
- Predstavnik EU institucije 2: Izazov je pratiti i evaluirati provedbu ovih politika na terenu. Osim toga, potrebno je stalno ažuriranje politika kako bi se prilagodile promjenjivim uvjetima i potrebama.
- Predstavnik civilnog društva 1: Izazov je osigurati da politike upravljanja zemljištem budu zasnovane na čvrstoj znanstvenoj podlozi i da se uzmu u obzir specifičnosti krških područja.
- Predstavnik civilnog društva 2: Veliki izazov je osigurati participaciju svih relevantnih dionika u procesu formuliranja i provedbi ovih politika. Često se čini da su neki glasovi preglasni, dok su drugi potisnuti.
- Stručnjak za ruralni razvoj 1: Mislim da je jedan od najvećih izazova kako unaprijediti infrastrukturu i osigurati pristup tržištu za poljoprivrednike u krškim područjima. Također, trebalo bi se više usredotočiti na promociju održivih praksi koje mogu pomoći u očuvanju ovih jedinstvenih ekosustava.
- Stručnjak za ruralni razvoj 2: Izazov je stvaranje poticajnog okruženja koje bi omogućilo mladim ljudima da ostaju i rade u ruralnim, krškim područjima. To uključuje razvoj pristupačnih i kvalitetnih obrazovnih i rekreacijskih resursa, kao i održivih radnih mjesta povezanih s poljoprivredom.

Pitanje 6: Koje specifične mjere ili promjene biste predložili za poboljšanje upravljanja poljoprivrednim zemljištem u krškim područjima?

- Poljoprivrednik 1: Pored financijske podrške, mislim da bi bilo dobro uspostaviti platformu za dijeljenje znanja i iskustva među poljoprivrednicima. Na krškim područjima se suočavamo s jedinstvenim izazovima i mislim da možemo puno naučiti jedni od drugih.

- Poljoprivrednik 2: Predložio bih da se uvedu više subvencija i poticaja za održive poljoprivredne prakse, kao što su organska proizvodnja i permakultura. Također, trebali bismo se usmjeriti na očuvanje autohtonih vrsta i stvaranje dodane vrijednosti kroz proizvodnju visokokvalitetnih, specifičnih proizvoda.
- Predstavnik lokalne uprave 1: Mislim da bi lokalne uprave trebale imati veću autonomiju u upravljanju poljoprivrednim zemljištem. To bi uključivalo mogućnost donošenja odluka o raspodjeli zemljišta i pružanja poticaja za lokalne poljoprivrednike.
- Predstavnik lokalne uprave 2: Trebalo bi uspostaviti više partnerstava između lokalnih uprava i privatnog sektora. Na primjer, možemo surađivati s tvrtkama za preradu hrane ili supermarketima kako bismo osigurali bolje tržište za naše lokalne proizvode.
- Predstavnik državne uprave 1: Vjerujem da bi se trebalo uspostaviti posebne agencije za upravljanje Poljoprivrednim zemljištem na krškim područjima na nacionalnoj razini. One bi se mogle baviti specifičnostima tih područja i osigurati adekvatnu podršku poljoprivrednicima.
- Predstavnik državne uprave 2: Trebali bismo preispitati naše trenutne zakone o vlasništvu zemljišta i pružiti više prava malim poljoprivrednicima. Na primjer, omogućiti im lakši pristup do zemlje i veću zaštitu od velikih agroindustrijskih korporacija.
- Predstavnik civilnog društva 1: Predložio bih veću podršku istraživanju o najboljim praksama za poljoprivredu na krškim područjima. To može uključivati proučavanje i primjenu održivih metoda upravljanja vodama, gospodarenje tla i očuvanje bioraznolikosti.
- Predstavnik civilnog društva 2: Mislim da bismo trebali uložiti više u obrazovanje i obuku poljoprivrednika, posebno mladih ljudi. To bi moglo uključivati radionice, online tečajeve ili stipendije za studije povezane s poljoprivredom.
- Stručnjak za ruralni razvoj 1: Bilo bi korisno stvoriti specifične programe za ruralni razvoj usmjerene na krška područja. To bi moglo uključivati financijsku potporu za infrastrukturne projekte, poboljšanje pristupa tržištu ili promociju turizma.
- Stručnjak za ruralni razvoj 2: Trebalo bi poticati i podržavati suradnju između poljoprivrednika, lokalne uprave, organizacija civilnog društva i ostalih relevantnih dionika u formuliranju i provedbi politika upravljanja poljoprivrednim zemljištem.

Mislim da je ključ uspjeha u tome da svi imaju pravo sudjelovanja i pristup informacijama.

- Predstavnik EU institucije 1: Smatram da bi EU mogla poboljšati svoju politiku kroz ciljane subvencije i potpore za poljoprivredu u krškim područjima. Također, mogli bi unaprijediti informacijske i savjetodavne usluge za poljoprivrednike na tim područjima, pomoći u njihovom osposobljavanju za najnovije tehnologije i prakse koje su prikladne za krške uvjete.
- Predstavnik EU institucije 2: Mislim da bi EU trebala biti proaktivnija u promociji održive poljoprivrede na krškim područjima. To može uključivati mjere kao što su poticanje organske poljoprivrede, promocija lokalnih i autohtonih proizvoda, kao i jačanje lanca vrijednosti za proizvode iz ovih područja. Uz to, EU bi mogla surađivati s nacionalnim vladama kako bi se osiguralo da su politike o upravljanju poljoprivrednim zemljištem na krškim područjima u skladu s ciljevima EU o održivosti i biološkoj raznolikosti.

Pitanje 7: Kako vidite budućnost upravljanja poljoprivrednim zemljištem u krškim područjima?

- Poljoprivrednik 1: Optimističan sam. Vjerujem da ćemo kroz suradnju i inovacije pronaći načine za poboljšanje naših praksi i očuvanje našeg zemljišta za buduće generacije.
- Poljoprivrednik 2: Mislim da će se suočiti s više izazova, ali s pravom podrškom, mislim da možemo prebroditi te poteškoće i nastaviti proizvoditi hranu na održiv način.
- Predstavnik lokalne uprave 1: Vidim mogućnosti za poboljšanje suradnje između lokalne uprave i poljoprivrednika. Mislim da će biti važno da se lokalna uprava uključi u planiranje i upravljanje zemljištem.
- Predstavnik lokalne uprave 2: Nadam se da ćemo vidjeti više inovacija i tehnologije koje će nam pomoći da bolje upravljamo našim zemljištem. Također se nadam da će se više mladih ljudi odlučiti za poljoprivredu.
- Predstavnik državne uprave 1: Budućnost upravljanja poljoprivrednim zemljištem vidi se u jačanju održive poljoprivrede, zaštiti biološke raznolikosti i očuvanju krajobraza.

Postoji potreba za boljim razumijevanjem krških ekosustava i prilagodbom poljoprivrednih praksi tim uvjetima.

- Predstavnik državne uprave 2: Mislim da će biti izazovno, ali vjerujem da možemo napraviti pozitivne promjene ako radimo zajedno. Važno je da se nastavi ulagati u poljoprivredu i očuvanje krških područja.
- Predstavnik EU institucije 1: Vidim budućnost upravljanja poljoprivrednim zemljištem u krškim područjima u kontekstu zelene tranzicije. EU će nastaviti podržavati održive poljoprivredne prakse koje poštuju krški krajolik i njegove prirodne vrijednosti.
- Predstavnik EU institucije 2: Mislim da EU ima ključnu ulogu u podržavanju Hrvatske u održivom upravljanju krškim poljoprivrednim zemljištima. Cilj je postići ravnotežu između proizvodnje hrane, očuvanja prirode i održivog razvoja ruralnih područja.
- Stručnjak za ruralni razvoj 1: Budućnost krških poljoprivrednih područja vidim u integriranom pristupu. To uključuje suradnju između različitih dionika, uključujući poljoprivrednike, upravu, znanstvenike i lokalnu zajednicu. Također, potrebno je usmjeriti se na primjenu inovativnih tehnika i praksi koje su prikladne za specifičnosti krških područja.
- Stručnjak za ruralni razvoj 2: Vidim veliki potencijal u agroekološkim pristupima i lokalnim hranidbenim sustavima. To može omogućiti očuvanje biološke raznolikosti, povećanje otpornosti poljoprivrednih sustava i održivu ruralnu ekonomiju. Bit će važno osigurati adekvatne politike i podršku za takve pristupe.
- Predstavnik civilnog društva 1: Budućnost upravljanja poljoprivrednim zemljištem u krškim područjima vidim u razvoju održivih poljoprivrednih modela prilagođenih specifičnostima krškog ekosustava. To uključuje očuvanje autohtonih sorti i vrsta, upotrebu tradicionalnih tehnika uz primjenu modernih tehnoloških rješenja.
- Predstavnik civilnog društva 2: Mislim da je ključno pružiti veću podršku malim poljoprivrednicima i poticati održive prakse. Također bih volio vidjeti više istraživanja o najboljim praksama upravljanja krškim poljoprivrednim zemljištem.

Pitanje 8: Kako ocjenjujete dostupnost informacija o upravljanju poljoprivrednim zemljištem u krškim područjima?

- Poljoprivrednik 1: Osjećam da informacije nisu dovoljno dostupne, posebno kada se radi o konkretnim strategijama i tehnikama za upravljanje krškim zemljištem.
- Poljoprivrednik 2: Mislim da je problem što informacije često nisu prilagođene nama, poljoprivrednicima, i to je ono što bi trebalo poboljšati.
- Predstavnik lokalne uprave 1: Informacije su dostupne, ali postoji prostor za poboljšanje njihove dostupnosti i razumljivosti, posebno za poljoprivrednike.
- Predstavnik lokalne uprave 2: Mislim da se moramo pobrinuti da informacije budu dostupne na različitim platformama kako bi bile dostupne širem krugu ljudi.
- Predstavnik državne uprave 1: Količina informacija je zadovoljavajuća, ali postoji izazov u njihovom prenošenju do poljoprivrednika i osiguranju da se one pravilno koriste.
- Predstavnik državne uprave 2: Smatram da je dostupnost informacija dobra, ali postoji prostor za poboljšanje, posebno u pogledu praktičnih informacija za poljoprivrednike.
- Predstavnik EU institucije 1: Dostupnost informacija na EU razini je zadovoljavajuća. Međutim, nacionalne i lokalne institucije moraju se pobrinuti da te informacije dođu do poljoprivrednika.
- Predstavnik EU institucije 2: Mislim da postoji dovoljno informacija, ali ponekad može biti izazov osigurati da dođu do svih relevantnih dionika, uključujući poljoprivrednike na terenu.
- Stručnjak za ruralni razvoj 1: Dostupnost informacija je dobra, ali često su previše tehničke i teško razumljive za poljoprivrednike.
- Stručnjak za ruralni razvoj 2: Iako postoji mnogo informacija, potrebno je poboljšati njihovu dostupnost i pristupačnost, posebno za male poljoprivrednike.
- Predstavnik civilnog društva 1: Smatram da postoji puno informacija, ali je izazov pružiti relevantne i razumljive informacije poljoprivrednicima.
- Predstavnik civilnog društva 2: Dostupnost informacija je zadovoljavajuća, ali postoji prostor za poboljšanje, posebno u pogledu usmjeravanja informacija prema konkretnim potrebama poljoprivrednika.

Pitanje 9: Kako biste ocijenili potporu i suradnju među različitim dionicima u kontekstu upravljanja poljoprivrednim zemljištem u krškim područjima?

- Poljoprivrednik 1: Osjećam da ponekad postoji manjak suradnje, posebno između nas poljoprivrednika i vlade. Želimo biti više uključeni u odlučivanje o politikama koje nas direktno utječu.
- Poljoprivrednik 2: Potpora je prisutna, ali bi suradnja mogla biti poboljšana. Mislim da bi veća razmjena znanja i iskustva bila korisna.
- Predstavnik lokalne uprave 1: Suradnja je dobra, ali postoji prostor za poboljšanje, posebno u pogledu direktnijeg uključivanja poljoprivrednika u donošenje odluka.
- Predstavnik lokalne uprave 2: Uvijek postoji prostor za poboljšanje, ali u cjelini, suradnja među dionicima je prilično dobra.
- Predstavnik državne uprave 1: Mislim da postoji solidna suradnja, ali uvijek težimo boljoj koordinaciji i komunikaciji među različitim dionicima.
- Predstavnik državne uprave 2: Uvjeren sam da je potpora i suradnja među dionicima na visokoj razini, ali uvijek postoji prostor za unapređenje.
- Predstavnik EU institucije 1: Na razini EU, postoji snažan okvir za suradnju, ali je važno osigurati da se ta suradnja prenosi i na lokalnu razinu.
- Predstavnik EU institucije 2: EU pruža snažnu potporu i omogućava suradnju, ali je ključno da se ove mogućnosti adekvatno iskoriste na nacionalnoj i lokalnoj razini.
- Stručnjak za ruralni razvoj 1: Suradnja i potpora su ključni za uspješno upravljanje poljoprivrednim zemljištem. Postoje primjeri dobre prakse, ali postoji i prostor za poboljšanje.
- Stručnjak za ruralni razvoj 2: Postoji potencijal za poboljšanje suradnje, posebno uključivanjem više lokalnih dionika i poljoprivrednika u proces odlučivanja.
- Predstavnik civilnog društva 1: Suradnja među dionicima je ključna, ali se često suočavamo s izazovima u komunikaciji i koordinaciji.
- Predstavnik civilnog društva 2: Suradnja je bitna, ali trebamo raditi na poboljšanju rezultata.

Pitanje 10: Kako vidite svoju ulogu u budućim naporima za poboljšanje upravljanja poljoprivrednim zemljištem u krškim područjima?

- Poljoprivrednik 1: Volio bih se više uključiti u odlučivanje i donošenje politika. Mislim da mi poljoprivrednici imamo praktično znanje koje može biti vrlo korisno.
- Poljoprivrednik 2: Spreman sam nastaviti s održivim poljoprivrednim praksama i nadam se da ću podijeliti svoje iskustvo s drugim poljoprivrednicima u mom području.
- Predstavnik lokalne uprave 1: Nadam se da ću pomoći u unapređenju suradnje između različitih dionika, uključujući poljoprivrednike, lokalne poduzetnike i druge predstavnike lokalne uprave.
- Predstavnik državne uprave 2: Planiram nastaviti s radom na razvijanju i provođenju lokalnih politika koje podržavaju održivo upravljanje poljoprivrednim zemljištem.
- Predstavnik državne uprave 1: Moj cilj je nastaviti rad na stvaranju i provođenju politika koje podržavaju održivost i uključuju sve relevantne dionike.
- Predstavnik nacionalne uprave 2: Radit ću na tome da se osigura da naše politike i prakse upravljanja zemljištem budu u skladu s najboljim dostupnim znanjem i da se usmjere na dugoročnu održivost.
- Predstavnik EU institucije 1: Kao predstavnik EU, nastojat ću osigurati da EU nastavi pružati potrebnu podršku i resurse za poboljšanje upravljanja poljoprivrednim zemljištem u Hrvatskoj.
- Predstavnik EU institucije 2: Nastojat ću osigurati da EU politike i financijska sredstva adekvatno podržavaju održive prakse upravljanja zemljištem u krškim područjima Hrvatske.
- Stručnjak za ruralni razvoj 1: Moja uloga je nastaviti rad na istraživanju i savjetovanju kako bih pomogao u oblikovanju boljih politika i praksi.
- Stručnjak za ruralni razvoj 2: Nadam se da ću koristiti svoje stručno znanje kako bih pomogao u stvaranju učinkovitijih strategija upravljanja zemljištem.
- Predstavnik civilnog društva 1: Moj je cilj nastaviti istraživati i razvijati inovativne pristupe upravljanju poljoprivrednim zemljištem, posebno u krškim područjima. Također želim podijeliti svoje nalaze s donosiocima odluka, poljoprivrednicima i ostalim dionicima.

- Predstavnik civilnog društva 2: Vidim se kao most između teorije i prakse. Nastojat ću prenijeti najnovija istraživanja i inovacije do poljoprivrednika i donositelja odluka, te pomoći u njihovoj primjeni u svakodnevnom radu.

Pitanje 11: Kako trenutne politike upravljanja poljoprivrednim zemljištem utječu na konkurentnost hrvatske poljoprivrede na EU tržištu?

- Poljoprivrednik 1: Trenutne politike donose određene izazove, ali pružaju i mogućnosti. Na primjer, subvencije i poticaji omogućavaju nam da se moderniziramo i poboljšamo proizvodnju. Ali, postoji i potreba za većom fleksibilnošću u politikama kako bismo mogli bolje odgovoriti na lokalne uvjete i potrebe.
- Poljoprivrednik 2: Mislim da se moramo fokusirati na poboljšanje kvalitete naših proizvoda kako bi bili konkurentni na EU tržištu. Trenutne politike nam pružaju podršku u tome, ali treba biti više fokusirane na male i srednje poljoprivrednike.
- Predstavnik lokalne uprave 1: Trenutne politike su uglavnom usmjerene na velike proizvođače i korporacije. Mislim da bismo trebali imati više politika koje podržavaju male i srednje poljoprivrednike koji često imaju kvalitetnije proizvode.
- Predstavnik lokalne uprave 2: Politike upravljanja zemljištem su vrlo važne za očuvanje ruralnih područja i poticanje lokalne proizvodnje. No, mislim da trebamo više politika koje promoviraju održive poljoprivredne prakse.
- Predstavnik državne uprave 1: Trenutne politike pružaju solidnu osnovu, ali svakako postoji prostor za poboljšanja. Trebali bismo se usredotočiti na stvaranje okruženja koje omogućuje inovacije i diversifikaciju u poljoprivredi.
- Predstavnik državne uprave 2: Politike su ključne za osiguranje održive budućnosti naše poljoprivrede. Trebali bismo razmotriti mjere koje promiču održivu poljoprivredu i omogućavaju našim poljoprivrednicima da budu konkurentni na EU tržištu.
- Predstavnik EU institucije 1: Iz perspektive EU, politike upravljanja zemljištem su ključne za postizanje održivosti poljoprivrede. Hrvatska ima veliki potencijal, ali mora se usredotočiti na provedbu politika koje podržavaju održivu poljoprivredu.
- Predstavnik EU institucije 2: Mislim da bi Hrvatska trebala iskoristiti EU fondove i politike koje podržavaju održivu poljoprivredu.

- Predstavnik civilnog društva 1: Mislim da trenutne politike upravljanja poljoprivrednim zemljištem, nažalost, ne potiču dovoljno inovacija i diverzifikaciju proizvodnje. To može rezultirati manje konkurentnom poljoprivredom na EU tržištu, gdje su potrošači sve više orijentirani prema raznolikim i kvalitetnim proizvodima.
- Predstavnik civilnog društva 2: Trenutne politike su, kako se čini, previše fokusirane na kvantitetu, a ne na kvalitetu proizvodnje. Ako želimo biti konkurentni na EU tržištu, moramo se usmjeriti na stvaranje visokokvalitetnih proizvoda, što podrazumijeva veću pažnju na upravljanju poljoprivrednim zemljištem i održivim praksama.
- Stručnjak za ruralni razvoj 1: Trenutno se čini da su naše politike upravljanja poljoprivrednim zemljištem prvenstveno usmjerene na domaću proizvodnju, a nedovoljno na ispunjavanje strogih standarda i očekivanja na EU tržištu. Trebali bismo se usmjeriti na razvoj strategija koje bi pomogle našim poljoprivrednicima da budu konkurentniji na europskoj razini.
- Stručnjak za ruralni razvoj 2: Trenutne politike nisu dovoljno usmjerene na poticanje održive poljoprivrede, što je ključno za konkurentnost na EU tržištu. Sve veća svijest o važnosti očuvanja okoliša i održive proizvodnje hrane znači da će poljoprivrednici koji se pridržavaju tih principa biti sve traženiji na tržištu.

Pitanje 12: Kako biste poboljšali postojeće politike upravljanja poljoprivrednim zemljištem kako bi bolje odgovarale potrebama hrvatskih poljoprivrednika?

- Poljoprivrednik 1: Mislim da treba pružiti više obrazovnih resursa i stručnog savjetovanja za poljoprivrednike kako bismo bolje razumjeli kako iskoristiti postojeće politike i poticaje.
- Poljoprivrednik 2: Trebalo bi poboljšati pristup financiranju, posebno za male poljoprivrednike koji žele modernizirati svoje operacije ili se prebaciti na održive poljoprivredne prakse.
- Predstavnik lokalne uprave 1: Ja bih promijenio politike tako da se više fokusiraju na poticanje održive poljoprivrede i zaštitu okoliša.

- Predstavnik lokalne uprave 2: Mislim da treba olakšati postupak za pristup sredstvima EU za ruralni razvoj. Trenutačno je proces vrlo složen i zahtjeva puno vremena i resursa.
- Predstavnik državne uprave 1: Vjerujem da bismo trebali pokušati bolje integrirati različite politike i inicijative kako bismo osigurali koherentan pristup upravljanju poljoprivrednim zemljištem.
- Predstavnik državne uprave 2: Mislim da trebamo unaprijediti politike koje podržavaju raznolikost u poljoprivredi, kao što su podrška za agroekologiju i održive poljoprivredne prakse.
- Predstavnik EU institucije 1: Mislim da bismo trebali nastaviti s pružanjem potpore putem fondova EU, ali bi trebali osigurati da se ova sredstva koriste na najučinkovitiji način.
- Predstavnik EU institucije 2: Bilo bi korisno raditi na jačanju suradnje između različitih zemalja članica kako bi se razmijenila najbolja praksa i potaknula inovacija.
- Stručnjak za ruralni razvoj 1: Mislim da bismo trebali osnažiti ulogu lokalnih zajednica u upravljanju poljoprivrednim zemljištem. To bi moglo uključivati osnaživanje lokalnih kooperativa i omogućavanje veće suradnje među poljoprivrednicima.
- Stručnjak za ruralni razvoj 2: Trebali bismo promovirati politike koje podržavaju inovaciju i diversifikaciju u poljoprivredi, kako bismo pomogli poljoprivrednicima da se prilagode promjenjivim tržištima
- Predstavnik civilnog društva 1: Smatram da bi trebali provoditi redovite revizije politika upravljanja poljoprivrednim zemljištem kako bi se osiguralo da su one još uvijek relevantne i učinkovite. Također bih preporučio jače uključivanje poljoprivrednika i drugih dionika u proces planiranja i donošenja odluka.
- Predstavnik civilnog društva 2: Bilo bi korisno provesti više istraživanja kako bi se bolje razumjeli izazovi s kojima se poljoprivrednici suočavaju i kako postojeće politike utječu na njihov rad. Osim toga, potrebno je bolje komunicirati o dostupnim politikama i poticajima kako bi poljoprivrednici mogli iskoristiti dostupne resurse.

Pitanje 13: Kako kulturna raznolikost dinarskog krša može doprinijeti održivom upravljanju poljoprivrednim zemljištem?

- Poljoprivrednik 1: Kulturna raznolikost našeg kraja svakako može biti naša snaga. Tradicionalna znanja i prakse u upravljanju poljoprivrednim zemljištem mogu nam pomoći u razvoju održivijih i prilagodljivijih strategija.
- Poljoprivrednik 2: Mislim da bi razvijanje poljoprivrednih proizvoda koji reflektiraju našu bogatu kulturnu baštinu moglo biti korisno. Na primjer, promoviranjem autohtonih vrsta i tradicionalnih metoda proizvodnje mogli bismo se istaknuti na tržištu.
- Predstavnik lokalne vlasti 1: Postoji potreba za većim priznavanjem i podrškom našoj kulturnoj baštini. Upravljanje poljoprivrednim zemljištem moglo bi biti usklađeno s očuvanjem kulturnog pejzaža i kulturnih praksi.
- Predstavnik lokalne vlasti 2: Mi u lokalnoj vlasti možemo igrati ključnu ulogu u promicanju kulturne raznolikosti kao resursa za održivo upravljanje poljoprivrednim zemljištem. Potrebno je osmisliti politike koje bi ovo omogućile.
- Predstavnik državne uprave 1: Država bi mogla poticati programe koji promiču kulturnu raznolikost i povezivanje s održivim upravljanjem poljoprivrednim zemljištem. To bi moglo uključivati financijske poticaje za poljoprivrednike koji održavaju tradicionalne prakse.
- Predstavnik državne uprave 2: Mislim da bi država trebala uložiti više u zaštitu kulturne baštine u dinarskom kršu. To bi moglo obuhvatiti veću zaštitu kulturnog pejzaža, ali i poticanje očuvanja tradicionalnih poljoprivrednih praksi.
- Predstavnik EU institucije 1: EU podržava očuvanje kulturne raznolikosti kao važnog dijela održivog ruralnog razvoja. Kulturna raznolikost dinarskog krša može poslužiti kao resurs za održivo upravljanje poljoprivrednim zemljištem.
- Predstavnik EU institucije 2: Kulturna raznolikost može se koristiti kao alat za poticanje lokalnog razvoja i povećanje atraktivnosti ruralnih područja. Moguć je stvoriti sinergiju između održive poljoprivrede i zaštite kulturne baštine koja bi omogućila razvoj specifičnih poljoprivrednih proizvoda i time povećala konkurentnost poljoprivrednika.

- Predstavnik civilnog društva 1: Kulturna raznolikost dinarskog krša nije samo bogatstvo koje treba očuvati, već je to i prilika za inovacije. Na primjer, održivo upravljanje poljoprivrednim zemljištem može se temeljiti na tradicionalnim praksama koje su se razvile u ovim područjima, ali i na novim pristupima koji uzimaju u obzir ovu kulturnu raznolikost.
- Predstavnik civilnog društva 2: Mislim da bi integracija kulturne raznolikosti u strategije upravljanja poljoprivrednim zemljištem mogla pružiti nove mogućnosti za očuvanje biološke raznolikosti, stvaranje dodane vrijednosti za poljoprivredne proizvode i poboljšanje života u ruralnim područjima.
- Stručnjak za ruralni razvoj 1: Kulturna raznolikost može biti ključni faktor u održivom razvoju ruralnih područja. Kroz razvoj agroturizma, na primjer, kulturna raznolikost može pomoći u stvaranju atraktivnijih turističkih destinacija, ali također može doprinijeti očuvanju poljoprivrednog krajolika i održivom upravljanju poljoprivrednim zemljištem.
- Stručnjak za ruralni razvoj 2: Trebamo bolje iskoristiti potencijal kulturne raznolikosti dinarskog krša. Primjena koncepta kulturnih usluga, koji priznaje vrijednost kulturnih dobara u očuvanju prirodnog okoliša i poticanju održive poljoprivrede, mogla bi nam pomoći u tome.

Pitanje 14: Kako bi se mogle iskoristiti kulturne prakse dinarskog krša u cilju održive poljoprivrede i poboljšanja upravljanja poljoprivrednim zemljištem?

- Poljoprivrednik 1: Tradicionalne poljoprivredne prakse dinarskog krša, poput načina na koji proizvodimo sir iz mješine, mogu pružiti dragocjene lekcije o održivoj poljoprivredi. Mislim da bi se takve prakse mogle više vrednovati i promovirati.
- Poljoprivrednik 2: Mjesto proizvodnje nekih naših proizvoda, kao što je pršut, ima poseban značaj i kvalitetu koju bi mogli iskoristiti u održivom upravljanju poljoprivrednim zemljištem.
- Predstavnik lokalne vlasti 1: Vjerujem da očuvanje kulturne baštine može biti poticaj za održivi razvoj naše lokalne poljoprivrede. Na primjer, kulturni festivali i

manifestacije mogli bi privući turiste i time pomoći promociji naših lokalnih proizvoda.

- Predstavnik lokalne vlasti 2: Lokalna vlast bi mogla potaknuti primjenu tradicionalnih metoda u poljoprivredi, što bi moglo pomoći očuvanju kulturne raznolikosti, ali i pridonijeti održivosti poljoprivrede.
- Predstavnik državne uprave 1: Potrebno je bolje zakonsko okruženje koje bi omogućilo zaštitu i promociju kulturnih praksi kao što su glagoljaško pjevanje ili klapsko pjevanje, ali i priznalo njihov doprinos održivoj poljoprivredi.
- Predstavnik državne uprave 2: Državna vlast bi trebala promovirati oznake "Izvorno hrvatsko" kao način za valorizaciju naših lokalnih proizvoda i poljoprivrednih praksi.
- Predstavnik EU institucije 1: EU već podupire očuvanje kulturne baštine kroz različite programe. Međutim, trebalo bi razmotriti kako se te inicijative mogu bolje povezati s poljoprivrednim politikama.
- Predstavnik EU institucije 2: EU bi mogla pomoći promoviranju održivih poljoprivrednih praksi koje su ukorijenjene u kulturnim tradicijama dinarskog krša.
- Stručnjak za ruralni razvoj 1: Upravljanje poljoprivrednim zemljištem trebalo bi uzeti u obzir kulturne aspekte dinarskog krša. Primjerice, tradicionalne metode uzgoja maslina ili vinove loze mogu poslužiti kao inspiracija za modernu poljoprivrednu praksu koja je održiva i poštiva prirodnu ravnotežu ekosustava.
- Stručnjak za ruralni razvoj 2: Važno je napomenuti da su kulturne prakse neraskidivo povezane s održivim upravljanjem prirodnim resursima. Stoga, očuvanje tih praksi ne samo da je ključno za očuvanje naše kulturne baštine, već i za održivo upravljanje poljoprivrednim zemljištem.
- Predstavnik civilnog društva 1: Kulturna praksa, poput klapskog pjevanja, nije samo deo naše kulturne baštine, već je i važan dio naše zajednice. Stoga, unapređenje upravljanja poljoprivrednim zemljištem također znači očuvanje ovih kulturnih praksi i stvaranje održivih ruralnih zajednica.
- Predstavnik civilnog društva 2: Različite kulturne prakse i tradicije krškog područja, poput proizvodnje sira iz mješine, trebale bi biti više uključene u strategije razvoja poljoprivrede. Njihovo očuvanje može omogućiti održivo korištenje resursa i doprinijeti očuvanju bioraznolikosti.

Pitanje 15: Koliko ste upoznati s radom sustava ARKOD u kontekstu identifikacije poljoprivrednog zemljišta?

- Poljoprivrednik 1: Poznato mi je samo osnovno o ARKOD sustavu. Znam da se koristi za identifikaciju i evidenciju poljoprivrednog zemljišta, ali nisam siguran u sve detalje.
- Poljoprivrednik 2: Koristim ARKOD sustav redovito za evidenciju i praćenje mojih poljoprivrednih parcela. Pomaže mi u planiranju sjetve i žetve.
- Predstavnik lokalne vlasti 1: Sustav ARKOD je vrlo koristan alat za lokalnu upravu. Koristimo ga za praćenje i planiranje razvoja poljoprivrednih kapaciteta na našem području.
- Predstavnik lokalne vlasti 2: Naša općina se oslanja na ARKOD sustav za informacije o korištenju poljoprivrednog zemljišta. To nam omogućuje da bolje planiramo i usklađujemo razvojne strategije.
- Predstavnik državne uprave 1: ARKOD je ključni element našeg upravljanja poljoprivrednim resursima. Koristimo ga za utvrđivanje i praćenje korištenja zemljišta, kao i za planiranje politika.
- Predstavnik državne uprave 2: Radim s ARKOD sustavom na dnevnoj bazi. On nam omogućuje točne i ažurirane informacije o poljoprivrednom zemljištu u državi.
- Predstavnik EU institucije 1: ARKOD sustav je iznimno važan za praćenje i ispunjavanje EU regulativa u kontekstu poljoprivrede. Njegov rad i preciznost su ključni za naše operacije.
- Predstavnik EU institucije 2: Dok ne radim direktno s ARKOD sustavom, svjestan sam njegove važnosti u regulaciji i nadzoru poljoprivrednih praksi unutar EU.
- Stručnjak za ruralni razvoj 1: ARKOD je temeljna komponenta svake strategije ruralnog razvoja. Pruža ključne informacije o korištenju zemljišta koje su vitalne za planiranje i provedbu razvojnih projekata.
- Stručnjak za ruralni razvoj 2: ARKOD sustav je od ključnog značaja za precizno razumijevanje kako se poljoprivredno zemljište koristi i kako se to korištenje mijenja s vremenom.

- Predstavnik civilnog društva 1: Koristimo ARKOD podatke u našem radu za razumijevanje lokalnih poljoprivrednih praksi i za planiranje inicijativa koje podržavaju održivu poljoprivredu.
- Predstavnik civilnog društva 2: Iako se ne bavim direktno s ARKOD sustavom, svjestan sam njegove važnosti. Informacije koje on pruža mogu biti vrlo korisne za unapređenje poljoprivrednih praksi i promoviranje održivosti.

Pitanje 16: Kako ocjenjujete učinkovitost sustava ARKOD u identifikaciji potencijala poljoprivrednog zemljišta?

- Poljoprivrednik 1: Sustav ARKOD je vrlo učinkovit, ali je nužno stalno održavanje i ažuriranje kako bi se osigurala njegova pouzdanost.
- Poljoprivrednik 2: Mislim da je ARKOD sustav dosta koristan, ali postoje izazovi vezani za kvalitetu podataka.
- Predstavnik lokalne vlasti 1: Sustav je dobar za praćenje trendova u korištenju zemljišta i donošenje informiranih odluka.
- Predstavnik lokalne vlasti 2: Učinkovitost sustava može se poboljšati kroz bolje upravljanje podacima i tehnologijom.
- Predstavnik državne uprave 1: ARKOD sustav je koristan, ali je potrebno osigurati točne i ažurirane podatke za ispravno funkcioniranje.
- Predstavnik državne uprave 2: Sustav je nezamjenjiv alat u upravljanju poljoprivrednim zemljištem u Hrvatskoj, unatoč izazovima.
- Predstavnik EU institucije 1: Mislim da sustav dobro funkcionira, ali bi se moglo raditi na poboljšanju njegove učinkovitosti.
- Predstavnik EU institucije 2: Sustav ARKOD ima potencijal za unapređenje strategija upravljanja poljoprivrednim zemljištem.
- Stručnjak za ruralni razvoj 1: Sustav ima ključnu ulogu u promicanju održive poljoprivrede, ali su potrebna daljnja unapređenja.
- Stručnjak za ruralni razvoj 2: ARKOD sustav je vrlo koristan, ali se suočava s izazovima vezanim uz ažuriranje i održavanje podataka.
- Predstavnik civilnog društva 1: Unatoč izazovima, učinkovitost sustava ARKOD je vrlo važna za dugoročnu održivost poljoprivrede u Hrvatskoj.

- Predstavnik civilnog društva 2: Sustav je dobar, ali se može poboljšati kroz bolje upravljanje i održavanje tehnologije na kojoj se oslanja.

Pitanje 17: Kako vidite promjenu strateškog fokusa na upravljanje poljoprivrednim zemljištem u okviru politika Republike Hrvatske?

- Poljoprivrednik 1: Mislim da će se strateški fokus na upravljanje poljoprivrednim zemljištem uvelike poboljšati kroz nove politike.
- Poljoprivrednik 2: Očekujem veće ulaganje u infrastrukturu i tehnologiju kako bi se unaprijedilo upravljanje poljoprivrednim zemljištem.
- Predstavnik lokalne vlasti 1: Vidim potencijal za poboljšanje strateškog fokusa na upravljanje poljoprivrednim zemljištem kroz bolje integrirane politike.
- Predstavnik lokalne vlasti 2: Promjena fokusa će, nadam se, dovesti do bolje očuvanja i upravljanja našim poljoprivrednim zemljištem.
- Predstavnik državne uprave 1: Cilj nam je stvoriti održive i učinkovite strategije upravljanja poljoprivrednim zemljištem kroz novu politiku.
- Predstavnik državne uprave 2: Upravljanje poljoprivrednim zemljištem je ključno za našu ekonomiju, i drago mi je što se fokus na ovo povećava.
- Predstavnik EU institucije 1: Vrlo je važno da Hrvatska nastavi sa svojim strateškim fokusom na upravljanje poljoprivrednim zemljištem, unapređujući pritom svoje politike.
- Predstavnik EU institucije 2: Podržavamo svaku promjenu koja će doprinijeti boljem i učinkovitijem upravljanju poljoprivrednim zemljištem u Hrvatskoj.
- Stručnjak za ruralni razvoj 1: Povećanje strateškog fokusa na upravljanje poljoprivrednim zemljištem je pozitivno za održivost poljoprivrede u zemlji.
- Stručnjak za ruralni razvoj 2: Novi fokus će, nadam se, uključiti i veće ulaganje u tehnologiju i edukaciju poljoprivrednika.
- Predstavnik civilnog društva 1: Fokus na upravljanje poljoprivrednim zemljištem je ključan za očuvanje naše prirode i održivost našeg poljoprivrednog sektora. Podržavam svaku inicijativu koja pridonosi ovom cilju.

- Predstavnik civilnog društva 2: Nadam se da će ovaj pomak u politici omogućiti bolje upravljanje našim prirodnim resursima, s naglaskom na održivost i zaštitu okoliša.

Pitanje 18: Kako biste ocijenili politike održivog upravljanja poljoprivrednim zemljištem u Hrvatskoj?

- Poljoprivrednik 1: Smatram da se politike održivog upravljanja poljoprivrednim zemljištem razvijaju u dobrom smjeru, ali još uvijek postoje prepreke koje treba prevladati.
- Poljoprivrednik 2: Bilo bi dobro vidjeti veću podršku malim i srednjim poljoprivrednim gospodarstvima u sklopu tih politika.
- Predstavnik lokalne vlasti 1: Politike se razvijaju, ali bi korisnici trebali biti bolje informirani o njima.
- Predstavnik lokalne vlasti 2: Osiguranje resursa za provedbu tih politika predstavlja izazov. Potrebno je dodatno ulaganje.
- Predstavnik državne uprave 1: Mislim da naša država ulaže velike napore u razvoj održivih politika, ali uvijek postoji prostor za poboljšanje.
- Predstavnik državne uprave 2: Nastojimo izbalansirati potrebe poljoprivrednika i očuvanje okoliša. To je kompleksan zadatak.
- Predstavnik EU institucije 1: Hrvatska je na dobrom putu, ali treba još raditi na provedbi politika održivog upravljanja poljoprivrednim zemljištem.
- Predstavnik EU institucije 2: Pozdravljam napore Hrvatske u razvijanju politika održivog upravljanja, ali je potrebna stalna evaluacija i unapređenje.
- Stručnjak za ruralni razvoj 1: Implementacija politika može biti izazovna. Potrebna je bolja komunikacija i edukacija korisnika.
- Stručnjak za ruralni razvoj 2: Postoji potreba za boljim praćenjem učinka tih politika na održivost ruralnih područja.
- Predstavnik civilnog društva 1: Potrebno je više uključivanja građana i civilnog društva u razvoj i provedbu tih politika.
- Predstavnik civilnog društva 2: Politike su obećavajuće, ali još uvijek postoji puno izazova kada je riječ o njihovoj provedbi na terenu.

Pitanje 19: Kako ocjenjujete promjene u strateškom fokusu upravljanja poljoprivrednim zemljištem između razdoblja 2014. do 2020/2023. i 2023. do 2027.?

- Poljoprivrednik 1: Primjećujem određene promjene, posebno u smislu veće naglaske na održivosti i zaštiti okoliša.
- Poljoprivrednik 2: Mislim da je novi pristup koristan, pruža veću fleksibilnost i omogućuje bolju prilagodbu lokalnim uvjetima.
- Predstavnik lokalne vlasti 1: Reforma ZPP-a donijela je značajne promjene. Sada smo više usmjereni na ostvarivanje konkretnih rezultata.
- Predstavnik lokalne vlasti 2: Pozdravljam novi pristup, ali izazov je osigurati da se promjene pravilno implementiraju na lokalnoj razini.
- Predstavnik državne uprave 1: Novi strateški fokus omogućava nam da bolje odgovorimo na potrebe naših poljoprivrednika i ruralnih zajednica.
- Predstavnik državne uprave 2: Mislim da smo na pravom putu, ali još uvijek moramo raditi na poboljšanju provedbe.
- Predstavnik EU institucije 1: Hrvatska se dobro prilagodila novim smjernicama ZPP-a.
- Predstavnik EU institucije 2: Vidim napredak, ali je ključno osigurati da se ciljevi za održivost i zaštitu okoliša postignu.
- Stručnjak za ruralni razvoj 1: Primijetio sam veći naglasak na održivim praksama, što je vrlo pozitivno.
- Stručnjak za ruralni razvoj 2: Promjene su važne, ali treba ih dobro provesti i pratiti njihov učinak.
- Predstavnik civilnog društva 1: Važno je da promjene uključuju angažman civilnog društva kako bi se osigurala pravednost i održivost.
- Predstavnik civilnog društva 2: S novim fokusom, nadam se većem napretku u očuvanju prirode i održivosti poljoprivrede.

Pitanje 20: Kako vidite ulogu Zajedničke poljoprivredne politike u oblikovanju strategija upravljanja poljoprivrednim zemljištem u Hrvatskoj?

- Poljoprivrednik 1: ZPP je definitivno igrao ključnu ulogu u oblikovanju naše strategije.
- Poljoprivrednik 2: Bez sumnje, ZPP je postavila osnovne smjernice koje sada slijedimo. Smatram to dobrim, jer nam daje priliku da razvijamo vlastite lokalne strategije unutar EU okvira.
- Predstavnik lokalne vlasti 1: ZPP je centralna u našim nastojanjima da moderniziramo i održimo našu poljoprivrednu praksu održivom.
- Predstavnik lokalne vlasti 2: ZPP je postavila temelje na kojima gradimo naše lokalne strategije, to nam pomaže da budemo usklađeni s EU standardima.
- Predstavnik državne uprave 1: ZPP je bila ključna za oblikovanje naših strategija. Pruža nam smjernice i strukturu unutar koje možemo prilagoditi naše pristupe našim specifičnim potrebama.
- Predstavnik državne uprave 2: ZPP ima ključnu ulogu. Uključuje osnovna načela održivosti i inovacija koja su ključna za naš sektor.
- Predstavnik EU institucije 1: ZPP je osmišljena da usmjerava i podupire države članice u njihovim poljoprivrednim politikama. Drago mi je vidjeti da Hrvatska koristi ovaj okvir za razvoj svojih strategija.
- Predstavnik EU institucije 2: Primjena ZPP u Hrvatskoj ide u dobrom smjeru. Izuzetno je važno da države članice koriste ovu politiku kao temelj za stvaranje pravednih, održivih i inovativnih poljoprivrednih praksi.
- Stručnjak za ruralni razvoj 1: ZPP je donijela značajne promjene u načinu na koji pristupamo poljoprivredi i upravljanju poljoprivrednim zemljištem.
- Stručnjak za ruralni razvoj 2: ZPP je ključna za oblikovanje modernih, održivih i učinkovitih strategija za upravljanje poljoprivrednim zemljištem.
- Predstavnik civilnog društva 1: ZPP pomaže u postavljanju standarda i smjernica koje nam pomažu u borbi za održivu i pravednu poljoprivredu.
- Predstavnik civilnog društva 2: ZPP je važna, ali isto tako je važno da su strategije prilagođene lokalnim uvjetima i da se uključuju različiti dionici.

8.3. Analiza rezultata provedene fokus grupe

Analizirajući rezultate ove fokus grupe, može se izdvojiti nekoliko ključnih nalaza. Razgovori su pružili dublji uvid u pogled na politiku upravljanja poljoprivrednim zemljištem u Hrvatskoj, a posebno na krškim područjima, s perspektivom različitih dionika, uključujući poljoprivrednike, predstavnike lokalne i državne vlasti, predstavnike EU institucija, stručnjake za ruralni razvoj i nezavisne stručnjake.

Poljoprivrednici su izrazili zabrinutost zbog trenutnih politika upravljanja poljoprivrednim zemljištem koje smatraju nedostatnim i nepravednim, posebno u pogledu pristupa i raspodjele poljoprivrednih potpora. Predstavnici lokalne i državne vlasti su istaknuli potrebu za poboljšanjem postojećih regulativa i politika koje bi bile bolje prilagođene specifičnostima krških područja.

Predstavnici EU institucija istaknuli su potrebu za boljim usklađivanjem hrvatske politike upravljanja poljoprivrednim zemljištem s EU direktivama i standardima. Stručnjaci za ruralni razvoj naglasili su potencijal krških područja u pogledu održive poljoprivrede i istaknuli potrebu za većom integracijom kulturne baštine u strategije razvoja poljoprivrede.

Interesantan uvid pružili su nezavisni stručnjaci koji su istaknuli kulturnu raznolikost krških područja kao ključni element za održivo upravljanje poljoprivrednim zemljištem. Oni su predložili da se kulturne prakse, poput tradicionalnih metoda uzgoja ili lokalnih gastronomskih običaja, više uključe u razvojne strategije.

Sve u svemu, postoji široki konsenzus među sudionicima da je potrebna temeljitija reforma politika upravljanja poljoprivrednim zemljištem, koja bi uzela u obzir specifičnosti i potencijale krških područja Hrvatske. Također je istaknuta potreba za boljom integracijom kulturne raznolikosti u strategije razvoja poljoprivrede, što bi moglo doprinijeti održivijem i inkluzivnijem razvoju ovih područja.

9. ZAKLJUČAK

Na temelju dubinskog proučavanja politike upravljanja poljoprivrednim zemljištem i razvoja krških područja u Republici Hrvatskoj, može se zaključiti sljedeće.

Kroz detaljnu analizu povijesti i dinamike ruralnog razvoja Europske unije, jasno je da su strukturne politike i programi ruralnog razvoja ključni za oblikovanje poljoprivrednih praksi i strategija. Hrvatska, kao članica EU, ima priliku koristiti se ovim resursima i primijeniti lekcije naučene na razini EU kako bi poboljšala svoje politike upravljanja poljoprivrednim zemljištem i strategije ruralnog razvoja.

Hrvatska se suočava s izazovima, ali i mogućnostima, u vezi s upravljanjem poljoprivrednim zemljištem, posebno u državnom vlasništvu. U tom kontekstu, Model domene zemljišne administracije (LADM) pruža korisne smjernice za unapređenje upravljanja poljoprivrednim zemljištem. Također, analiza iskustava drugih zemalja može pružiti vrijedne uvide u najbolje prakse i strategije koje se mogu primijeniti u Hrvatskoj.

Posebni izazovi vezani su za upravljanje krškim područjima u Hrvatskoj, koja su karakterizirana svojom jedinstvenom multidimenzionalnom prirodom. Postojeći deficiti u upravljanju ovim područjima trebaju biti prepoznati i adresirani, a potencijali za poboljšanje trebaju biti istraženi i iskorišteni.

Upravljanje poljoprivrednim zemljištem ključno je za budućnost ruralnih područja i krških područja u Republici Hrvatskoj. Kroz analizu provedenu u ovom radu, jasno je da integracija poljoprivrednog zemljišta mora postati jasan strateški cilj unutar poljoprivredne politike. Poljoprivredno zemljište, kao prirodno dobro na kojem se proizvodi hrana, ima iznimnu važnost s gospodarske, ekološke i socijalne komponente. S razvijenim sustavom koji prepoznaje poljoprivredno zemljište, kao što je ARKOD sustav, potrebno je imati konkretne podatke o ukupnim potencijalima poljoprivrednog zemljišta.

Ovaj rad ukazuje na manjkavosti u upravljanju poljoprivrednim zemljištem u Hrvatskoj, posebno na krškim područjima, što rezultira smanjenom mogućnosti povlačenja sredstava iz fondova Europske unije u području ruralnog razvoja. Nažalost, stvarni potencijali obradivog poljoprivrednog zemljišta još uvijek nisu dovoljno istraženi, a postojeći podaci o površini poljoprivrednog zemljišta nisu precizni ni potpuni.

U kontekstu pristupanja Hrvatske Europskoj uniji, bilo je nesporazuma oko stvarne površine obradivog poljoprivrednog zemljišta, koja se kretala od 2,7 milijuna hektara do 800.000 hektara. Takvi nesporazumi i nesigurnosti samo su doprinijeli daljnjim problemima u upravljanju poljoprivrednim zemljištem i povlačenju sredstava iz EU fondova.

Poljoprivredna politika Hrvatske, kako prethodni plan 2014.-2020., tako i budući plan 2023.-2027., nastoji staviti upravljanje poljoprivrednim zemljištem u fokus. Međutim, ova politika se do sada pokazala nedovoljno aktivna, posebno u iskorištavanju poljoprivrednog potencijala na krškim područjima.

Nakon detaljne analize upravljanja poljoprivrednim zemljištem u Hrvatskoj, jasno je da su politike i strateški pristupi doživjeli značajne promjene tijekom posljednjih godina. Učinkovitost sustava ARKOD, kao središnje komponente za identifikaciju i upravljanje poljoprivrednim zemljištem, ključna je za uspješno donošenje odluka i održivo upravljanje resursima. Iako sustav nije bez izazova, njegova vrijednost i potencijal daleko nadmašuju nedostatke, pružajući dragocjeni temelj za planiranje, upravljanje i očuvanje poljoprivrednih zemljišta.

U političkom kontekstu, analiza strateških fokusa na upravljanje poljoprivrednim zemljištem unutar poljoprivredne politike Republike Hrvatske pokazuje značajnu evoluciju tijekom godina. Sve veći fokus na održivost, bioraznolikost i ekološku odgovornost, zajedno s reformama Zajedničke poljoprivredne politike EU, doprinose novom pristupu koji je pravedniji, zeleniji i više usmjeren na rezultate.

Kroz ovu analizu, vidljivo je da je Hrvatska aktivno uključena u modernizaciju svog poljoprivrednog sektora, pridajući sve veći značaj održivim praksama i tehnologijama. Sustav ARKOD, kao i politike koje se provode na nacionalnoj razini, odražavaju ovu stratešku orijentaciju.

Izazovi ostaju, posebno u vezi s poboljšanjem kvalitete podataka i tehnološke infrastrukture ARKOD-a, kao i s usklađivanjem nacionalnih politika s promjenama u Zajedničkoj poljoprivrednoj politici EU. Međutim, kroz kontinuirane napore za unapređenje i prilagodbu, Hrvatska je na dobrom putu da ostvari svoje ciljeve u vezi s održivim upravljanjem poljoprivrednim zemljištem, pružajući kvalitetnu podršku svojim poljoprivrednicima i doprinoseći očuvanju prirodnih resursa i bioraznolikosti.

Upravljanje poljoprivrednim zemljištem u Hrvatskoj, snažno podržano ARKOD sustavom i u skladu s politikama EU, podupire održivu poljoprivredu koja doprinosi očuvanju okoliša, socijalne kohezije i ruralnog razvoja. Kroz programe obrazovanja i osposobljavanja, poljoprivrednici se upoznaju s najboljim praksama i tehnologijama koje poštuju okoliš, dok se istodobno promiče njihova ekonomičnost i produktivnost. Napori u ovom smjeru ne samo da podupiru održivost poljoprivredne industrije, već imaju i važan značaj u zaštiti biološke raznolikosti Hrvatske, koja je jedna od najbogatijih u Europi. U budućnosti, Hrvatska nastoji dalje unaprijediti ove prakse, čvrsto držeći viziju održive poljoprivrede koja ne samo da hrani naciju, već i čuva njene prirodne ljepote za generacije koje dolaze.

Ovaj rad sugerira da je za bolje upravljanje poljoprivrednim zemljištem potrebna integrirana pristup, koji kombinira politike zaštite okoliša, prostornog planiranja i ruralnog razvoja, sve u svrhu postizanja održivog razvoja. Kroz ovakav pristup, Hrvatska bi mogla bolje iskoristiti svoje poljoprivredne potencijale, uključujući i one na krškim područjima. Za sve to, ključno je prepoznavanje i rješavanje problema u trenutnom sistemu upravljanja poljoprivrednim zemljištem, poput nedostatka preciznih podataka o ukupnoj površini obradivog zemljišta.

Daljnje istraživanje, kao i reforme zemljišne politike, bit će neophodne za poboljšanje ovog stanja. Važno je pružiti konkretne, osnovane i upotrebljive podatke o ukupnim potencijalima poljoprivrednog zemljišta, kako bi se mogla donijeti održiva, pravedna i učinkovita politika upravljanja.

Kroz komparativnu studiju Land Resource Management (LRM) politika u odabranim zemljama, mogu se izvući lekcije za unapređenje upravljanja poljoprivrednim zemljištem u Hrvatskoj, posebno s obzirom na potrebu za integracijom Teritorijalne agende za 2020. i 2030. godinu.

Empirijsko istraživanje provedeno kroz fokus grupu pruža vrijedne uvide u stavove i prakse dionika u upravljanju poljoprivrednim zemljištem i razvoju krških područja u Hrvatskoj. Ovi nalazi će biti ključni za daljnje oblikovanje politika i strategija koje će omogućiti održiviji i inkluzivniji ruralni razvoj u Hrvatskoj. Ukupno gledajući, očito je da Hrvatska stoji pred brojnim izazovima, ali i mogućnostima, u kontekstu upravljanja poljoprivrednim zemljištem i razvoja krških područja. Izazovi uključuju starije i birokratski složene sustave upravljanja zemljištem, specifične ekološke i socijalne uvjete krških područja, kao i potrebu za konstantnim prilagođavanjem dinamičnoj političkoj i ekonomskoj klimi Europske unije.

S druge strane, Hrvatska ima niz mogućnosti. Uključujući bolje korištenje europskih resursa i financijskih mehanizama, primjenu naprednih tehnoloških alata i modela upravljanja zemljištem, te poticanje održivog ruralnog razvoja i agroekoloških praksi. Krška područja, iako izazovna za upravljanje, također nude jedinstvene prilike za inovativne pristupe poljoprivredi i ruralnom razvoju, poput agroturizma, ekološke poljoprivrede, i održivog upravljanja prirodnim resursima.

Ovaj rad, dakle, ukazuje na to da Hrvatska treba nastaviti s prilagodbom i unapređenjem svojih politika upravljanja poljoprivrednim zemljištem i razvojem krških područja. To je moguće kroz usvajanje najboljih praksi naučenih iz iskustava drugih zemalja, korištenje dostupnih europskih resursa i programa, te kroz kontinuirano istraživanje i angažman s dionicima na terenu. To je dugoročan proces, ali jedan koji je ključan za održivost ruralnih područja i poljoprivrednog sektora u Hrvatskoj. U svjetlu rezultata dobivenih iz provedenih fokus grupa, postaje još jasnije koliko su složeni izazovi i prilike s kojima se Hrvatska suočava u upravljanju poljoprivrednim zemljištem i razvoju krških područja. Fokus grupe pružaju dublji uvid u stvarne doživljaje, percepcije i prakse poljoprivrednika i drugih ključnih dionika. Kroz njihove perspektive, moguće je prepoznati specifične barijere, ali i potencijale na terenu, koje ponekad službene statistike i političke analize ne uspijevaju adekvatno prikazati.

Ispitanici u fokus grupama izrazili su niz zabrinutosti i prijedloga, mnogi od kojih se odnose na potrebu za pravednijim, transparentnijim i efikasnijim sustavima upravljanja zemljištem, boljim pristupom resursima i informacijama, te većim sudjelovanjem lokalne zajednice u odlučivanju i planiranju. Isto tako, istaknuli su potencijal krških područja kao mjesta za održivu poljoprivredu i ruralni turizam, ali i izazove u pogledu ekoloških uvjeta, infrastrukture i demografskih trendova.

Prema tome, zaključuje se da bi buduće politike i strategije upravljanja poljoprivrednim zemljištem i razvoja krških područja trebale uzeti u obzir ove direktne uvide s terena, i aktivno uključiti dionike u procesima planiranja i provedbe. Fokus grupe pokazuju da ova pitanja nisu samo tehnička ili politička, već duboko utječu na živote ljudi i zajednica. Stoga, njihova rješenja također zahtijevaju ljudski pristup, koji cijeni lokalno znanje, potiče dijalog i suradnju, i teži održivosti i socijalnoj pravdi.

Ovaj rad služi kao osnova za razumijevanje kompleksnosti problema i izazova s kojima se Hrvatska suočava u upravljanju poljoprivrednim zemljištem, s posebnim naglaskom na krška područja. Također, predstavlja osnovu za buduće preporuke za poboljšanje, koje će se moći koristiti u kontekstu planiranja i provedbe politike ruralnog razvoja.

Zaključno, ovaj rad ukazuje na urgentnu potrebu za djelotvornijim i ciljanijim politikama i strategijama u upravljanju poljoprivrednim zemljištem, koje bi bile usmjerene na optimalno iskorištavanje potencijala ovih zemljišta, promicanje održive poljoprivrede, zaštitu okoliša, te pružanje boljih socio-ekonomskih uvjeta za stanovnike ruralnih i krških područja Hrvatske.

LITERATURA

1. Anderson, J.R. (2003), "Risk in rural development: Challenges for managers and policy makers", *Agricultural Systems*, Vol. 75 No. 2–3, pp. 161–197.
2. Asheim, B.T., Smith, H.L. and Oughton, C. (2011), "Regional Innovation Systems: Theory, empirics and policy", *Regional Studies*, Vol. 45 No. 7, pp. 875–891
3. Auzins, A., Brokking, P., Jürgenson, E., Lakovskis, P., Paulsson, J., Romanovs, A., Valčiukienė, J., Viesturs, J., & Weninger, K. (2022). Land Resource Management Policy in Selected European Countries. *Land*, 11(12), 2280.
<https://doi.org/10.3390/land11122280>
4. Abdelhakim, T., Berchoux, T., Feret, S., & Requier-Desjardins, M. (2020). Framework providing definitions, operational typology and review of EU strategies for rural areas. Institut Agronomique Méditerranéen de Montpellier.
5. Deloitte. (2021). Common Agricultural Policy (CAP) 2021-2027: Progress and Perspectives. Retrieved from https://croplifeurope.eu/wp-content/uploads/2021/04/CropLifeEurope_Deloitte_-CAP-Report-Final.pdf
6. Gallo, M., & Marinelli, M. (2020). Sustainable Mobility: A Review of Possible Actions and Policies. *Sustainability*, 12(18), 7499. <https://doi.org/10.3390/su12187499>
7. SHERPA. (2019). Framework providing definitions, review and operational typology of rural areas in Europe: Sustainable Hub to Engage into Rural Policies with Actors.
8. Bachter, J. et al. EUROsociAL. (2014). Rural-urban partnerships: An integrated approach to economic development, dostupno na: <http://sia.eurosocial-ii.eu/files/docs/1400661224-E2.pdf>
9. Batkovskiy, A.M., Konovalova, A.V., Semenova, E.G., Trofimets, V.Y. and Fomina, A.V. (2015), "Risks of development and implementation of innovative projects", *Mediterranean Journal of Social Sciences*, Vol. 6 No. 4, pp. 243–253
10. Bell, M.M., Lloyd, S.E. and Vatovec, C. (2010), "Activating the countryside: Rural power, the power of the rural and the making of rural politics", *Sociologia Ruralis*, Vol. 50 No. 3, pp.205–224.
11. Berger, G., Ammerer, G., Gugerell, K., Endl, A., Gottenhuber, S. L., & Tost, M. (2020). Regional implementation of a novel policy approach: The role of minerals safeguarding in land-use planning policy in Austria. *The Extr. Ind. Soc.*, 7, 87–96.
12. Bojnec, Š., & Fertő, I. (2015). Are new EU member states catching up with older ones on global agri-food markets? *Post-Communist Econ.*, 27, 205–215.

13. Carraresi, L., & Banterleb, A. (2015). Agri-food competitive performance in EU countries: A fifteen-year retrospective. *Int. Food Agribus. Manag. Rev.*, 18, 37–62.
14. Fährmann, B., & Grajewski, R. (2018). Will the future CAP lead to less implementation costs and higher impacts of Rural Development Programmes? 162nd EAAE Seminar, The evaluation of new CAP instruments: Lessons learned and the road ahead.
15. Mantino, F. (2005). What Future for Rural Development Funds in Europe? Some Scenarios for the Financial Perspectives Over 2007-2013 Period. *RePEc*.
16. Marquardt, D. (No date). Rural networks in the funding period 2007 - 2013: A critical review of the EU policy instrument. IAMO Discussion Papers. Leibniz Institute of Agricultural Development in Transition Economies (IAMO).
17. Jarosz-Angowska, A., Nowak, A., Kołodziej, E., & Klikocka, H. (2022). Effect of European Integration on the Competitiveness of the Agricultural Sector in New Member States (EU-13) on the Internal EU Market. *Sustainability*, 14(20), 13124. <https://doi.org/10.3390/su142013124>
18. Marino, D., & Tebala, D. (2022). Rural Areas and Well-Being in EU Countries + UK: A Taxonomy and a Cluster Analysis. *Sustainability*, 14(22), 15213. <https://doi.org/10.3390/su142215213>
19. Nowak, A., & Różańska-Boczula, M. (2022). The Competitiveness of Agriculture in EU Member States According to the Competitiveness Pyramid Model. *Agriculture*, 12(1), 28. <https://doi.org/10.3390/agriculture12010028>
20. Halleux, J. M., Nordahl, B. I., & Havel, M. B. (2022). Spatial Efficiency and Socioeconomic Efficiency in Urban Land Policy and Value Capturing: Two Sides of the Same Coin? *Sustainability*, 14, 13987.
21. Parsova, V., & Kapostins, E. (2015). Land Policy in Latvia: Implementation and Evaluation of Results. In *Proceedings of the 7th International Scientific Conference Rural Development 2015, Kaunas, Lithuania, 19–20 November 2015*.
22. Reinikainen, J., Sorvari, J., & Tikkanen, S. (2016). Finnish policy approach and measures for the promotion of sustainability in contaminated land management. *J. Environ. Man.*, 184, 108–119.
23. Roose, A., Kull, A., Gauk, M., & Tali, T. (2013). Land use policy shocks in the post-communist urban fringe: A case study of Estonia. *Land Use Pol.*, 30, 76–83. [Google Scholar] [CrossRef]

24. Bornhofen, E., Ramires, T.G., Bergonci, T., Nakamura, L.R. and Righetto, A.J. (2019), “Associations between global indices of risk management and agricultural development”, *Agricultural Systems*, Elsevier, Vol. 173 No. March, pp. 281–288.
25. Crljenko, I. (2014). *Kulturnogeografska obilježja dinarskog krša Hrvatske (Cultural-geographic characteristics of the Dinaric Karst region of Croatia)*. *Acta Geogr. Croatica*, 39, 15-44.
26. Matas, M. (2009). *Krš Hrvatske: geografski pregled i značenje*. Zagreb: Geografsko društvo – Split.
27. Rogić, V. (1976). Socio-geografski aspekt dinarskog krša, dinarskog kulturnog areala i dinarskog brdsko-planinskog prostora. *Hrvatski geografski glasnik*, 38(1).
28. Dargan, L. and Shucksmith, M. (2008), “LEADER and innovation”, *Sociologia Ruralis*, Vol. 48 No. 3, pp. 274–291
29. OECD. (2013). *Rural-urban partnerships: An integrated approach to economic development*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264204812-en>
30. European Commission. (2014). *The history of the European Union*. European Union. https://europa.eu/european-union/about-eu/history_en
31. Burchell, G., Gordon, C., & Miller, P. (Eds.). (1991). *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*. University of Chicago Press., dostupno na: <https://laelectrodomestica.files.wordpress.com/2014/07/the-foucault-effect-studies-in-governmentality.pdf>
32. Lasanta, T., Arnáez, J., Pascual, N., Ruiz-Flaño, P., Errea, M.P. and Lana-Renault, N. (2017), “Space–time process and drivers of land abandonment in Europe”, *Catena*, Elsevier B.V., Vol.149, pp. 810–823
33. Eurostat. (2018, June 28). *Od 10.3 milijuna poljoprivrednih gospodarstava u EU, dvije trećine su manja od 5 ha*. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/9028470/5-28062018-AP-EN.pdf/8d97f49b-81c0-4f87-bdde-03fe8c3b8ec2>
34. The Food and Agriculture Organization. (2021). *Indikatori poljoprivrednog sektora Hrvatska*. Retrieved from: <http://www.fao.org/faostat/en/#country/98>
35. Kontrec, D. (2014, January 8). *Pravni status i raspolaganje poljoprivrednim zemljištem u Republici Hrvatskoj – povijesni prikaz, de lege lata, de lege ferenda*. Hrcak.srce.hr. Retrieved from: <https://hrcak.srce.hr/131802>

36. Mađer, M., & Roić, M. (2011). Model tijeka katastarske izmjere. *Geod. list*, 4, 297–310.
37. Odak, I. (2017). Analiza fragmentiranosti zemljišnih posjeda i primjena rezultata u gospodarenju poljoprivrednim zemljištem. Retrieved from:
<https://www.bib.irb.hr/924442/download/924442.IODAK.pdf>
38. Roić, M., Tomić, H., & Mađer, M. (2011). Ocjena i unapređenje okružja uređenja zemljišta u Hrvatskoj. *TS 3 – Struka i održive zemljišne politike*, 133.
39. Vranić, S., Matijević, H., & Cetl, V. (2014). Modeliranje i diseminacija podataka izmjere zemljišta. In D. Medak, M. Rezo, & M. Zrinjski (Eds.), *Zbornik radova s petog hrvatskog kongresa o katastru s međunarodnim sudjelovanjem* (pp. 43-52). Zagreb: Hrvatsko geodetsko društvo.
40. Neumeier, S. (2017), “Social innovation in rural development: identifying the key factors of success”, *Geographical Journal*, Vol. 183 No. 1, pp. 34–46.
41. Scott, M., Gallent, N., & Gkartzios, M. (Eds.). (2019). *The Routledge companion to rural planning*. Routledge.
42. Bryden, J. (2019). *Rural policy in Europe*. Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780429489075-34>
43. Shucksmith, M., & Brown, D. L. (Eds.). (2016). *Routledge International Handbook of Rural Studies*. Routledge. <https://www.routledge.com/Routledge-International-Handbook-of-Rural-Studies/Shucksmith-Brown/p/book/9780367335847>
44. Grgić, I., Krznar, S., & Bratić, V. (2019). Poljoprivredna proizvodnja Republike Hrvatske prije i nakon pristupanja EU. U I. Kovačev & N. Bilandžija (Ur.), *Aktualni zadaci mehanizacije poljoprivrede* (str. 487-496). Zagreb: Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
45. Franić, R., Njavro, M., Babic, Z., & Kagin, J. (No Date). *EU Accession and Croatian Rural Competitiveness*. Agricultural Faculty, University of Zagreb.
46. Franić, R., Jurišić, Ž., & Gelo, R. (2014). Food production and rural development – Croatian perspective within the European context. *Agroeconomia Croatica*, 4(1).
47. Franić, R., Kumrić, O., & Hadelan, L. (2009). The Impact of the Accession to the European Union on Family Farms' Strategic Plans. *Agronomski glasnik : Glasilo Hrvatskog agronomskog društva*, 71(2).
48. Terluin, I. J., Post, J. H., & Sjöström, Å. (2000). Comparative analysis of employment dynamics in leading and lagging rural regions of the EU, 1980-1997. *Tijdschrift voor*

Economische en Sociale Geografie, 91(3), dostupno na:

<https://core.ac.uk/download/pdf/29311688.pdf>

49. Kitchen, L., & Marsden, T. (2009). Creating sustainable rural development through stimulating the eco-economy: Beyond the eco-economic paradox? *Sociologia Ruralis*, 49(3), 273-294., dostupno na: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1467-9523.2009.00489.x>
50. Persson, C. (2013). Deliberation or doctrine? Land use and spatial planning for sustainable development in Sweden. *Land Use Policy*, 34, 301–313.
51. Ray, C. (2000). The EU LEADER Programme: Rural development laboratory. *Sociologia Ruralis*, 40(2), 163-171.
52. Dax, T. i O'Connor, D. (2003). Implementing LEADER – A Methodological Approach. Federal Institute for Less-Favoured and Mountainous Areas, Vienna. dostupno na: https://info.bml.gv.at/dam/jcr:d4a17fd9-f1a0-458f-91b7-b246bc2c0b1d/02_Englisch_Dax2.pdf
53. Mantino, F. (2010). The reform of EU rural development policy and the challenges of governance and innovation. *Notre Europe*, Policy Paper No. 41. dostupno na: <https://institutdelors.eu/wp-content/uploads/2020/08/ruraldevelopmentreformmantinoneoct10-1.pdf>
54. Anastasiou, E., Manika, S., Ragazou, K., & Katsios, I. (2021). Territorial and Human Geography Challenges: How Can Smart Villages Support Rural Development and Population Inclusion? *Social Sciences*, 10(6), 193. <https://doi.org/10.3390/socsci10060193>
55. Gurría Gascón, J. L., & Nieto Masot, A. (2020). Rururban Partnerships: Urban Accessibility and Its Influence on the Stabilization of the Population in Rural Territories (Extremadura, Spain). *Land*, 9(8), 254. <https://doi.org/10.3390/land9080254>
56. Júdez, L., Chaya, C., Martínez, S., & González, A. A. (2001). Effects of the measures envisaged in “Agenda 2000” on arable crop producers and beef and veal producers: an application of Positive Mathematical Programming to representative farms of a Spanish region. *Agricultural Systems*, 67(2), 121-138.
57. Pacini, C., Giesen, G., Wossink, A., Omodei-Zorini, L., & Huirne, R. (2004). The EU’s Agenda 2000 reform and the sustainability of organic farming in Tuscany:

- ecological-economic modelling at field and farm level. *Agricultural Systems*, 80(2), 171-197.
58. Bengs, C., & Zonneveld, W. (2002). The European Discourse on Urban-Rural Relationships: A New Policy and Research Agenda. *Built Environment*, 28(4), 278-289.
59. Copus, A. (2015). New Relationships between Rural and Urban Areas in EU Countries. DOI:10.13140/RG.2.1.4923.8245
60. Kusio, T., Rosiek, J., & Conto, F. (2022). Urban–Rural Partnership Perspectives in the Conceptualization of Innovative Activities in Rural Development: On Example of Three-Case Study Analysis. *Sustainability*, 14(12), 7309. <https://doi.org/10.3390/su14127309>
61. Motta, P., Jaime, C., & Salmeron Escobar, F. (2021). Transformation of Urban–Rural Relationships in the Context of Global Challenges. *The International Journal of Social Quality*. <https://doi.org/10.3167/IJSQ.2022.120203>
62. Scipioni, M., & Tintori, G. (2021). A rural-urban divide in Europe An analysis of political attitudes and behaviour. EUR 30587 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg. doi:10.2760/046683
63. Wei, L., Zhao, X., & Lu, J. (2023). Measuring the Level of Urban–Rural Integration Development and Analyzing the Spatial Pattern Based on the New Development Concept: Evidence from Cities in the Yellow River Basin. *Int J Environ Res Public Health*, 20(1): 15. doi: 10.3390/ijerph20010015
64. Samoggia, A., Bertazzoli, A., & Ruggeri, A. (2019). European Rural Development Policy Approaching Health Issues: An Exploration of Programming Schemes. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(16), 2973. <https://doi.org/10.3390/ijerph16162973>
65. Veysset, P., Bebin, D., & Lherm, M. (2005). Adaptation to Agenda 2000 (CAP reform) and optimisation of the farming system of French suckler cattle farms in the Charolais area: a model-based study. *Agricultural Systems*, 83(2), 179-202.
66. Wier, M., Andersen, J. M., Jensen, J. D., & Jensen, T. C. (2002). The EU's Agenda 2000 reform for the agricultural sector: environmental and economic effects in Denmark. *Ecological Economics*, 41(2), 345-359.
67. Camaioni, Beatrice & Esposti, R. & Lobianco, A. & Pagliacci, F. & Sotte, F., 2013. "How does space affect the distribution of the EU RDP funds? An econometric

- assessment," 2013 Second Congress, June 6-7, 2013, Parma, Italy 151598, Italian Association of Agricultural and Applied Economics (AIEAA).
68. Grodzicki, T., & Jankiewicz, M. (2022). The role of the common agricultural policy in contributing to jobs and growth in EU's rural areas and the impact of employment on shaping rural development: Evidence from the Baltic States. *PLOS ONE*, 17(2), e0262673. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0262673>
 69. Renwick, A., Jansson, T., Verburg, P. H., Revoredo-Giha, C., Britz, W., Gocht, A., & McCracken, D. (2013). Policy reform and agricultural land abandonment in the EU. *Land Use Policy*, 30(1), 446-457. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2012.04.005>
 70. Sahrbacher, Amanda (2012) : Impacts of CAP reforms on farm structures and performance disparities: An agent-based approach, *Studies on the Agricultural and Food Sector in Central and Eastern Europe*, No. 65, Leibniz Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe (IAMO), Halle (Saale), dostupno na: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/58996/1/717272435.pdf>
 71. Grivins, M. (2012). Implementation of Per Capita Education Funding in the Baltic States. *Baltic Journal of European Studies*, Tallinn University of Technology, 2(2), 12. ISSN 2228-0588. Preuzeto sa https://www.ies.ee/iesp/No12/articles/05_Grivins.pdf
 72. Erasmus Fields Project. (2019.). Addressing the current and future skill needs for sustainability, digitalization and the bio-economy in agriculture: European skills agenda and strategy. Preuzeto sa https://www.erasmus-fields.eu/management/sites/default/files/documents/final/D1.1_Stakeholder%20strategic%20plan%20and%20analysis%20report_final.pdf
 73. Pe'er, G., & Lakner, S. (2020). The EU's Common Agricultural Policy could be spent much more efficiently to address challenges for farmers, climate, and biodiversity. *One Earth*, 3(4), 383-395. <https://doi.org/10.1016/j.oneear.2020.09.014>
 74. Bojnec, Š., & Fertő, I. (2022). Do different types of Common Agricultural Policy subsidies promote farm employment? *Land Use Policy*, 112, 105786. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2021.105786>
 75. Gohin, Alexandre & Zheng, Yu, 2020. "Reforming the European Common Agricultural Policy: From price & income support to risk management," *Journal of Policy Modeling*, Elsevier, vol. 42(3), pages 712-727.

76. Cañete, J. A., Navarro, F., & Cejudo, E. (2018). Territorially unequal rural development: the cases of the LEADER Initiative and the PRODER Programme in Andalusia (Spain). *European Planning Studies*, 26(4), 726–44.
77. Grodzicki, T., & Jankiewicz, M. (2022). The role of the common agricultural policy in contributing to jobs and growth in EU's rural areas and the impact of employment on shaping rural development: Evidence from the Baltic States. *PLoS ONE*, 17(2): e0262673. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0262673>
78. Shaw, B. J., van Vliet, J., & Verburg, P. H. (2020). The peri-urbanization of Europe: A systematic review of a multifaceted process. *Landscape and Urban Planning*, 196(1).
79. Villanueva-Álvaro, J.-J., Mondéjar-Jiménez, J., & Sáez-Martínez, F.-J. (2017). Rural Tourism: Development, Management and Sustainability in Rural Establishments. *Sustainability*, 9(5), 818.
80. Balezentis, T., Ribasauskiene, E., Morkunas, M., Volkov, A., Streimikiene, D., & Toma, P. (2020). Young farmers' support under the Common Agricultural Policy and sustainability of rural regions: Evidence from Lithuania. *Land Use Policy*, 94, 104549. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2020.104549>
81. Scown, M. W., Brady, M. V., & Nicholas, K. A. (2020). Billions in misspent EU agricultural subsidies could support the Sustainable Development Goals. *One Earth*, 3(4), 396-408. <https://doi.org/10.1016/j.oneear.2020.09.015>
82. European Commission. (2018). Proposal for a regulation of the European parliament and of the council establishing rules on support for strategic plans to be drawn up by Member States under the Common agricultural policy (CAP Strategic Plans) and financed by the European Agricultural Guarantee Fund (EAGF) and by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) and repealing Regulation (EU) No 1305/2013 of the European Parliament and of the Council and Regulation (EU) No 1307/2013 of the European Parliament and of the Council (COM/2018/392 final - 2018/0216 (COD)). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2018:392:FIN>
83. Court of Auditors. (2019). Opinion No 7/2018 concerning Commission proposals for regulations relating to the Common Agricultural Policy for the post-2020 period (COM (2018) 392, 393 and 394 final). *Official Journal of the European Union*, 62, C 41.

84. Pîrvu, R., Drăgan, C., Axinte, G., Dinulescu, S., Lupănescu, M., & Găină, A. (2019). The Impact of the Implementation of Cohesion Policy on the Sustainable Development of EU Countries. *Sustainability*, 11(15), 4173. <https://doi.org/10.3390/su11154173>
85. Darvas, Z., Collin, A. M., Mazza, J., & Midoes, C. (2019). Effectiveness of cohesion policy: Learning from the project characteristics that produce the best results. Policy Department D for Budgetary Affairs, Directorate General for Internal Policies of the Union. PE 636.469. <https://www.bruegel.org/sites/default/files/wp-content/uploads/2019/06/cohesionpolicyep.pdf>
86. Mrak, M., Richter, S., & Szemlér, T. (2015). Cohesion Policy as a Function of the EU Budget: A Perspective from CEE Member States. The Vienna Institute for International Economic Studies. <https://www.wiwi.ac.at/cohesion-policy-as-a-function-of-the-eu-budget-dlp-3721.pdf>
87. Apostolopoulos, N., Liargovas, P., Stavroyiannis, S., Makris, I., Apostolopoulos, S., Petropoulos, D., & Anastasopoulou, E. (2020). Sustaining Rural Areas, Rural Tourism Enterprises and EU Development Policies: A Multi-Layer Conceptualisation of the Obstacles in Greece. *Sustainability*, 12(18), 7687. <https://doi.org/10.3390/su12187687>
88. Pellegrini, G., & Tortorella, W. (2018). The Impact of Cohesion Policies in Europe and Italy. *Documento di Valutazione*, 11. <https://www.senato.it/service/PDF/PDFServer/BGT/01083823.pdf>
89. Pellegrin, J., Colnot, L., & Pedralli, M. (2020). The Role of Evaluation in Cohesion Policy. Research for REGI Committee, European Union. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/629219/IPOL_STU\(2020\)629219_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/629219/IPOL_STU(2020)629219_EN.pdf)
90. Kah, S., Georgieva, N., & Fonseca, L. (2020). Research for REGI Committee – EU Cohesion Policy in non-urban areas. European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/652210/IPOL_STU\(2020\)652210_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/652210/IPOL_STU(2020)652210_EN.pdf)
91. Copus, A., Shucksmith, M., Talbot, H., Lee, R., Noguera, J., Morcillo, L., Meredith, D., Kahila, P., Weingarten, P., Dax, T., & Tepecik Diş, A. (2011). The New Rural Europe: Towards Rural Cohesion Policy. Nordregio Report, 2011:1. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:700357/FULLTEXT01.pdf>

92. Vironen, H. Bachtler, J., Méndez, C., (2014). Regional development and policy in Europe. Collection Studies n 2, EUROsocial Programme. <http://sia.eurosocial-ii.eu/files/docs/1400661224-E2.pdf>
93. European Court of Auditors. (2022). Cohesion and NextGenerationEU: concord or clash? ECA Journal, July 2022. https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/JOURNAL22_01/JOURNAL22_01.pdf
94. Nazzaro, C., Marotta, G. The Common Agricultural Policy 2014–2020: scenarios for the European agricultural and rural systems. *Agric Econ* 4, 16 (2016). <https://doi.org/10.1186/s40100-016-0060-y>
95. Kiryluk-Dryjska, E., Więckowska, B., & Smolińska, K. (2022). Winners and Losers of the CAP's Rural Development Policy in Poland. *Agriculture*, 12(5), 676. <https://doi.org/10.3390/agriculture12050676>
96. Kitzinger, J. (1995). Qualitative Research: Introducing focus groups. *BMJ*, 311. <https://doi.org/10.1136/bmj.311.7000.299>
97. European Commission. Economic sustainability in the CAP [Internet]. Directorate-General for Communication; 2020. Available from: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/sustainability/economic-sustainability/cap-measures_en
98. Li Y, Westlund H, Liu Y. Why some rural areas decline while some others not: An overview of rural evolution in the world. *J Rural Stud*. 2019. May 1;68:135–43.
99. Vásáry, V. (2004). Assessing Rural Development Policies of the Common Agricultural Policy. *Acta Oeconomica*, 54(4), 475-480.
100. Krausova, T., & Walsh, J. (2021) 2021-2027: Cohesion policy EU budget allocations. European Commission. Retrieved from <https://cohesiondata.ec.europa.eu/stories/s/2021-2027-EU-allocations-available-for-programming/2w8s-ci3y/>